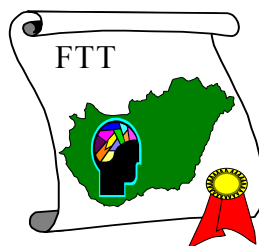

A MAGYAR FELSŐOKTATÁS SZABÁLYOZÁSÁNAK STRATÉGIAI MEGALAPOZÁSA

*AZ FTT stratégiai ajánlása a felsőoktatás törvényi
szabályozásának előkészítéséhez*

Egyeztetési változat

A Felsőoktatási és Tudományos Tanács számára

KÉSZÍTETTE AZ EXPANZIÓ HUMÁN TANÁCSADÓ

Budapest, 2011. március-április

Tartalom

Tartalom	2
1. Előszó	4
2. Küldetés	5
3. Jövőkép	5
4. Problémafeltárás, SWOT analízis	6
4.1. Problématérkép	6
4.2. SWOT-analízis	8
5. Stratégiai célok	10
5.1. Közpolitikai eszközök a stratégiai célok eléréséhez	12
6. Demográfiai hullám – új célcsoportok bevonása	13
6.1. A felsőoktatásba való bemeneti létszámok jövője	13
6.2. Új célcsoportok bevonása	14
7. Az oktatás és tanulás megújítása	17
7.1. Gazdag, rugalmas és átjárható tanulási pályák megteremtése	18
7.1.1. A kimeneti szabályozás felülvizsgálata	18
7.1.2. A képzésszerkezet rugalmasságát biztosító intézkedések	18
7.1.3. Az új kimeneti szabályozókhoz és képzésszerkezetre vonatkozó új keretekhez illeszkedő programok fejlesztésének támogatása	20
7.2. Tanulás-intenzív oktatás megteremtését szolgáló fejlesztések és ösztönzők alkalmazása	20
7.2.1. Az alkalmazott tanulásszervezési, módszertani és értékelési eljárások fejlesztése	20
7.2.2. Az oktatás minőségére és a tanulásszervezési innovációra ösztönző referenciák megteremtése	21
7.2.3. Oktatói kar státuszának differenciálása és kompetenciáinak fejlesztése	22
7.2.4. A magyar diplomák értékének megőrzése, azok folyamatos karbantartása, aktualizálása	22
7.3. Összehangolt külső és belső felsőoktatási minőségértékelési rendszer kialakítása és mélyítése	23
7.3.1. Akkreditációs eljárás felülvizsgálata	23
7.3.2. Kötelező, országosan egységes területekre kiterjedő intézményi minőségirányítás, az ezt támogató fejlesztés és külső audit.	24
8. Felsőoktatási kutatás, fejlesztés, innováció – innováció-menedzsment	24
8.1. Az felsőoktatási kutatást támogató szabályozás kialakítása	27
8.1.1. Kutatóegyetemek mellett adott időre elnyerhető és elveszíthető kiválósági központok minősítési rendszerének kidolgozása	27
8.1.2. A vállalati befektetések lehetőségének megteremtése	27
8.1.3. A „kvázi-tiszta” kutatói státuszok megteremtése;	28
8.2. Az egyetemi kutatás-fejlesztés-innovációt támogató finanszírozás	30
8.2.1. Az oktatást megtermékenyítő és a gazdaságban használható kutatás szétválasztása – főleg finanszírozásban	31
8.2.2. A hallgatói tehetséggondozás intézményi és országos rendszerének kiépítése	31
8.2.3. A doktori képzés tartalmi, módszertani továbbfejlesztése, nemzetköziesítése	32
8.3. Kooperáció a felsőoktatási kutatás-fejlesztésben	33
8.3.1. Integráció az európai kutatási hálózatokba	33
8.3.2. Innováció-menedzsment kapacitás fejlesztése az intézményekben	34

9. Belső intézményi működés.....	34
9.1. Erős intézményvezetés, rugalmas belső szabályozások, erős állami felügyelet és ellenőrzés	34
9.2. Gazdálkodási autonómia a keretszabályozásokon belül	34
9.3. Új rendszerek kidolgozása – stratégiai menedzsment, HR-tervezés, gazdálkodás	35
9.4. Intézményen belüli átláthatóság, kiszámíthatóság	36
10. Oktatási kormányzat professzionalizációja	36
10.1. Átlátható, támogató szabályozás – autonómia, köztes szervezetek, állam felügyelő szerepe	36
10.2. Az intézményrendszer méretének ésszerűsítése	37
10.3. Az oktatásirányítást érintő finanszírozási kérdések	38
10.3.1. Alap- és kiegészítő finanszírozás	39
10.3.2. Az állam felsőoktatási feladatai	39
10.3.3. Fejkvóta alapú finanszírozás változtatásokkal.....	42
10.3.4. Intézményi gazdálkodási szabályok.....	43
10.4. A stratégiai gondolkodás erősítése a központi oktatásirányításban	43
10.5. Tanulási hálózatok a létrehozása az oktatásirányítóknek	43
10.6. Köztes szervezetek szerepe – szakpolitikai koordináció, élén az FTT-vel.....	44
10.6.1. Az FTT eredeti koncepciója.....	45
10.6.2. A MAB szerepének változása.....	46
10.6.3. Az MRK feladatainak változása a jogszabályokban	46
10.6.4. Javaslatok.....	47
10.7. Törvényalkotás - jogi szabályozás	49
10.7.1. Szabályozási szintek-és releváns szabályozások.....	49
10.8. Támogató rendszerek	51
11. Szakpolitikai ajánlások listája	53
12. A stratégia implementációs folyamata és forrásai.....	56
13. Források.....	59
1. Melléklet – Tényalapú helyzetelemzés	60
Általános helyzetkép.....	60
Intézményrendszer	63
Finanszírozás	65
Általános adatok	65
Közpolitikai folyamatok hatása a finanszírozásban.....	69
Munkaerő-piac.....	71
2. Melléklet – A köztes szervezetek főbb jellemzői	74
3. Melléklet – A felsőoktatási intézmények néhány adata	76
4. Melléklet – Nemzetközi és hazai adatbázisok, elemzések.....	77
5. Melléklet – Fogalomtár	79

1. Előszó

A magyar felsőoktatás fejlesztése fordulóponthoz érkezett. Az elmúlt évtizedben Magyarország sokat áldozott a felsőoktatás európai felzárkózásáért. Egyes területeken, mint a hallgatólétszám, az infrastruktúra, épületállomány, felszerelés, informatika, túlzás nélkül drámai felzárkózási folyamatnak voltunk tanúi. Felsőoktatásunk – több évtizedes késését ledolgozva – belépett a „tömeges felsőoktatásnak” nevezett korszakába. Mára egyetlen intézményünk sem tér el jelentősen az európai átlagtól: a legtöbben elfogadható infrastrukturális körülmények között folyik a bolognai rendszerű oktatás.

2011-re azonban az extenzív fejlesztés tartaléka kimerülni látszik. Az államháztartás konszolidációja és az adósságteher fokozatos leküzdése nem teszi lehetővé az állami forrásokból folyó látványos kapacitásbővítés folytatását.. A központi fejlesztések helyét pedig senki sem tudja rövid időn belül átvenni. A felsőoktatást dinamizáló tényezőket számba véve: az államháztartás mozgástere egyre korlátozottabb, a gazdaság húzóereje gyenge, a tudásalapú szektorok kicsik és távoliak, a régiók igényei kevésbé megfogalmazódtak, a demográfiai folyamatok lehangolóak, a középiskola expanziója utánpótlás hiányában megállni látszik, a bevándorlás közpolitikai tabu, a hallgatók és családjaik fizetőképessége pedig erősen korlátozott.

Ezzel párhuzamosan gyorsulóban van az Európai Felsőoktatási Térség integrációja, olyan elképzelések kidolgozása folyik, mint az európai hallgatói hitelrendszer (EU) vagy a diplomások kompetenciamérése (OECD). A magyar felsőoktatás előtt álló legnagyobb kihívás a társadalmi-gazdasági megfelelés és a nemzetközi versenyképesség megteremtése a minőségi fejlesztés által. Ezt pedig egy olyan „energiaszegény” közegben kell majd végigvinnie, ahol csak fokozatosan jöhetnek létre és kapcsolódhatnak be a felsőoktatást dinamizáló új energiaforrások.

Ebben a helyzetben az FTT – törvényi kötelezettségének megfelelően – kidolgozta a felsőoktatás fejlesztésének stratégiai kereteit, hogy ezzel is elősegítse a törvényi szabályozást és a szakpolitikák kidolgozását. A stratégiai tervezés, illetve a jogszabályalkotás is olyan folyamat, amely nem lehet eredményes szakmai, társadalmi kontroll nélkül, ezért éreztük szükségét, hogy mint a felsőoktatás és felsőoktatási tudománypolitika elsőszámú szakmai előkészítő szervezete, elkészüljön ez a stratégiai alapozás.

Ez a stratégia egy fokozatos átmenettel számoló minőségi fejlesztést vázol fel. A klasszikus stratégiáktól eltérően ez a dokumentum adatgazdag és részletes helyzetképet ad, mivel a felsőoktatás-politikai viták 2011-ben igen messzire kerültek a tényleges (evidence-based) megközelítéstől. Így a célok, eszközök és út kijelölése előtt, a közös alapok felépítése is szükségesnek látszik.

2. Küldetés

A felsőoktatás küldetését alkotmányos alapértékeink, a magyar felsőoktatás évszázados hagyományai, az Európai Felsőoktatási Térség létrehozását és fejlesztését célzó ajánlások (európai egyetemek Magna Chartája, Sorbonne Nyilatkozat, Bolognai Nyilatkozat és annak utánkötése), továbbá az EU stratégiai célkitűzései (Lisszaboni folyamat és Európa 2020 Stratégia) határozzák meg.

Felsőoktatásunk küldetése a nemzet szellemi és gazdasági fejlődésének megalapozása, célja a versenyképes tudás átadása, az emberiség tudásának gyarapítása, az egyén és a köz boldogulásának elősegítése.¹

A Lisszaboni Nyilatkozat, illetve az Európa 2020 Stratégia az alábbi prioritásokat jelöli ki számunkra, amelyekben a felsőoktatásnak kell élenjáró szerepet játszania:

- ✓ a humántőkébe való beruházások növelése jobb oktatás és képzés révén
- ✓ az információs társadalom kiterjesztése
- ✓ intelligens növekedés, a tudásra és az innovációra épülő gazdaság létrehozása: a jövőbeli növekedés alapjainak megteremtése által.

Az egyetemeknek és főiskoláknak a társadalom egészét kell szolgálniuk, és jelentős erőfeszítéseket kell tenniük a folyamatos továbbképzés terén is a fenntartható fejlődés céljainak elérése érdekében. Küldetésük, hogy olyan kiművelt emberfők kerüljenek ki a felsőoktatásból a munkaerőpiacra, akiknek igényük és szellemi kapacitásuk van saját maguk folyamatos fejlesztésére, nyitottak az országhatárokon átnyúló folyamatok befogadására, megteremtve ezzel az ország gazdasági fejlődésének alapjait.

3. Jövőkép

A következő évtizedre a magyar felsőoktatás az Európai Felsőoktatási Térség szerves részét képezi, részt véve az európai tudás fenntartásában, fejlesztésében és terjesztésében.

- ✓ A felsőoktatási rendszerbe való bejutás nem a tanuló szociális helyzetén múlik, hanem a tanuló tehetségén, szorgalmán, kitartásán és így a társadalom szélesebb rétegeit képes bevonni, dinamizálva ezzel az ország gazdaságát.
- ✓ A kutatási tevékenységen és az innovációt szolgáló partnerségeken keresztül a felsőoktatás folyamatosan fejleszti és terjeszti a tudást, mint fő erőforrást.
- ✓ A magyar felsőoktatás a hosszú távú, kritikai szemléletre nevel, elemzési, érvelési és kompromisszumépítési kompetenciákat közvetít.
- ✓ A magyar felsőoktatás intézményrendszere megfelelően képes válaszolni a munkaerő-piac, a társadalom elvárásaira, és követni a mindenkori oktatáspolitikai célokat, a központi reformok helyébe fokozatosan a folyamatos intézményi alkalmazkodás kerül majd.

¹ Felsőoktatási problématérkép (stratégiai kérdések)

- ✓ A felsőoktatás szereplői élő kapcsolatot tartanak fenn a munka világának szereplőivel, a kutatásban együttműködnek velük, és az oktatásba be tudják kapcsolni tudásukat.
- ✓ A képzési rendszerbe bekapcsolódó hallgatók előtt egységes életpálya áll, a lehetőség adott a folyamatos önképzésre.
- ✓ A felsőoktatás finanszírozása a minőségi szemléletet támogatja, az elitképzés és a jó minőségű alapképzések megfelelő egyensúlyának fenntartásával.

Hangsúlyozni kell – és a világ minden pontján bizonyított tény – hogy az oktatásba, de különösen a felsőoktatásba befektetett energia, munka, tőke hozama az emberi erőforrások terén (és így közvetve a gazdaságban is) a legjobb hatásfokkal hasznosul, kiemelkedő társadalmi hasznossága pedig nem vitatott.

Általánosságban elismert, hogy a felsőoktatás és az ott folyó kutatás értékteremtő képessége messze meghaladja bármely más szektorét – és ez hazánkban jelenleg is így működik.

4. Problémafeltárás, SWOT analízis²

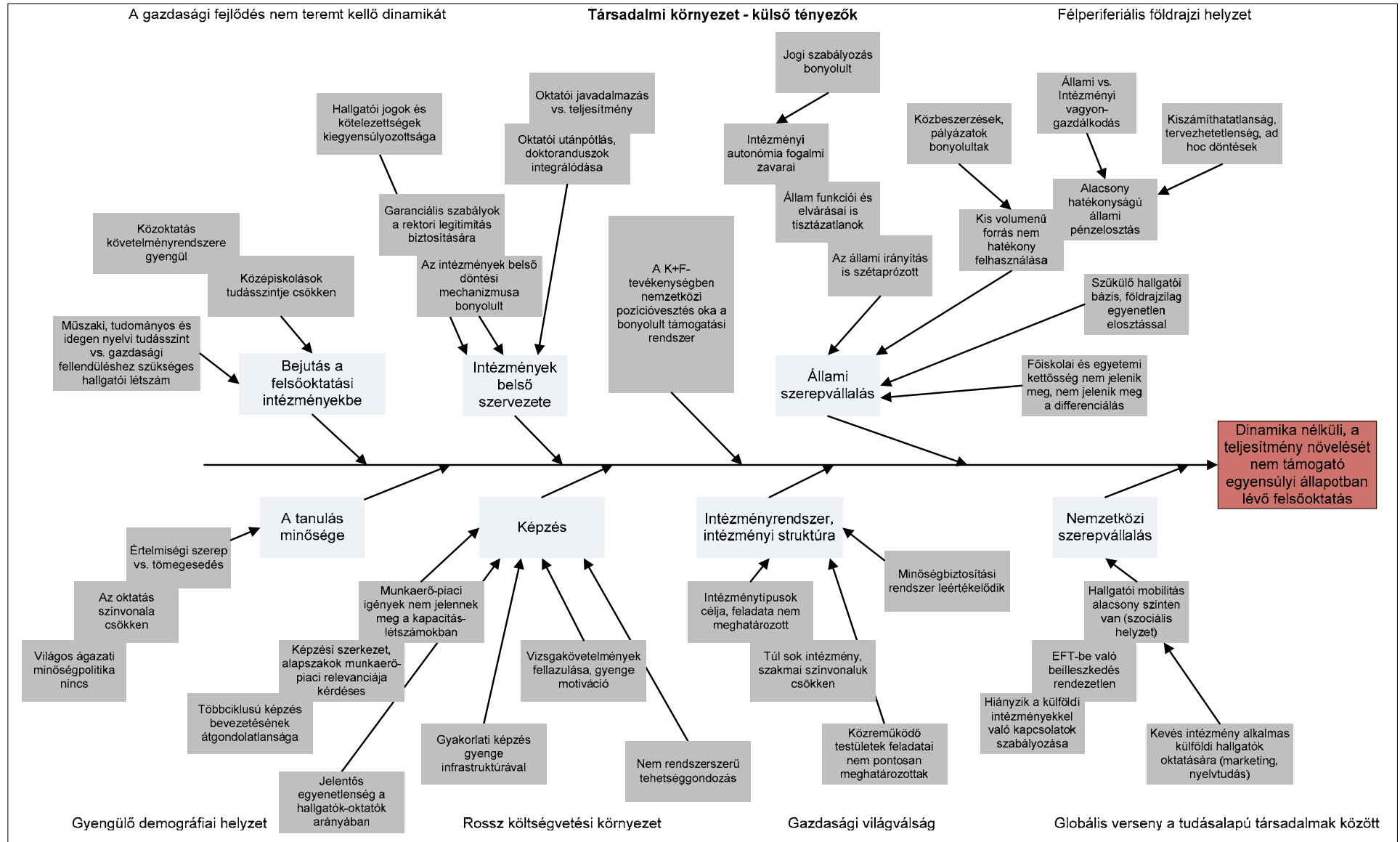
4.1. Problématérkép

Az alábbi problématerkép a Felsőoktatási Alapelvek (www.kormany.hu), illetve a Felsőoktatás problémái (az MRK által jegyzett) dokumentumok alapján készült. A Széll Kálmán Terv által felvetett kihívások is beépültek a térképbe.

A fenti dokumentumok erőteljesen vetik fel a képzési programok összehangoltságának kérdését, a nem átlátható jogi szabályozást, az állam szerepének helyenkénti tisztázatlanságát, az intézményrendszer szétaprózottságát, valamint a hallgatók egy részének gyenge belépő tudását. Ugyancsak problémaként fogalmazódik meg, hogy a doktoranduszok, illetve fiatal oktatók utánpótlása nem megfelelő, valamint az, hogy az oktatói teljesítmény és javadalmazás általában nem kapcsolódik össze, a teljesítményértékelés esetleges, nem átlátható.

² A részletes adatalapú helyzetelemzést az 1. Melléklet tartalmazza

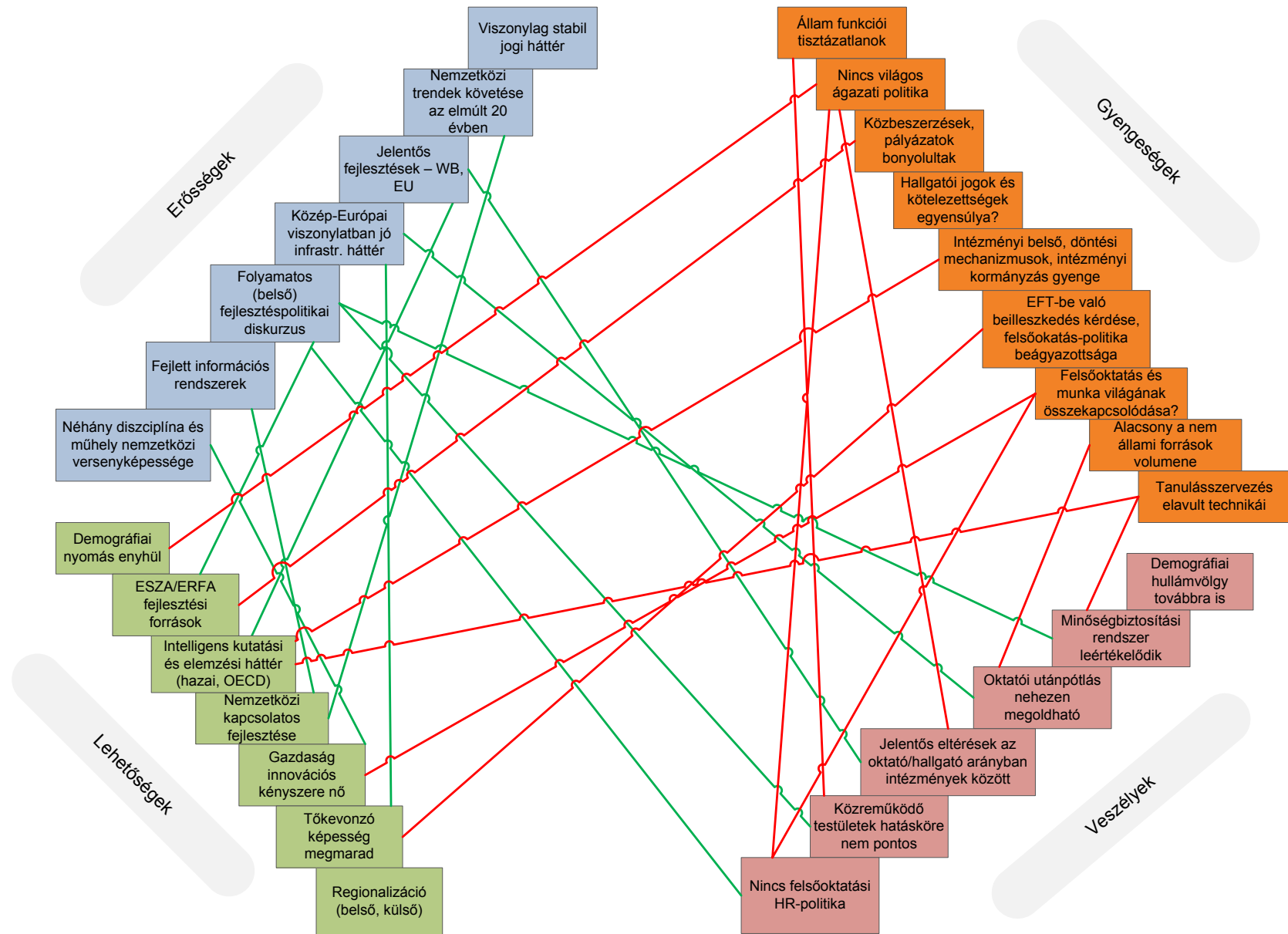
A magyar felsőoktatás szabályozásának stratégiai megalapozása

4.2. SWOT-analízis

Belső tényezők	
Erősségek	Gyengeségek
• Viszonylag stabil (bár némileg átláthatatlan) jogi háttér • A nemzetközi trendeket részben követő oktatáspolitikai irány az elmúlt 20 évben (WB, OECD, EU) • Jelentős fejlesztések a WB és az ESZA/ERFA finanszírozásában • Közép-európai összehasonlításban jó infrastrukturális háttér • Folyamatos fejlesztéspolitikai diskurzus és tapasztalat • Fejlett információs rendszerek • Néhány diszciplína és műhely nemzetközi versenyképessége • innovációs kreativitás fejlettsége	• Állam funkciói tisztázatlanok, jogi szabályozás bonyolult • Nincs világos ágazati politika • Közbeszerzések, pályázatok bonyolultak • Hallgatói jogok és kötelezettségek nincsenek egyensúlyban • Intézmények belső döntési mechanizmusa bonyolult • A nemzetközi oktatási térségbe (EFT) való beilleszkedés rendezetlen, a felsőoktatás-politika nemzetközi beágyazottsága gyenge, tudásháttere alacsony színvonalú • A felsőoktatás és munka világának kapcsolata gyenge • A működési finanszírozás gyenge, alacsony a nem állami források volumene • Az intézményi kormányzás gyenge • Erős a lobbierdekek befolyása • A tanulásszervezés elavult (kontaktnapok, tanulás-intenzivitás)
Lehetőségek	Veszélyek
• A demográfiai nyomás enyhül • ESZA/ERFA fejlesztési források, az EU támogató és védő keretrendszere • Intelligens kutatási és elemzési háttér (hazai és OECD) • Nemzetközi kapcsolatok kiaknázása egy kooperációs paradigmán belül • A gazdaság innovációs kényszere növekedni fog • Magyarország tökevonzó képessége nem csökken • Regionalizáció	• Demográfiai hullámvölgy, földrajzilag egyenetlen elosztással a felsőoktatási szinten fennmarad • A minőségbiztosítási rendszer folyamatosan leértékelődik • Az oktatói, kutatói utánpótlás nehezen megoldható, előregedés várható • Jelentős különbségek az oktatók/hallgatók arányában • Köztes szervezetek feladatköre jogosítványai / felelőssége nem pontosan meghatározott • Nincs felsőoktatási HR-politika, illetve fejlesztés, lobby érdekek felerősödése
Külső tényezők	

Az alábbi ábra a SWOT-analízis feldolgozása, és az erősségeinket, illetve gyengeségeinket veti össze a külső tényezőkkel (a piros vonal az akadályozó, pl. a világos ágazati politika hiány erősíti azt a veszélyt, hogy nem lesz felsőoktatási HR-politika, míg a zöld a támogató összefüggés, tehát pl. a jelentős fejlesztések enyhítik azt a veszélyt, hogy az oktatók és hallgatók arányában jelentős különbségek mutatkoznak egyes intézmények esetében).

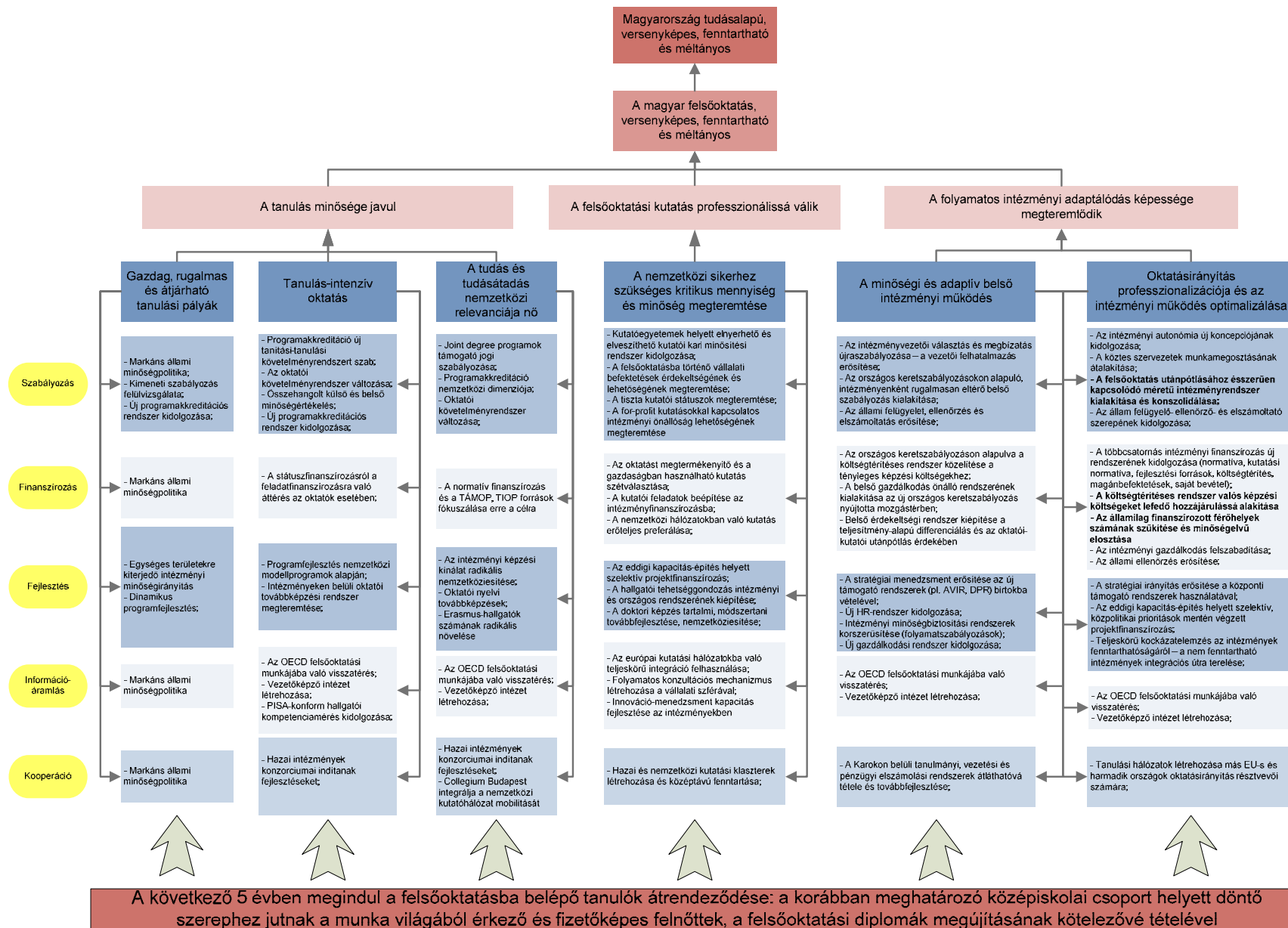

5. Stratégiai célok

E stratégia egy olyan versenyképes, fenntartható és méltányos felsőoktatási rendszer fokozatos kiépítését célozza, amely érdemben hozzájárulhat egy tudásalapú, versenyképes, fenntartható és méltányos magyar társadalom működéséhez. Ezt nem egyszeri központi beavatkozással kívánja elérni. Sokkal inkább arra törekszik, hogy kialakuljon az állami közpolitikai kezdeményezések és az intézményi önszabályozás olyan egyensúlya, amely lehetővé teszi a változó körülményekhez való folyamatos alkalmazkodást.

Az alábbi ábra szemléletesen mutatja be azokat a nagy célterületeket és az alájuk rendelt részcélokat, és beavatkozási lehetőségeket, amelyek a SWOT-elemzésből és a problématerképből következnek. A stratégia további fejezetei ezen célterületek és részcélok szerint tagolódnak.

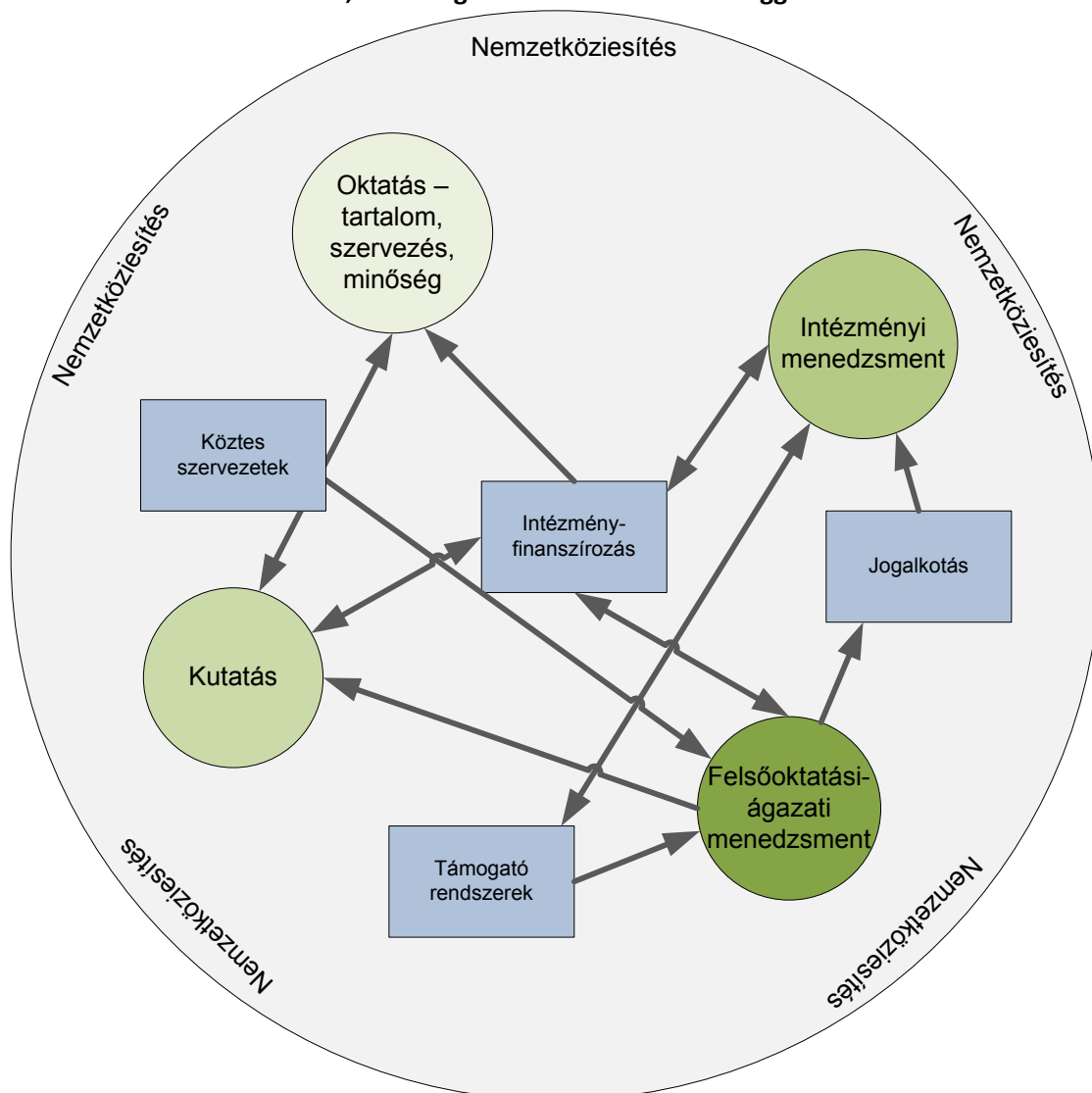
A magyar felsőoktatás szabályozásának stratégiai megalapozása

5.1. Közpolitikai eszközök a stratégiai célok eléréséhez

A továbbiakban a célfa alapján megpróbálunk minden olyan területet érinteni, amelyek beavatkozási lehetőséget kínálnak a felsőoktatás szereplőinek, így foglalkozunk: tartalmi elemekkel, kutatás-fejlesztéssel, mint az egyik lehetséges és alapvető finanszírozási-minőségi forrással, intézmények belső struktúrájával, illetve az oktatásirányítás fejleszthetőségének kérdéseivel. (Az előbb felsorolt témák mellett – zöld körrel az ábrában – olyan folyamatokkal kapcsolatos javaslatokat teszünk, amelyek támogatni tudják a négy felsőoktatási tématerületet: finanszírozás, a köztes szervezetek, a támogató rendszerek, és a törvényalkotási kérdések).

1. ábra; A stratégiai dokumentum összefüggései

6. Demográfiai hullám – új célcsoportok bevonása

A következő évtizedben a demográfiai hullámvölgy és a gazdasági környezet hatása a felsőoktatásba elsőként belépő, illetve az adott évben érettségizett hallgatók számának csökkenését eredményezheti.

6.1. A felsőoktatásba való bemeneti létszámok jövője

A felsőoktatás expanziós időszakában egyértelműen megfigyelhető volt, hogy egyre több hallgató a szakközépiskolában megszerzett érettségi után érkezett a felsőoktatásba. Ez alapvetően pozitív folyamatnak látszik, ám jól láthatóan ez a folyamat is egyre kevesebb hallgatót tud biztosítani az új belépők létszámát tekintve.

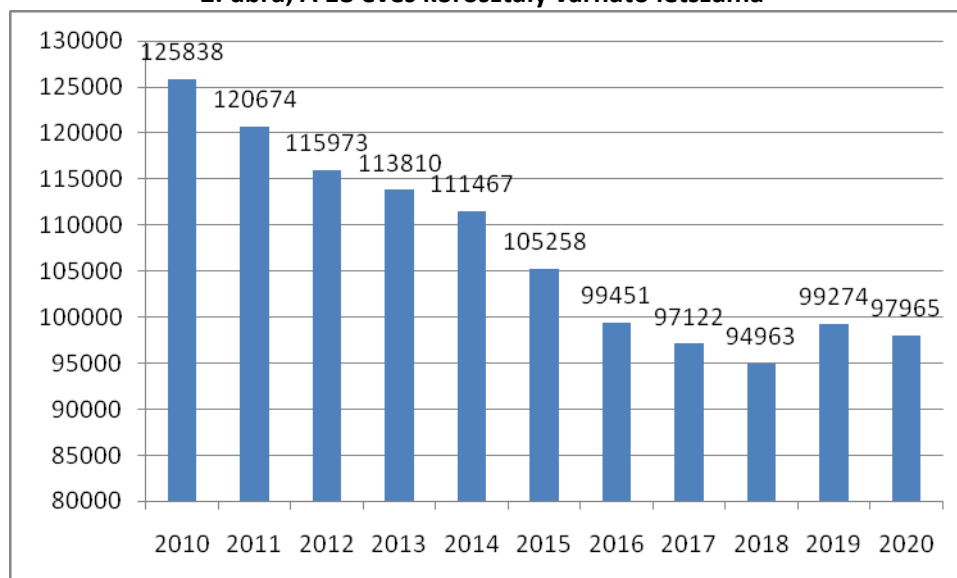
A következő 10 évben a felsőoktatásban a jelenlegi beiskolázási szokások (tehát alapvetően az érettségi utáni azonnali jelentkezéssel) mellett csökkenés lesz tapasztalható, amely a képzési struktúrák átgondolására fogja ösztönözni a felsőoktatási intézményeket csakúgy, mint a felsőoktatási és oktatási kormányzatot. Egyértelmű, hogy a belépő hallgatók számának csökkenése erős versenyt fog generálni a felsőoktatási intézmények között (az intézményrendszerre vonatkozóan lásd az 1. melléklet vonatkozó fejezetét).

Ha megpróbálunk három lehetséges forgatókönyvet felfesteni akkor az alábbi jelentkezőkre számíthatunk:

- ✓ A pesszimista forgatókönyv szerint a jelentkezők száma 2016-2017-re nem haladja meg a 100 ezer főt
- ✓ Az optimista forgatókönyv szerint a jelentkezők száma nem csökken 100 ezer fő alá, a mesterképzés, a felsőfokú szakképzés és a nem nappali képzésben részesülők aránynövekedése miatt.
- ✓ A realista forgatókönyv szerint a jelentkezők száma a 2010. évi felvételizők számánál legalább 25%-kal kevesebb (2010-ben a felvételizők száma kb. 140 ezer fő volt).

Ebből következően a legambíciózusabb célkitűzés a hallgatószám szinten tartása lehet: a teljes felsőoktatási vertikum hallgatói létszáma nem csökken, csak bizonyos (alsóbb korosztályú) csoportok aránya fog zsugorodni, és az életen át tartó tanulásba bevonható célcsoportok tudják pótolni a kiesést. A létszámcsökkenés csökkenteni fogja az intézményrendszerre nehezedő túljelentkezési nyomást. A megfelelő (később vázolt) képzési struktúrákkal elérhető, hogy az érettségizők nagy része megtalálja helyét a felsőoktatás rendszerén belül.

Az 2. ábrán látható, hogy nyolc év alatt a felsőoktatásban megjelenő 18-19 éves korcsoportokban 20-25 %-os csökkenés várható.

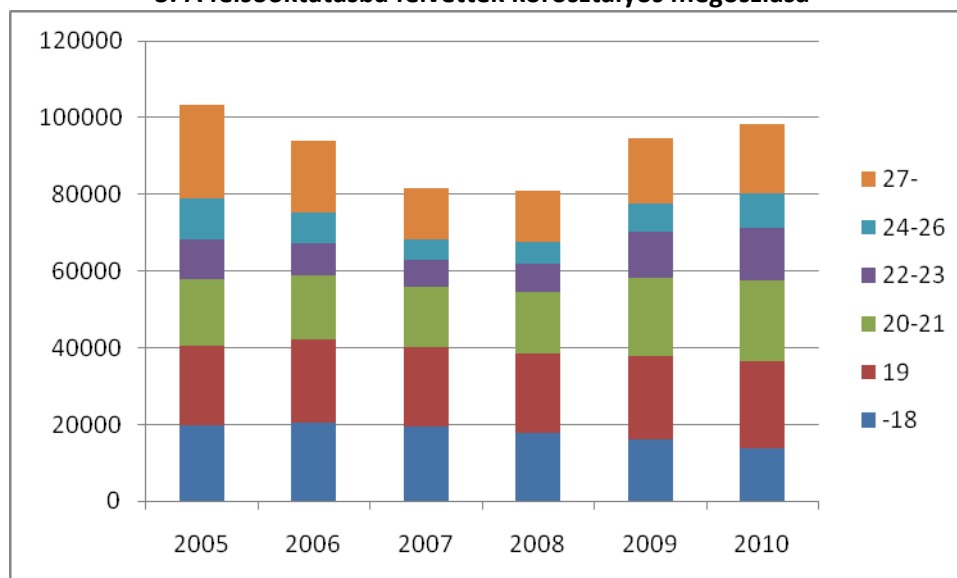
2. ábra; A 18 éves korosztály várható létszáma

Forrás: TeIR Szociális Ágazati Információs Rendszer³

A helyzetet tovább súlyosbítja az államilag támogatott hallgatói férőhelyek csökkentése, amely a Széll Kálmán Terv részét képezi (erről bővebben lásd a 10.2. fejezetet)

6.2. Új célcsoportok bevonása

A 3. ábrából látszik, hogy az érettségi után néhány éven belül a végzettek 55-60%-a jelenik meg a felsőoktatásban. Az e korosztály fölötti évfolyamok az elmúlt években csökkenni, majd nőni látszottak. Az egyből érettségi után megjelenő hallgatók száma stagnál, ami a várható további demográfiai csökkenés mellett legoptimistább esetben is legfeljebb az ebből a korosztályokból érkezők szinten tartását jelzi előre.

3. A felsőoktatásba felvettek korosztályos megoszlása

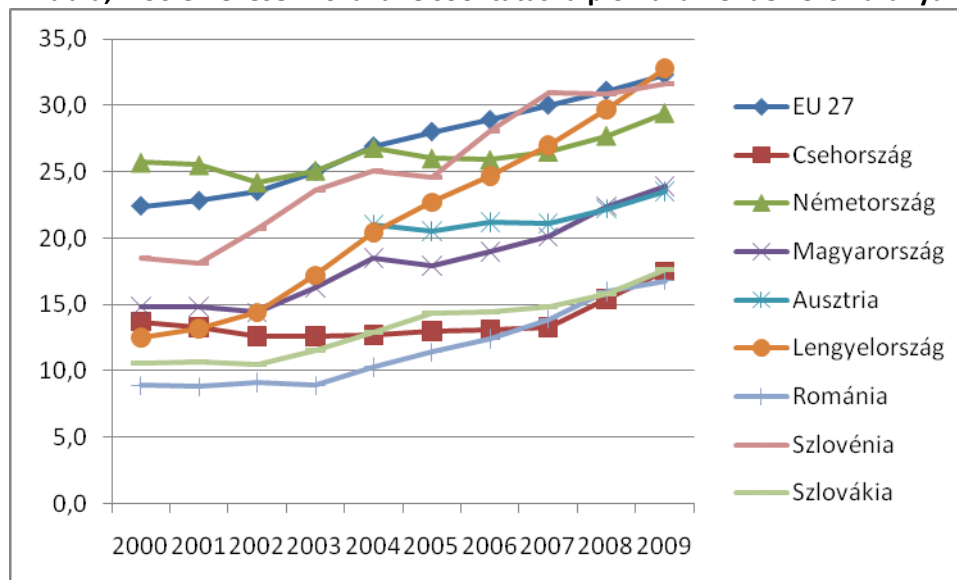
Forrás: felvi.hu⁴

³ https://teir.vati.hu/szoc_agazat/index_public.html

⁴ http://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_rangsorok/elmult_evek/!ElmultEvek/elmult_evek.php?stat=24

A 4. ábra jól mutatja, hogy Magyarországon megtörtént a felsőoktatás első expanziója, a fiatal felnőttek között diplomával rendelkezők aránya folyamatosan nőtt, de még 2009-re sem sikerült elérni az EU átlagát. A legjobb eredményeket Lengyelország és Szlovénia tudhatja magáénak, hazánk nagyjából Ausztria szintjén van e tekintetben.

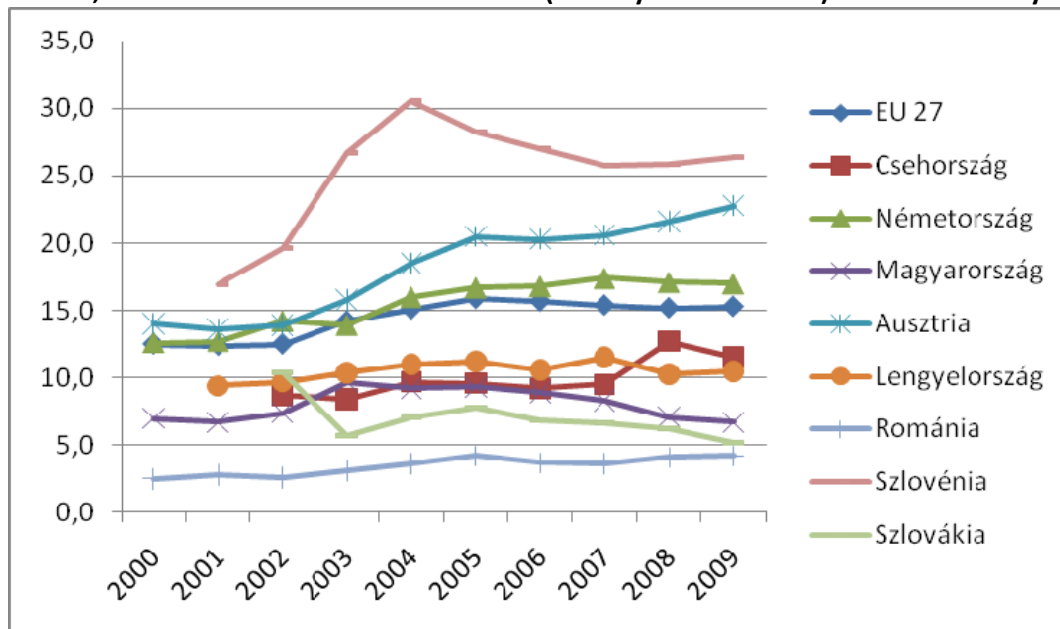
4. ábra; A 30-34 évesek közül a felsőoktatási diplomával rendelkezők aránya

Forrás: EUROSTAT;⁵

A jelenleg az oktatásban résztvevő 25-35 évesek szempontjából Magyarország már rosszabb helyzetben van. Az évtized közepe óta ez a mutató romlott, és egyre jobban leszakadni látszunk, és Románia, illetve Szlovákia értékei felé közeledünk.

5. ábra; A 25-34 évesek közül az oktatásban (bármilyen oktatásban) résztvevők aránya

Forrás: EUROSTAT⁶

⁵ <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>

⁶ <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>

Míg hazánkban az évtized közepén volt a „csúcspont”, némi visszaesés tapasztalható 2005 után.

Az utánpótlás biztonsága több külső tényezőtől is függ. Az egyik legfontosabb az, hogy az érettségihez vezető középfokú oktatás expanziója folytatódik-e (ez megállni látszik az elmúlt néhány év adatai alapján), és a szakképzés mennyire tud teret nyerni. A közoktatásban tapasztalható állandó kérdés (gimnáziumok és szakközépiskolák egymáshoz való viszonya, súlya) nem befolyásolja különösebben a várható felsőoktatási jelentkezéseket. A szakiskolai szabályozások körüli folyamatos bizonytalanság csak áttételesen lehet hatással a felsőoktatásra, mivel elsősorban a szakiskola és szakközépiskola közötti erőviszonyokat befolyásolják ezek a folyamatok, és a szakközépiskolán keresztül csapódhatnak le a következmények a felsőoktatásban (pl. ha a szakközépiskolai férőhelyek számát csökkentik a szakiskolai férőhelyek növelése érdekében).

Az expanzió szerkezetének javítása és a kimerülő hallgatói utánpótlás megújítása terén a kormányzatnak a következő eszközök állnak rendelkezésére:

- ✓ az államilag finanszírozott helyek képzési terület (szakcsoport), földrajzi elhelyezkedés illetve képzési szint szerinti újraelosztása, pl. a mesterképzés bemenetének szűkítése;
- ✓ a képzési idő megváltozása (az egy hallgatóra jutó átlagos képzési idővel kapcsolatos változások);
- ✓ a minimális felvételi pontszám meghatározása, amely nyújthatja vagy szűkítheti a bemenetet;
- ✓ valamint új, nem állami (vagy legalábbis nem felsőoktatási költségvetésből) forrásból finanszírozott képzési formák (esti, levelező, táv) és hallgatói csoportok (pl. dolgozó felnőttek) létszámának felfuttatása;

Ezeknél a gyors, rövid távú beavatkozásokon túl azonban vannak olyan stratégiai jelentőségű és időtávú lehetőségek, amelyek hosszabb távon is segíthetnek a magyar felsőoktatás létszám-problémáin.

Az elsődleges feladat a felnőttképzés, illetve ahhoz hasonló rövid részképzések (akár kompetencia-képzések) becsatornázása a felsőoktatási intézményekhez. A felnőttképzés rendszere igen rendezetlen (és párhuzamosan kiépített kapacitások következtében némileg átláthatatlan) ma Magyarországon, amely talán az egyik legnagyobb hátráltatója a munkaerő-piaci elvárások és a magyar oktatási rendszer összehangolása érdekében tett erőfeszítéseknek. Hogy mennyire lehet a felnőttképzést a felsőoktatási rendszerben megvalósítani, az szintén lényeges kérdés, és gyakorlatilag a mindenkori oktatási kormányzat döntésének függvénye. Az viszont nem csak a felsőoktatásnak, hanem a szakképzésnek (TISZK-ek) is fontos lehet, hogy a felnőttképzési akkreditáció megújításával nagyobb esélyt kapjanak az állami forrásból (is) gazdálkodó intézmények.

A felnőttképzéssel kapcsolatban az javasolható, hogy a felnőttképzési piac szereplői (TISZK-ek, RÁK-ok, felnőttképző intézmények, felsőoktatási intézmények) között olyan munkamegosztás alakuljon ki, amely akár a képzési szintek, akár a képzési területek mentén

állapítja meg a hatásköröket (pl. magasabb kvalifikációt igénylő, elméleti jellegű képzések kerüljenek a felsőoktatási intézményekhez, az alacsonyabb szintű képzéseket pedig a szakképzés szereplői tanulói jogviszonyban bonyolítsák le).

A felsőoktatási intézmények demográfiai problémáira megoldást jelenthet az a javaslatunk, hogy a felsőoktatásban szerzett bizonyítványokat, illetve tudást bizonyos időszakonként kötelező legyen megújítani, azaz részt venni bizonyos idejű (nagyjából fél éves) szakmai továbbképzésen (vizsgálva zárulóan), amelynek költségeit részben a munkáltató (Szakképzési Alaprész), részben a „beiskolázott felnőtt” viseli. Ez a kötelező továbbképzést nem kérő végzettségeknél, foglalkozásoknál mindenképpen hasznos a módszertani/kompetencia megújulás szempontjából, illetve pozitív hatása lehet az ezeket a kurzusokat megtartó felsőoktatási intézmények szempontjából is. Ennek a képzési résznek a diplomaszerezéstől számított legalább 10, de legfeljebb 15 éven belül meg kell történnie, és újabb tíz év elteltével megint szükséges a részvétel.

A felnőttképzés adta lehetőségek mellett az intézményeknek minél nagyobb számban kell bevonni külföldi hallgatókat, és meg kell nyitni a kapukat az elsősorban keletről, délről, vagy közvetlen szomszédainktól, jó minőségű felsőoktatás reményében hazánkba érkező fiatalok előtt (határon túli magyar anyanyelvű hallgatók). Ehhez minimálisan össze kell hangolni a határon túli felsőoktatási intézményekkel a magyar intézmények profilját (párhuzamos képzések megszüntetése a kölcsönös előnyök kihasználása mellett), és közös képzési programokat kell indítani.

A külföldi hallgatók hazánkba vonzásának feltétele az oktatók nyelvi kompetenciáinak drasztikus növelése (akár tanulmányutakkal, vagy külföldi szakmai képzésekkel, közös kutatási programok alapításával), amely egyben támogatja a magyar diákok külföldi képzésekben való részvételét.

7. Az oktatás és tanulás megújítása

E stratégiai irány átfogó, általános céljait a felsőoktatási intézmények elsősorban a hallgatók tanulása minőségének és eredményességének javításával képesek szolgálni. Miközben az elmúlt két évtized során a felsőoktatás nagyon komoly szerkezeti és intézményi változásokon ment keresztül, az intézményekben zajló tanítás és tanulás tartalma és minősége keveset változott. A részvétel tömegessé válása, a felsőoktatásba belépők arányának háromszorosra növekedése olyan kihívások elé állította a felsőoktatási intézményeket, amelyeknek azok igen nehezen tudnak megfelelni. Ez nem független attól, hogy a szerkezetében "bolognai", céljaiban, tartalmában, a tanulás megszervezésében és a tanulás minőségében azonban erősen hagyományos felsőoktatási gyakorlat között egyre nagyobb a feszültség. Mivel a felsőoktatás extenzív fejlődésének és szerkezeti átalakulásának korszaka lezárult, s mivel a hazai munkaerő-piac és a nemzetközi felsőoktatási tér kívánalmainak való megfelelés követelményei egyre nagyobbak, a felsőoktatás-politikának az eddigieknél lényegesen nagyobb hangsúlyt kell fektetnie a

tanulás intenzitását és eredményességét meghatározó minőség-kritériumok érvényesítésére.

Az e célt szolgáló kormányzati beavatkozásoknak és fejlesztéseknek három, egymással szorosan összekapcsolódó konkrét célt kell szolgálnia:

- ✓ Gazdag, rugalmas és átjárható tanulási pályák megteremtése
- ✓ Tanulás intenzív oktatás megteremtését szolgáló fejlesztések és ösztönzők alkalmazása
- ✓ Összehangolt külső és belső felsőoktatási minőségértékelési rendszer kialakítása

7.1. Gazdag, rugalmas és átjárható tanulási pályák megteremtése

A bolognai képzési struktúrák magyarországi rugalmatlansága, a programok egymásra épülésének és kimeneti szabályozókhöz, valamint külső társadalmi-gazdasági referenciákhoz való illeszkedésének gyengesége erősen gátolja az egyéni tanulási utak tervezhetőségét és az egész életen át tartó tanulásra való felkészülést, gyengíti a felsőoktatásban zajló képzés relevanciáját

7.1.1. A kimeneti szabályozás felülvizsgálata

Az Országos Képesítési Keretrendszer elfogadása után szükség lesz a felsőoktatási kimeneti szabályozó rendszer (képzési és kimeneti követelmények (KKK-k) felülvizsgálatára. A felülvizsgálat során hangsúlyt kell fektetni a követelmények tanulási eredményeket (kompetenciákat) rögzítő jellegének megerősítésére. Ez lehetőséget biztosít a foglalkoztathatóság szempontjának újraértelmezésére, amennyiben a felsőoktatási programoknak nem szűken értelmezett szakmára való felkészítést, hanem olyan átvihető készségek fejlesztését kell a középpontba állítania, amelyek a végzetteneket alkalmassá teszik a munkaerő-piacon való rugalmas mozgásra és az egész életen át tartó tanulásra. **A kimeneti szabályozóknak tudomány- illetve szakmaterületenként, illetve eltérő funkciójú programok tekintetében** (tudományos kutatói utánpótlás, magas hozzáadott értékű szakmákra való felkészítés, egyes specializált szakterületekre való felkészítés) **differentiáltnak kell lenniük.** Az országos és szakterületi kimeneti szabályozóknak tartalmazniuk kell az egyes ciklusok kreditkereteinek meghatározását, a deskriptorokat, a karbantartási szabályokat és a minőségbiztosítás szabályait.

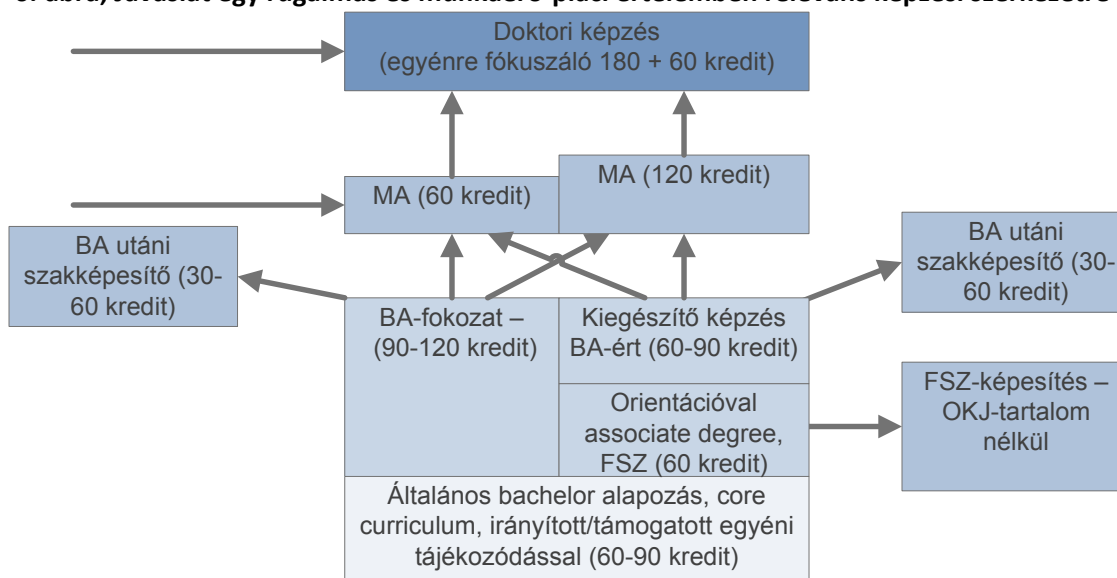
7.1.2. A képzésszerkezet rugalmasságát biztosító intézkedések

A képzésszerkezet újraszabályozásának a jelenleginél nagyobb rugalmasságot kell biztosítania és jobban figyelembe kell vennie a különböző szintek eltérő funkcióját. Az alapszakok rendszerének általános „core curriculum”-mal rendelkező, széles bemeneti

követelményeken alapuló programokat kell tartalmaznia, amelyek több szakterület számára végeznek integrált alapozó oktatást és lehetőséget biztosítanak a szakterületenkénti orientációra. A sokféle alapképzésből érkezők számára a mesterképzést nyitott programmá kell változtatni, ahol az „alapozás” hiányainak pótlása konzultációval támogatott egyéni feladat. A mesterképzés – profiltól függően – lehet egy vagy két éves (60 vagy 120 kredites) program. A doktori képzésnek erősen az egyénre fókuszáló, kevésbé „iskolarendszerű” programmá kell válnia, amelynek – a disszertáció elkészítésén túl – magában kell foglalnia az oktatói pálya első állomását is. A tanulási pályák rugalmasságának biztosítása érdekében meg kell szüntetni a kreditátvitel és validáció általános gyakorlattá válását korlátozó szabályokat.

A felsőoktatásban nyújtott felsőfokú szakképzés helyzete úgy rendezendő, hogy a rehabilitációval kombinált szakképzések a regionális átképző központokhoz kerüljenek, és a felsőoktatás a dolgozó, legalább középiskolát végzett és fizető (hitelképes) felnőttek számára nyíljon meg. A mai rendezetlen státuszú felsőfokú szakképzést egy önálló, OKJ-tartalommal nem bíró, de a munkaerőpiac által elismert képzési szintté kellene alakítani. A felsőoktatás nemzetközi rendszerében ez az ún. Associate Degree, amelynek magyar elnevezése még megalkotandó.

6. ábra; Javaslat egy rugalmas és munkaerő-piaci értelemben releváns képzési szerkezetre

A BA/BSc és az FSZ képzés munkaerő-piaci relevanciájának elősegítése érdekében el kell készíteni egy kimeneti szakmaregisztert, amely tartalmazza azokat a szakképzettségeket, amelyeket az egyes szakterületeken, szakágakban a BA/BSc végzettség mellett, vagy felsőfokú szakképzésben szerezhetők. A kialakult rugalmas (és átlátható) képzési szerkezet viszont lehetővé kell, hogy tegye a hallgatók számára azt, hogy szabadon választhassák meg, hogy tanulmányaikat milyen intézményben, és a szakterület milyen specifikusabb részén kívánják folytatni.

7.1.3. Az új kimeneti szabályozókhoz és képzésszerkezetre vonatkozó új keretekhez illeszkedő programok fejlesztésének támogatása

A kimeneti szabályozók megváltoztatásához a programok felülvizsgálatát és újra-akkreditációját szolgáló komoly és erős ösztönzőket alkalmazó implementációs programot kell társítani. A programnak – az alapképzési, mester és doktori programok fejlesztésén kívül – ki kell terjednie előzetes rásegítő programok, Bachelor és Mester utáni szakképző, specializáló és upskilling programok fejlesztését is. **A programfejlesztésben kiemelt támogatást kell kapnia a nemzetközi együttműködés keretében zajló projekteknek.** (Képzési programként határozzuk meg minden tanulási utat, amely önálló tartalommal, módszerrel, értékeléssel és kimenettel bír. Ennyiben tágabb és rugalmasabb módon, mint a hagyományos szak, szakirány, és más kiegészítő tanulmányok terminológiája.)

7.2. Tanulás-intenzív oktatás megteremtését szolgáló fejlesztések és ösztönzők alkalmazása

A frontális oktatási technikák túlsúlya, az elméleti és gyakorlati tárgyak egymásra épülésének gyengesége, a csekély hallgatói munkát generáló, túl sok tantárgy, valamint az évközi munka és a vizsgaidőszak közötti hallgatói munkaterhek kiegyensúlyozatlansága erősen csökkenti a tanulás intenzitását és minőségét. A felsőoktatási intézmények nem helyeznek kellő hangsúlyt az alkalmazott oktatási és értékelési módszerek megújítására.

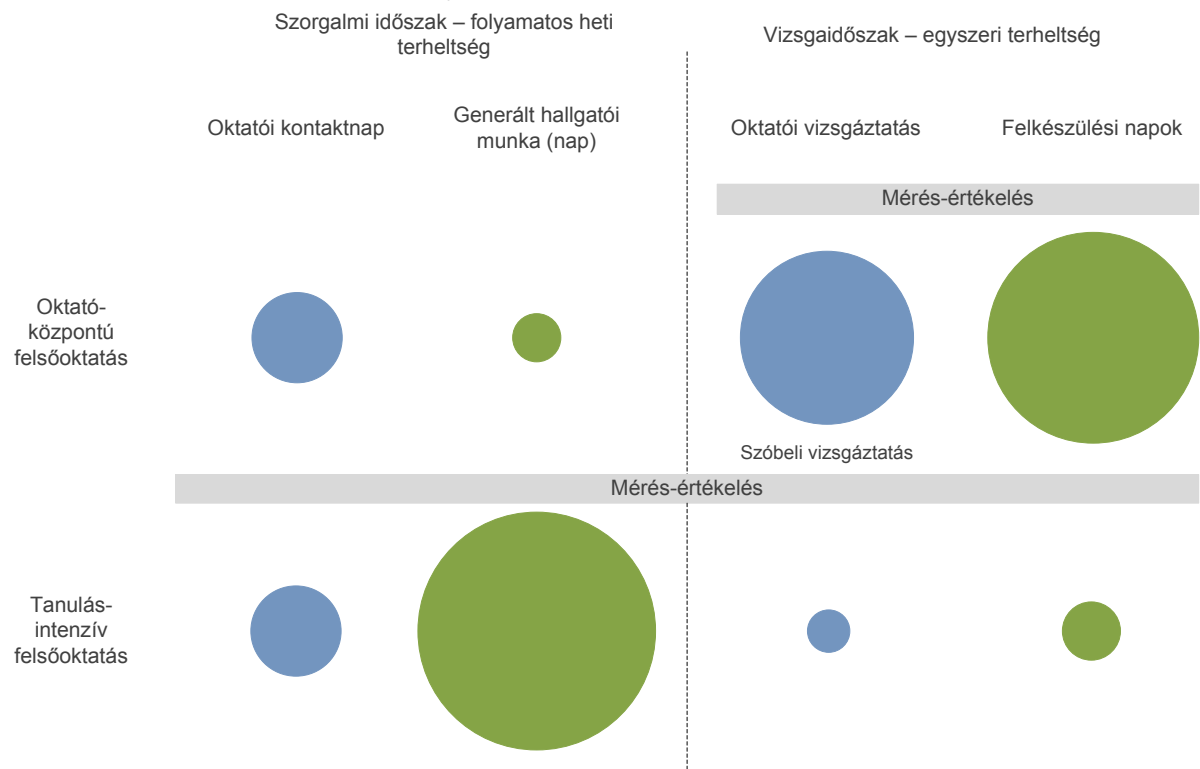
E konkrét oktatáspolitikai és fejlesztési cél szolgálata érdekében két területen van szükség kormányzati beavatkozásra.

7.2.1. Az alkalmazott tanulásszervezési, módszertani és értékelési eljárások fejlesztése

A jelenlegi tanítás- és tanulás átalakítását a felsőoktatásba beáramló felnőtt hallgatók mindenképpen ki fogják kényszeríteni, célszerű az alkalmazkodás minél korábbi megkezdése. A változások a hagyományos hallgatói csoportokat is kedvezően érintik majd. Az egyes képzési szinteken súlyt kell helyezni a közös core curriculum teljesítésére irányuló kompetenciamérő és validációs eljárások alkalmazására és kiegészítő programok indítására. A képzési gyakorlatnak kevesebb és nagyobb témablokkokba szervezett tantárgyon, lényegesen több tanulási kötelezettségen és ennek megfelelő kredit számon kell alapulnia. Ehhez fel kell erősíteni az egyéni és kisebb hallgatói team-ek által elvégzendő feladatok számát és súlyát. A tanulás folyamatos értékelésének biztosítása és a képzési célok és a módszerek összhangjának megteremtése érdekében szükség van az oktatási módszertani eszköztár gazdagítására, a tanulásszervezés programokon belüli tudatos összehangolására (például az elméleti és gyakorlati tárgyak szoros kapcsolódásának biztosításával). Különösen

az egyéni konzultáció és az IKT eszközökkel segített tanulás súlyának növelésére van szükség.

7. ábra; A tanulás-intenzív felsőoktatás

A fenti **célok elérése azt követeli meg, hogy az oktatói kar is belépjen az élethossziglani tanulás világába**. Folyamatos fejlesztésük (továbbképzés és egyéni tanácsadás) az intézmények saját pedagógiai, módszertani központjainak feladata.

7.2.2. Az oktatás minőségére és a tanulásszervezési innovációra ösztönző referenciák megteremtése

A tanulásszervezéssel és oktatási gyakorlattal kapcsolatos problémák a felsőoktatási intézményi autonómia körében kell, hogy maradjanak, külső állami szabályozásra ezen a területen nincs mód. (A meglévő szabályozásban deregulációt kell érvényesíteni.) Szükség van azonban olyan külső, nem a felsőoktatási intézmények által működtetett eszközökre, amelyek referenciaként ösztönöznek az oktatás minőségének javítására és a tanulásszervezési innovációk befogadására. Ilyenek lehetnek az oktatás minőségére és a tanulásszervezési innovációra fókuszáló felsőoktatási minőség díj, vagy egy a felsőoktatási kimenetekhez illeszkedő **kísérleti hallgatói kompetencia-értékelési program elindítása** (lásd az OECD/IMHE ajánlásait⁷, így pl. a **programigazgatók/szakfelelősök szerepének és menedzsment-funkciójának erősítése**). Erre irányuló fejlesztési programokkal és az intézményekre vonatkozó procedurális keretszabályozással ösztönözni lehet, hogy az

⁷ <http://www.oecd.org/dataoecd/22/32/44146968.pdf>

intézmények maguk is működtessenek belső referencia eljárásokat. Ezek közül kiemelkedően fontos az oktatói munka hallgatói értékelésének általánossá tétele.

7.2.3. Oktatói kar státuszának differenciálása és kompetenciáinak fejlesztése

Az oktatói feladatok sokfélesége, a tanulást támogató oktatói munka intenzitásának növelése szükségessé teszi az oktatói státuszok sokféleségének, végső soron rugalmasabb humánerőforrás gazdálkodási keretek megteremtését és a munkáltatói jogok intézményi vezetés kezébe adását a tanárok esetében is. (Mindehhez az oktatói státuszoknak részben el kell szakadnia az akadémiai előmeneteltől.) A rugalmas humánerőforrás-gazdálkodás szükségessé teszi az intézményi szintű foglalkoztatási és előmeneteli rendszerek bevezetését, a felsőoktatási oktatók egy részének a közalkalmazotti státusból való kivonását. Enyhíteni szükséges az oktatói foglalkoztatási követelmények tanóra-centrikusságát és fel kell erősíteni a sokféle tanítással és tanulásszervezéssel, vagy akár kutatással kapcsolatos tevékenységek elismerését. Az oktatói gyakorlat megújításának kiemelkedő eszközei a nemzetközi oktatói mobilitás támogatása és külföldi vendégoktatók meghívása feltételeinek biztosítása. Az oktatói kar pedagógiai-módszertani fejlesztését a felsőoktatási intézmények saját pedagógiai egységei láthatnák el, kötelező továbbképzés keretében.

Az oktatói munkát segítő-kiegészítő hallgatói tanácsadás egyes elemei elterjedtebbek és kiépültebbek (például karrier), más elemei most állnak intenzív fejlesztés alatt (például alumni). Bizonyos elemek azonban szórványosan vannak csak jelen, vagy teljesen hiányoznak (pl. tanulástámogatás, kortárs segítség, mentálhigiénés támogatás, tanulási pálya tervezés támogatása, validációs és elismerési tanácsadás, oktatói támogatás, stb.). Ezek kiépítése mellett a köztük lévő kapcsolatok, együttműködés, koordináció kiépülése és fenntartása is lényeges. Erre érdemes lenne keretszabályozást kialakítani és célzott implementációs programokat indítani.

7.2.4. A magyar diplomák értékének megőrzése, azok folyamatos karbantartása, aktualizálása

A kiadott diplomák rendszeres, szakmánként eltérő időszakonkénti és tartalommal való frissítése fontos, aktuális feladat. Egyes szakmák (egészségügy, jogi- közigazgatási) mintájára, a pályakorrekciók és az eltérő önfejlesztési lehetőségek negatív hatásainak kompenzálása érdekében, diploma frissítési lehetőség megnyitása a felsőoktatásban, esetleg a végzettségi szint emelésének lehetőségével is.

7.3. Összehangolt külső és belső felsőoktatási minőségértékelési rendszer kialakítása és mélyítése

Az akkreditációs eljárás zártsága, az akkreditáció és a finanszírozás közötti túl szoros kapcsolat, az intézményi minőségirányítás kialakulatlansága, valamint a világos külső és belső minőségreferenciák hiánya együttesen olyan intézményi működési környezetet teremt, amely nem szolgálja a tanulás minőségét jobban középpontba állító gyakorlat kialakulását.

E konkrét oktatáspolitikai és fejlesztési cél szolgálata érdekében két területen van szükség kormányzati beavatkozásra.

7.3.1. Akkreditációs eljárás felülvizsgálata

Az elmúlt évtizedben jelentős fejlődésen ment át az akkreditációs eljárás, nem utolsósorban annak köszönhetően, hogy Magyarország is csatlakozott az Európai felsőoktatási minőségbiztosítási szttenderdekhez és alapelvekhez (ESG), és az akkreditációs ügynökség, a MAB tagja lett az **európai minőségbiztosítási ügynökségek hálózatának** (ENQA). Az akkreditációs eljárásokra irányuló kitüntetett figyelem mellett ugyanakkor kevesebb energia maradt a belső minőségbiztosítási folyamatokban és a külső minőségértékelésben a kimeneti szemlélet megjelenítésére. A ciklusos képzési szerkezetre való áttérés által igényelt új akkreditációs döntések pedig alapvetően rengették meg a bizalmat az akkreditáció intézményeiben. A tanulás minőségét jobban középpontba állító gyakorlat kialakulásához már nem látszik járható útnak az akkreditációs mechanizmusok módosíthatása: a minőségkultúra felsőoktatási térnyerése érdekében alapvető változtatások szükségesek a minőségpolitikában.

Bár az esetek túlnyomó többségében már most is különválik az intézményi és a programakkreditáció, ezt a jövőben még inkább el kell különíteni egymástól, és más értékelési logikák alá kell helyezni. Az akkreditációs eljárás felülvizsgálata során az intézmények adott képzési területen történő oktatásra való felkészültségének, a képzés pontosan meghatározott minőségi feltételeinek vizsgálatára irányuló rendszert szükséges létrehozni (intézményi akkreditáció). A meghatározott időre szóló intézményakkreditációs döntéseknek tartalmazniuk kell az akkreditáció meghosszabbításának feltételeit. Az akkreditációban komoly szerepet kell kapnia nemzetközi szereplőknek.

Eltérő mechanizmusokat kell érvényesíteni a képzési programok létesítésére, valamint indítására. A – jelenlegi terminológiában - programlétesítés (amely praktikusán egy új, felsőoktatásban megszerezhető képesítés létrehozását, kimunkálását jelenti) és a létrehozott képesítések gondozásának, fejlesztésének koordinálására, támogatására egy erre a területre felkészült, az akkreditációtól elkülönült szervezetet/testületet szükséges felhatalmazni/leltrehozni – a léltrejlövő nemzeti szintű képesítési keretrendszer

intézményesülésével összhangban. A képesítések létrehozásában és gondozásában komoly szerepet kell kapnia a munka világának és a képesítés más felhasználóinak.

A programindítás feltétele a finanszírozóval kötött megállapodás vagy/és a programokra irányuló belső minőségbiztosítási eljárások működtetése legyen, elő-akkreditációs eljárásra nincs szükség. A programok minőség-értékelését az intézményi minőségirányítási rendszer auditálása révén kell biztosítani.

A nemzetközi dimenzióban az ENQA mellett az **Európai Akkreditációs Konzorcium** (ECA) munkája is figyelemre méltó, amelyhez mielőbb csatlakozni szükséges. A cél az, hogy a hazai intézményakkreditáció, intézményi minőségmenedzsment és külső minőségértékelés eltérő funkciói egymástól világosan váljanak el, ugyanakkor összefüggő, világos rendszert alkossanak, amely összhangban áll az európai irányelvekkel. A hazánkba települő, külföldön már akkreditált vagy más, a kiinduló ország által elismert minőségértékelési rendszerben létesített programok mentesülnek a hazai akkreditációs kötelezettség alól. Ugyanennek a változásnak egy mellékszálaként teljes egészében megszüntetendő az Európai Felsőoktatási Térségben szerzett felsőoktatási végzettségek honosításának eljárása. Kivételt csak olyan speciális végzettségek képezhetnek, ahol a nemzeti honosítás gyakorlata általánosan elterjedt gyakorlat az Európai Unióban.

7.3.2. Kötelező, országosan egységes területekre kiterjedő intézményi minőségirányítás, az ezt támogató fejlesztés és külső audit.

Az intézményi minőségirányítási rendszerek fejlesztése, támogatása érdekében meg kell teremteni az intézményi minőségirányítás külső, független auditálásának intézményi és szakmai feltételeit. Az intézményi minőségirányítási rendszerek területeit és standardjait szabályozni szükséges, és az objektivitást erősíteni kell (külső értékelők folyamatba való ágyazásával).⁸ Az elmúlt évtizedben kiépített intézményi minőségirányítási modellek (EFQM, TQM, ISO) elsősorban a működtetés és irányítás területét szabályozták. **A következő években a minőségirányítás továbbfejlesztésének stratégiai célja a tanítás és tanulás világába való minél mélyebb behatolás.** Ehhez nem szükséges új modellek kidolgozása, a meglévő keretrendszeren belül kell erősíteni az oktatás-szervezési, pedagógiai dimenziót, és a különböző szereplők minőségpolitikáját kell e cél érdekében összehangolni.

8. Felsőoktatási kutatás, fejlesztés, innováció – innováció-menedzsment

A korábbi K+F+I jellegű stratégiai tervezeteket az állami ráfordítások növelésének igénye határozta meg, a költségvetési konszolidáció miatt a ráfordítások jelentős növelésére azonban nincs mód a következő években. A nemzetközileg is versenyképes kutatás-

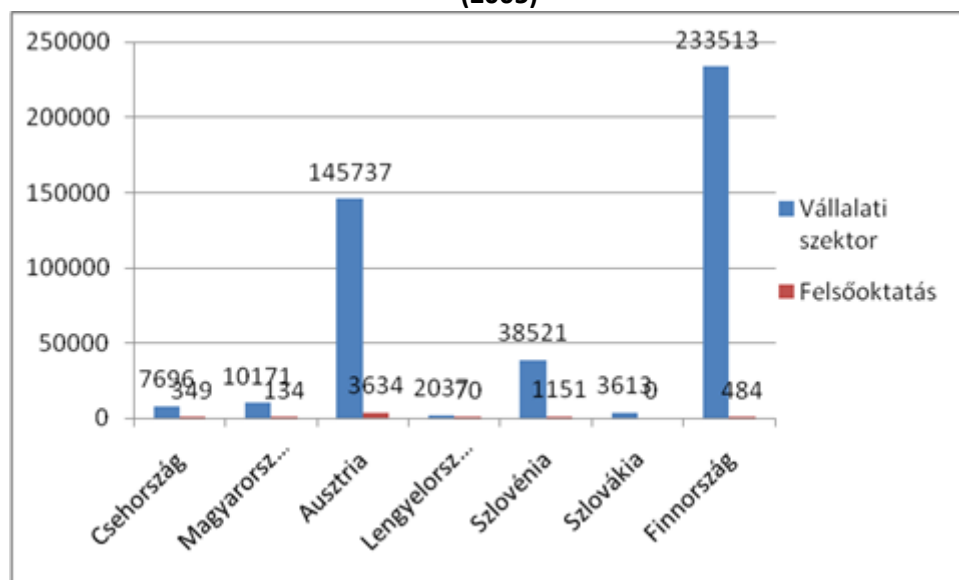
⁸ Erről lásd bővebben az Európai Bizottság jelentését a felsőoktatási minőségbiztosítás fejlődéséről: http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/report09_en.pdf;

fejlesztéshez szükséges kapacitások pedig szűkösek és nem ismernek intézményi válaszfalakat. Az elmúlt években TÁMOP/TIOP forrásokból komoly kapacitásépítés zajlott a felsőoktatásban. Ugyanakkor a gazdaság számára hasznosítható eredményeket hozó kutatás előtt számos akadály áll. Ez középtávon csökkentheti a mai fejlesztések értékét. Nyilvánvaló, hogy a magyar felsőoktatásnak nem lehet önálló K+F stratégiája, csak egy országos innovációs stratégia (erős EU és OECD-beágyazottsággal) elemeként értelmezhető az egyetemi és főiskolai kutatás-fejlesztés.

A kutatás és fejlesztés világában – az alkalmazott és alapkutatások nemzetközileg elfogadott terminológiáján túl – olyan kutatások folynak, amelyek elsősorban az oktatók és hallgatók munkáját termékenyítik meg (humboldti modell). Ezen kutatásokat nemcsak a hagyományos források (pl. OTKA) finanszírozzák, hanem az elvileg gazdaságorientáltak is. Eközben igen kevés olyan innováció jelenik meg az egyetemek és főiskolák kutatásaiban, melyek alkalmasak lennének a közvetett vagy közvetlen vállalati hasznosításra.

A magyar K+F-szféra egésze és azon belül a felsőoktatás számára a legvalószínűbb továbbfejlődési útnak az osztrák irány látszik. Ez a gyakorlatorientált kutatás-fejlesztést alapvetően a vállalati szektoron belül fejleszti tovább, de a felsőoktatás is jelen lesz e területen. A felsőoktatás fő feladatává pedig annak a tudásbázisnak a folyamatos újratermelése válhat, amely a sikeres alkalmazott kutatások alapfeltétele, mindamellett, hogy az alkalmazott kutatás és alapkutatás szétválasztása és szétválaszthatósága a felsőoktatási szférában erősen megkérdőjelezhető, inkább egységes kutatás-fejlesztésről kellene beszélni ezen a területen (a vállalatokkal való folyamatos és határozott együttműködési szándékkal).

8. ábra; Az 1000 lakosra jutó szabadalmi beadványok száma az Európai Szabadalmi Hivatalnak (2005)

Forrás: EUROSTAT⁹

⁹ http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=pat_ep_nic&lang=en

Nyilvánvaló, hogy a magyar felsőoktatás pénzügyi fenntarthatóságához elengedhetetlen a szabadalmakat, termékeket és szolgáltatásokat termelő „innovációs láb” életre keltése. Ez eddig nagyrészt azért nem tudott kialakulni, mert a szabadalmi eljárás egész Európában nálunk az egyik legdrágább folyamat, míg az 1973 óta létező EU-s szabadalom költsége körülbelül tízszerese az USA-énak (elsősorban a fordítási költség miatt). Éppen ezért próbál az Európai Bizottság egyszerűsíteni a folyamatot, és jóval olcsóbbá tenni az európai szabadalmat. Ezzel jó lehetőség nyílna a felsőoktatás számára is az európai piacon való azonnali megjelenésre.

Az alábbiakban ennek a kitörési pontnak azokat a befektetési, szervezeti, tudáselemeit tekintjük át, ahol elmozdulásra van szükség.

A kutatás-fejlesztés és innováció eddig elhanyagolt területe a felsőoktatási intézmények saját működése. A következő években a felsőoktatási K+F kiemelt fejlesztési irányává kell tenni az egyetemi és nem egyetemi szektor tartalmi, szervezeti és emberi megújítását.

A 9. ábra jó összefoglalását adja a felsőoktatási szervezeti innovációknak.

9. ábra; Szervezeti innovációk a felsőoktatásban

- 1. INNOVATÍV MŰKÖDÉSI KONCEPCIÓK**
 - 1.1. STRATÉGIAI MENEDZSMENT RENDSZER
 - 1.2. NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK KOORDINÁLT KEZELÉSE
 - 1.3. CONTROLLING ÉS VEZETŐI INFORMÁCIÓS RENDSZER KIALAKÍTÁSA
 - 1.4. ÉVES TERVEZÉS ÉS BESZÁMOLÁS RENDSZERE
 - 1.5. TELJESÍTMÉNYÁTADÁSOK RENDSZERE, BELSŐ ELSZÁMOLÓÁRAK
 - 1.6. MINŐSÉGMENEDZSMENT RENDSZER
 - 1.7. KOCKÁZATMENEDZSMENT
 - 1.8. INTÉZMÉNYI MARKETING ÉS PR
 - 1.9. HALLGATÓI KAPCSOLATOK KEZELÉSE
 - 1.10. ALUMNI KAPCSOLATOK STRATÉGIAI ERŐFORRÁSKÉNT VALÓ KEZELÉSE
 - 1.11. FORRÁSTEREMTÉS
 - 1.12. KUTATÁSMENEDZSMENT
 - 1.13. EGYÉNI TELJESÍTMÉNYMENEDZSMENT
- 2. INNOVATÍV FELSOROKTATÁSI TECHNOLÓGIÁK**
 - 2.1. INTEGRÁLT OKTATÁSADMINISZTRÁCIÓ
 - 2.2. INTEGRÁLT GAZDASÁGIRÁNYÍTÁSI RENDSZER
 - 2.3. MUNKAFOLYAMAT-VEZÉRLÉS
 - 2.4. E-LEARNING, M-LEARNING
 - 2.5. KONFIGURÁCIÓ-MENEDZSMENT
 - 2.6. LÉTESÍTMÉNYGAZDÁLKODÁSI RENDSZER
- 3. INNOVATÍV SZERVEZETI ÉS VEZETÉSI MEGOLDÁSOK**
 - 3.1. AKADÉMIAI SZFÉRÁN BELÜLI STRATÉGIAI SZÖVETSÉGEK LEHETŐSÉGEI
 - 3.2. STRATÉGIAI SZÖVETSÉGEK LEHETŐSÉGEI AZ ÜZLETI SZFÉRÁVAL
 - 3.3. ELSZÁMOLÁSI ÉS FELELŐSÉGI EGYSÉG
 - 3.4. MÁTRIX MEGOLDÁSOK
 - 3.5. FOLYAMATFELELŐSI RENDSZER
 - 3.6. PROGRAMGAZGATÓSÁG
 - 3.7. PORTFOLIÓMENEDZSMENT
 - 3.8. KUTATÓKÖZPONTOK
 - 3.9. KISZERVEZETT TEVÉKENYSÉGEKET MENEDZSELŐ SZERVEZETI EGYSÉG
 - 3.10. KÜLSŐ FORRÁSSZERZÉSI ÉS ÜZLETI LEHETŐSÉGEKET KOORDINÁLÓ EGYSÉG
 - 3.11. GAZDASÁGI ÉRDEKELTSÉGEKET KOORDINÁLÓ SZERVEZETI EGYSÉG

Forrás: Drótos György (szerk.) (2005): Innovatív megoldások a felsőoktatási intézmények működtetésében.

8.1. Az felsőoktatási kutatást támogató szabályozás kialakítása

8.1.1. Kutatóegyetemek mellett adott időre elnyerhető és elveszíthető kiválósági központok minősítési rendszerének kidolgozása

A hazai felsőoktatási intézmények differenciálatlan rendszerét a versenyképes kutatás és kiválóság irányában megbontó „kutatóegyetemi” kezdeményezés mindenképpen pozitív. Ugyanakkor az elképzelés szerint állami finanszírozási többlet is kapcsolódna hozzá, amely középtávon visszavonhatatlan előjoggá változtatná a státuszt.

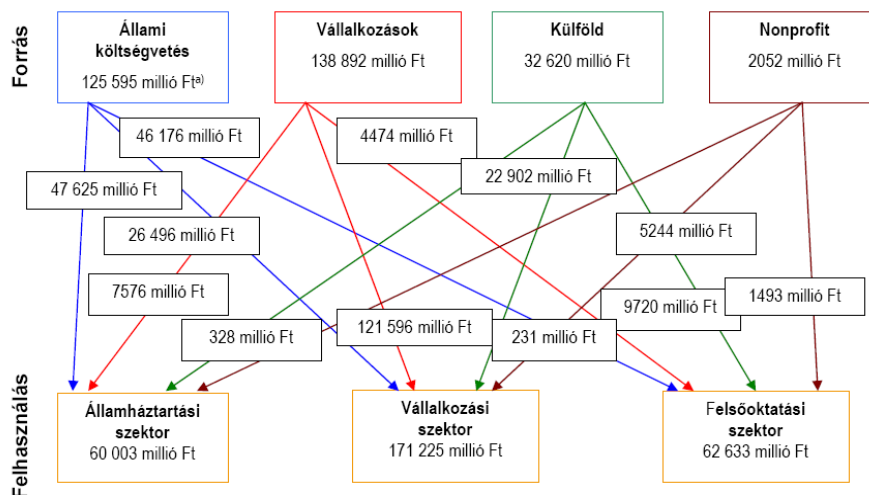
A teljes intézményeket felminősítő rendszer jó kezdeményezés, de nem eléggé differenciált. Az intézményeken belüli kiválóság sokkal inkább kutatói műhelyekben van jelen, az intézményi szint óriási minőségi ingadozást mutat.

A hazai felsőoktatási szféra differenciálását folytatni kell, a kutatóegyetemi cím több esetben (pl. Németországban) pozitívan befolyásolta az intézmények szerepfelfogását, illetve eredményeit. **Célszerű azonban a minősítést nemzetközi mércékhez kötni (amelyek szerint ma egyetlen állami intézményünk sem kaphatná meg a címet), a címhez rendelt forrásokat konkrét kutatástámogatássá alakítani (alapfinanszírozás helyett).** Ugyancsak célszerű a címet visszavonhatóvá alakítani. Megfontolandó, hogy a kutatóegyetemi cím odaítélése kerüljön összefüggésbe a tényleges tudományos kiválóságot felmutató szervezeti egységekkel (kiválósági központ/center of excellence) – pl. ha egy egyetemen legalább három kiválósági központ működik eredményesen, akkor pályázhasson a címre. Mivel a címhez többletforrás járul, célszerű az angol eljárásrendet alkalmazni, ahol a felsőoktatás-finanszírozást és minőségértékelést összekapcsoló Funding Council (hazai környezetben az FTT) látja el a minősítési feladatot.

8.1.2. A vállalati befektetések lehetőségének megteremtése

A vállalati szféra számára jelenleg a felsőoktatási intézmények nem jelentenek vonzó befektetési terepet.

A magyar felsőoktatás egyik lényegi problémája, hogy a felsőoktatási kutatás-fejlesztés nem kapcsolódik össze kellő mértékben a vállalati kutatásokkal, és a vállalati igényekkel. Természetesen ennek több oka is van (így például a magyar kis- és középvállalatok innováció-éhségének hiánya), de az egyik nyilvánvalóan a terület szabályozatlansága és az együttműködések jogi hátterének tisztázatlansága.

10.ábra; A K+F ráfordítások forrásainak és felhasználásának áramlása szektorok szerint, 2009

Forrás: Kutatás és Fejlesztés, 2009; KSH 2010.szeptember10

Látható (10. ábra), hogy a hazai K+F ráfordítások viszonylag kis része képes a felsőoktatásba megérkezni és feltételezhetően a megérkezett források egy része is a vállalati szektorba kerül át alvállalkozói feladatok finanszírozására. Ennek ellenére van már jó példa a vállalkozások és a felsőoktatási intézmények együttműködésére, így például a Richter Gedeon Nyrt. együttműködése a BME-vel, illetve a Debreceni Egyetemmel, a Széchenyi István Egyetem és az Audi, a Pannon Egyetem és a MOL együttműködése.

Az elmúlt évek jogszabályi változásai lehetővé tették olyan for-profit szervezetek létrehozását, melyek az intézmények és a vállalatok innováció-menedzsmentjét egyesítik (spin-off). De az egyetemek és főiskolák belső szervezete még ma is nehezen alkalmazkodik a külső igényekhez. Ahhoz, hogy ezen változtatni lehessen, az alábbi szabályozási elveket, illetve lépéseket lehet megtenni:

- ✓ erősíteni kell az intézményeken belüli, vezetői ellenőrzés alatt álló tárgyalási, szerződéskötési és projektmenedzsment kapacitást
- ✓ erősíteni kell olyan intézményen belüli érdekeltségi rendszert, amely az oktatókat és kutatókat a bejelentett projektek irányába tereli,
- ✓ erősítendőek azok a HR-megoldások, amelyek az adott kutatási feladatra legalkalmasabb csapatok összeválogatását és finanszírozását segítik.

8.1.3. A „kvázi-tiszta” kutatói státuszok megteremtése;

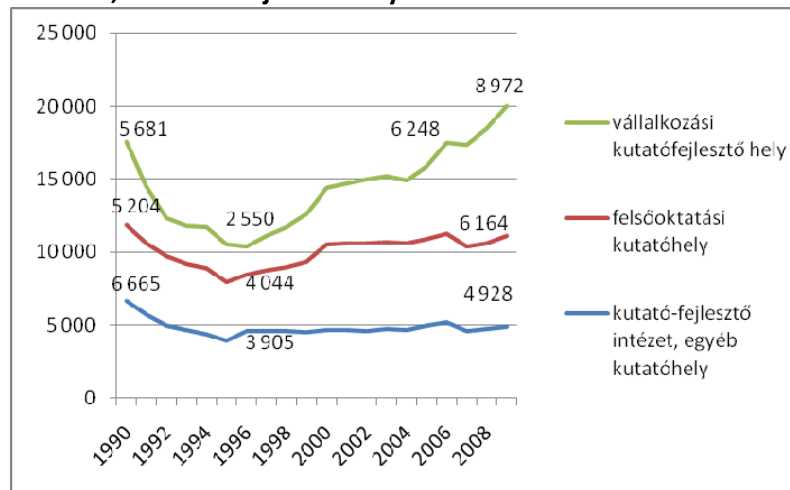
A felsőoktatási intézmények jelenlegi foglalkoztatási rendszere csak részmunkában kutató (döntően oktató) szakemberek alkalmazását teszi lehetővé. Ebből következően az intézményeknek nincsen professzionális, teljes idős kutatói kapacitásuk. Ez tolerálható az oktatómunka gazdagítása szempontjából, de a vállalati szektor számára nem elfogadható állapot.

¹⁰ <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/tudkut/tudkut09.pdf>

Minden külső támogatás további problémája, hogy a hierarchikus egyetemi keretekben végzett projekt munka során a befektetett külső erőforrások nagy része nem a legversenyképesebb személyekhez (pl. frissen doktoráltak) jut el, hanem a tanszékek és intézetek vezetéséhez. Eközben az intézmények versenyképtelenek a vállalati kutató-fizetésekkel és folyamatosan veszítik el legígéretesebb fiataljaikat.

Mint látható (11. ábra), a felsőoktatás kutatói pozícióit – amit csak teljes munkaidőre átszámítva tudunk megadni – a mennyiségileg kielégítő szint (kritikus tömeg) és a minőség (teljesidejűség, professzionalizmus, szervezeti támogatás) problémája jellemzi. A felsőoktatási intézmények azon oktatóinak, akik komoly kutatói munkát folytatnak, jelentős órakedvezményeket kell adni ahhoz, hogy előremutató eredmények származhassanak az intézeti kutatásokból is.

11. ábra; A kutató-fejlesztő helyek számított kutatói létszáma¹¹

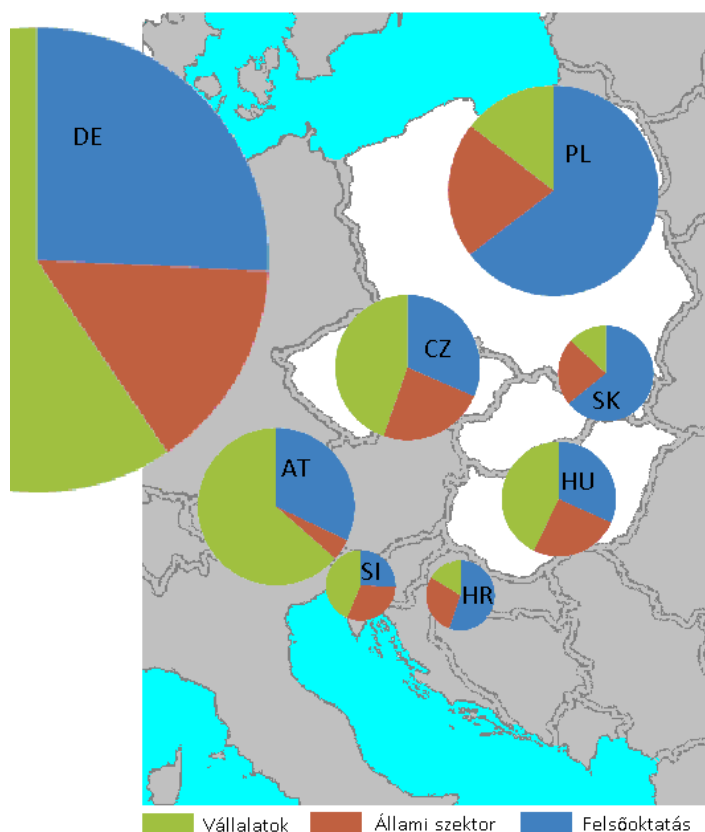

Forrás: KSH¹²

Az azonban nem feltétlenül célravezető, ha oktatók nagy számban kizárólag kutatási tevékenységet végeznek, mivel így kevesebb lehetőség adódna a kutatási eredmények átszivárgására a mindennapi oktatásba. Meg kell találni a megfelelő egyensúlyt, hogy a kutatás és az oktatás is minél eredményesebben támogathassa egymást az intézményen belül.

¹¹ a számított létszám a kutatók teljes munkaidejűre átszámított (full-time equivalent) létszáma

¹² http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ohk002f.html?64

12.ábra; A régióban elhelyezkedő országok kutatóinak száma – számított létszám (2008)¹³

Forrás: EUROSTAT;¹⁴

Az oktatás hatékonyságát és minőségét növelni szándékozó javaslataink a mai oktatóállomány erőteljes belső differenciálását igénylik. Javasoljuk, hogy jöjjenek létre az oktatóállomány egy kisebb részének teljes-idejű, **professzionális kutatói alkalmazásához szükséges jogi és finanszírozási feltételek.** Ezek egyrészt a közalkalmazottinál jóval rugalmasabb alkalmazást tegyenek lehetővé, másrészt ezen kutatóállomány költségeit versenyszerűen elnyerhető kutatási pályázatok fedezzék. Megfontolandó a felsőoktatási intézmények és a vállalatok által együttesen működtetett (2-3 évente rotáló) alkalmazásfajták kodifikálása és állami ösztönzése is.

8.2. Az egyetemi kutatás-fejlesztés-innovációt támogató finanszírozás

A hazai felsőoktatási intézmények nemzetközi versenyképességének erősítése elképzelhetetlen a kutatás-fejlesztés professzionalizálása nélkül. Ennek elemei (a) az oktatást megtermékenyítő és a gazdaságban közvetlenül vagy közvetve használható kutatások finanszírozásának szétválasztása, (b) az Uniós forrásokból folyó infrastruktúra és kapacitásépítés fokozatos áttérése a tényleges innováció támogatásra és végül (c) az állami finanszírozás kutatási elemének versenyelvűen elosztott forrássá alakítása.

¹³ A körök területe arányos az egyes országok kutatóinak számával;

¹⁴ http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=rd_p_persreg&lang=en;

8.2.1. Az oktatást megtermékenyítő és a gazdaságban használható kutatás szétválasztása – főleg finanszírozásban

A jelenlegi támogatási rendszerben folyamatosan keverednek az oktatói állomány tudományos „edzettségét” és friss tapasztalatait szolgáló kutatások a valódi innovációs kimenettel (szabadalom, termék, szolgáltatás) bíró projektekkel. Mindkettő fontos, ám teljesen eltérő módon finanszírozandó.

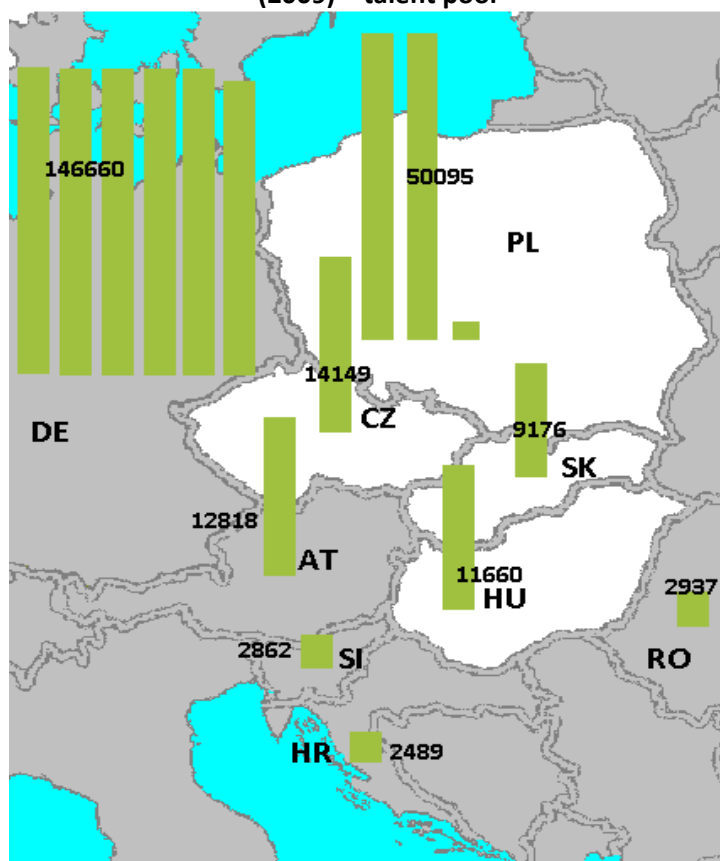
Javasolható, hogy az oktatást megtermékenyítő kutatások továbbra is a hagyományos támogatási rendszereken keresztül (pl. OTKA) nyerjenek el forrásokat. Ugyanakkor a valódi innovációs kimenettel (szabadalom, termék, szolgáltatás) kecsegtető programok és projektek olyan versenyelven elosztott kutatási alapból nyerjenek támogatást, amely leginkább az EU kockázati tőkealapjának, a JEREMIE-programnak a mintájára működik, a támogatásért cserébe menedzsment-támogatást, kapcsolatépítést és résztulajdonlást kínálva. (A jelenlegi állami támogatásra ez nem jellemző). Ugyanakkor nagyon nehéz annak a határvonalnak a megállapítása, hogy melyik kutatás melyik kategóriába tartozik (még az sem célravezető, ha ezt az alkalmazott kutatás/alapkutatás kettősségében próbáljuk megtenni). Ugyanis minél nagyobb az újdonság a kutatási eredményben, az oktatásban is annál nagyobb versenyelőnyt érhet el az intézmény a többiekkel szemben. A támogatási rendszerben úgy célszerű megtenni ezt a distinkciót, hogy a korábban említett, piaci relevanciájú kutatások esetében fel kelljen mutatni egy vállalati partnert, aki az eredmények mögé áll tudásban és finanszírozásban egyaránt. Emellett ki lehet alakítani olyan „ösztöndíj-rendszert”, amely a jó kutatók számára pozitív diszkriminációt tesz lehetővé (pl. órakedvezmény, vagy adminisztrációs terhek csökkentése), és emellett ösztönzőleg hat a többi oktató számára is (teljesítmény-értékelés a kutatás és oktatás összefüggéseiben).

8.2.2. A hallgatói tehetséggondozás intézményi és országos rendszerének kiépítése

Az ország mérete, a demográfiai hanyatlás és a középiskolák nagyon gyenge tehetséggondozó képessége együttesen azt eredményezi, hogy adott tudományterületeken csak egészen minimális tehetségtartalék lép be a felsőoktatásba.

Nemzetközi összehasonlításban megállapítható, hogy a magyar felsőoktatás és kutatás nemzetközi versenyképességének erősítése megköveteli a kiválóság erősítését és a tehetséggondozás rendszerének továbbfejlesztését.

13.ábra; A PISA felmérés alapján a matematikából 5-ös és 6-os szinten teljesítő tanulók száma (2009) – talent pool

Forrás: PISA; EUROSTAT;¹⁵

A hazai felsőoktatási intézmények a tehetséggondozás több formáját is működtetik (szakkollégium, tudományos diákkörök, Láthatatlan Kollégium stb.). Megfontolandó, hogy stratégiai fontosságú és igen kevés hallgatóval dolgozó szakcsoportok esetén (természettudományok) a tehetséggondozás – részben egyetemektől független – országos rendszere alakuljon ki, erős nemzetközi beágyazottsággal. Az Uniós fejlesztési források lehetőséget adnának egy ilyen hálózat kiépítéséhez és szakmai-módszertani feltöltéséhez.

8.2.3. A doktori képzés tartalmi, módszertani továbbfejlesztése, nemzetköziesítése

A doktori iskolák Magyarországon – részben tudatosan – teljesen szabadon alakultak ki, annak ellenére, hogy a MAB minőségi és mennyiségi elvárásokat támaszt. Ez némileg ellentétben van a doktori iskolák nemzetközi gyakorlatával, amely egy kialakult rendszernek mondható. A hazai doktori iskolák belső minősége egyenetlen, iskolás jellegük tulajdonképpen az egyetemi képzés folytatásának tekinthető, és kevés a professzionális

¹⁵ A számítás a PISA 5-ös és 6-os szintjén teljesítő tanulók arányából, illetve a 15 évesek számának összeszorzásával történt;
EUROSTAT-adatok: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjan&lang=en;
PISA-adatok: PISA 2009 Results: What Students Know and Can Do: Student Performance in Reading, Mathematics and Science (Volume I); OECD 2010;

mester-tanítvány kapcsolat, a valódi mentorálás. Az egyik legfőbb probléma, hogy európai összehasonlításban kevésnek mondható a doktoranduszok száma, illetve egyenetlen azok szakterületi eloszlása is.

A MAB 1992-ben részben azért jött létre, hogy az egyetemek a PhD fokozatokat országos szinten is egységes elbírálással adhassák, a doktor iskolák és a bennük folyó doktori programok további minőségfejlesztése érdekében javasoljuk, hogy újabb országos standardok jöjjenek létre a programok vezetése, a hallgatók irányítása és tudományos támogatása területén. Ezen standardok teljes mértékben nemzetköziek legyenek, és kidolgozásuk egy fokozatos fejlesztés során valósuljon meg – óvakodva az elmúlt évtized kampányszerű kormányzati kezdeményezésétől. A továbbiakban javasolt olyan követelmények érvényesítése, amely létező programok nemzetköziesítését szolgálja az oktatók, tematika, mentorálás és az eredmények publikálása területén. A közeljövőben **kötelezővé teendő a költségvetési forrásból támogatott doktori disszertációk internetes társadalmi és szakmai nyilvánosságának megteremtése** (amely eddig csak részben történt meg). Új doktori programot csak erős nemzetközi dimenzióval és ajánlásokkal célszerű alapítani, amelyet támogat egy minimum-standard meghatározása.

8.3. Kooperáció a felsőoktatási kutatás-fejlesztésben

A hazai kutatás és fejlesztés eredményességének egyik legfontosabb biztosítéka lehet a nemzetközi dimenzió erősítése.

8.3.1. Integráció az európai kutatási hálózatokba

A felsőoktatási intézményeinkben végzett kutatás és fejlesztés döntő része hazai forrásokból működik. Az Uniós források (pl. FP7) megcélzása nehéz feladat megfelelő kapcsolati tőke, szakmai hitel és hálózatépítési rutin nélkül.

Célszerűnek látszik egy olyan országos tudástérkép tudományterületenkénti elkészítése, amely a meglévő kutatási-fejlesztési kapacitások felajánlását is megkönnyítené, másrészt pedig segítené a kapacitások nemzetközi összeszervezését. A mai felsőoktatási és akadémiai intézményhálózatban is vannak olyan pontok, amelyek jól integráltak a kutatásfinanszírozás nemzetközi pontjaiba (pl. az MTA, Collegium Budapest, CEU, ELTE, DE, SZTE, PTE, stb.). Az ő támogatásukkal létrejöhetnek olyan **kutatási klaszterek**, melyek finanszírozását már elsősorban nem hazai források biztosítják.

8.3.2. Innováció-menedzsment kapacitás fejlesztése az intézményekben

Innováció-menedzsment témakörében léteznek képzések Magyarországon, de egy ilyen irányú kapacitásépítéshez elérhetőségük nem elégséges.

Javasoljuk, hogy a kutatóegyetemi címmel, doktori képzéssel és K+F projektek támogatására való pályázással kapcsolódjon össze kötelező elemként az intézményeken belüli kutatók ez irányú továbbképzése. A jelenlegi e-tanulási formák mellett erre több lehetőség is van. A menedzsment-tudások mélyítése az elsődleges a kutatás-fejlesztésben, a szakmai tudás fejlesztése nyilván minden oktató-kutatónak fontos, ennek ösztönzésére elsősorban a teljesítmény-értékelési eredmények elemzése szolgálhat alapul. Fontos lehet annak tudatosítása is, hogy a kutatási eredményeket milyen módon lehet leghasznosabban átvinni az oktatásba (pl. különböző folyamat-menedzsment kompetenciák erősítésével).

9. Belső intézményi működés

A stratégiai célok a felsőoktatási intézmények alkalmazkodó- és versenyképességének erősítését szolgálják. Ezek azonban csak akkor működésképesek, ha az intézmények belső működése is javul.

9.1. Erős intézményvezetés, rugalmas belső szabályozások, erős állami felügyelet és ellenőrzés

A felsőoktatási törvény egységes intézményirányítási modellt kényszerít rá a rendkívül sokszínű intézményhálózatra. Az egységes modell az akadémiai demokrácia minden működési területre kiterjedő voltával, a karok erős jogállásával és a nagyon erős hallgatói jogosítványokkal jellemezhető. A társadalmi nyitás céljából létrehozott Gazdasági Tanácsok a viták középpontjában állnak.

A felsőoktatási intézmények versenyképességének növelése erős intézményvezetést, rugalmas belső szabályozást valamint – néhány szűk területen - erős állami felügyeletet követel meg.

9.2. Gazdálkodási autonómia a keretszabályozásokon belül¹⁶

A minden részletre kiterjedő központi túlszabályozás, az intézmények egyre növekvő költségvetése, és az állam kockázatkezelő képességének gyengesége együttesen olyan fejlesztési időszakhoz vezetett, amely a hitel- és ingatlanpiachoz, vagy az önkormányzati szférához hasonló eladósodási folyamat kockázatát veti fel.

¹⁶ Később az oktatásirányítással kapcsolatos fejezet részben térünk ki rá

A költségvetési korlátok keményedésével párhuzamosan az intézményvezetéseket helyzetbe kell hozni a költségtérítési bevételek átalakítása, piacosítása érdekében. Ennek során ösztönözni kell a költségtérítés árfolyamának a valós képzési költségekhez való fokozatos közelítését. Az olyan költségtérítések, melyek nem bírják el a piacosítást, oktatói magánvállalkozásnak minősülnek, és a képzési programokkal együtt kivonandók a képzési piacról. Stratégiai célunk, hogy a költségvetési támogatások öt éven belül ne haladják meg az intézményi költségvetések 50%-át.

Ezzel párhuzamosan tovább kell könnyíteni a költségvetési tételek közötti rugalmas átcsoportosítás lehetőségét az intézmények alkalmazkodóképessége és nemzetközi versenyképessége érdekében.

9.3. Új rendszerek kidolgozása – stratégiai menedzsment, HR-tervezés, gazdálkodás

Az elmúlt évek dinamikus fejlesztései nyomán világossá vált, hogy sem a kormányzati szférában nem erősek a stratégiai irányításhoz szükséges kapacitások, sem a felsőoktatási intézményrendszerben nem elég fejlettek az önszabályozás képességei (olyan fejlesztések futottak végig, melyek egy részénél súlyos fenntarthatósági problémák láthatók).

A belső rendszerek fejlesztésének célja az, hogy a magyar felsőoktatási intézményekben kialakuljon az alkalmazkodás és önszabályozás képessége. Ezt a felnőttek oktatásának expanziója mindenképpen ki fogja kényszeríteni.

Az intézményi szintű stratégiai irányítás megerősítése érdekében két lépés szükséges. Először is a stratégiai testületek és személyek (pl. rektori kabinet, stratégiai rektorhelyettes, stb.) mögé olyan fejlesztési források és döntési jogosítványok átcsoportosítása szükséges, melyek ma nagyrészt kari szinten összpontosulnak. Ennek mértékét az intézmények maguk szabályozzák majd.

A második lépés az intézményeken belül létrejött fejlett menedzsment-rendszerek kivonása a tanszéki/kari irányítás alól. Ez az információs rendszerek, a pénzügyi rendszerek, a tervezési, döntéshozatali eljárások, oktatói és hallgatói támogató rendszerek, pályázati központok, innovációs irodák és más koordinációs mechanizmusok egységes menedzsmentté szervezését jelenti. Ezen egységes középszintű menedzsment viszonyát a tanszéki/kari hierarchiákhoz minimálisan egyenrangúvá kell alakítani. A menedzsment-kompetenciák általános fejlődésének következtében az intézményekben lehetővé teszi a hallgatói önkormányzatok szerepének mérséklését.

A felsőoktatási menedzsment-eszközök nagyobb mértékű intézményi felhasználását és hasznosítását (mélyítését) a további lépésekkel szükséges támogatni: (i) a stratégia-alkotást támogató jogszabályi környezet kialakítása; (ii) a stratégia megvalósításához rendelhető fejlesztési források azonosítása; (iii) teljesítményértékelés stratégiához kötése (kontrolling-eszközök fejlesztése); (iv) munkavállalók és menedzsment képzése.

9.4. Intézményen belüli átláthatóság, kiszámíthatóság

A jelenlegi rendszerben az intézményi egységek (karok, tanszékek, intézetek) erőforrás-felhasználása és teljesítménye (kibocsátása) nehezen követhető. Az általános intézmény-működtetés szempontja mindent ural, a szelektív fejlesztés mozgástere rendkívül kicsi.

Az intézményi gazdálkodásban – informatikai eszközökkel – kikényszerítendő a költségvetések átláthatósága, a karok közötti forrásmegosztás arányai és az esetleges pénzügyi kockázatok mérlegelése érdekében. Erre épülve, a gazdasági tanácsokat is felhasználva kialakítandó az állam törvényességi, vagyongazdálkodási és kockázatkezelési kontrollja.

Az intézménygazdálkodás belső kiszámíthatóságának erősítése céljából két lépés megtételét javasoljuk: (a) szükségesnek látszik, hogy a kormányzat legalább egy éves garanciát vállaljon a megállapított költségvetési számokért befagyasztások és elvonások nélkül. (b) Másrészt az intézményi gazdálkodás több lábon állása és a saját bevételek radikális növelése jelenti az igazi megoldást a jelenlegi instabil helyzetre.

10. Oktatási kormányzat professzionalizációja

10.1. Átlátható, támogató szabályozás – autonómia, köztes szervezetek, állam felügyelő szerepe

Az elmúlt időszak gyenge minisztériumi irányítása (amelyik aránytalanul erős fejlesztési támogatásokkal párosult) felvetette a centralizáció és a közvetlen kormányzati beavatkozás igényét. A felsőoktatás nemzetközi versenyképessége szempontjából ez nem kívánatos irány, de kétségtelenül szükség van a felsőoktatási irányítás szereplői közötti tisztább munkamegosztás kimunkálására.

A stratégiai célkitűzésünk az, hogy olyan állami szabályozás jöjjön létre, amely támogatja a felsőoktatási intézmények önálló alkalmazkodását és fejlődését. Ennek hiányában minden modernizációs lépés eredménytelen. Mivel a kormányzat felsőoktatás-irányítási kapacitásai hagyományosan széttagoltak és gyengék, ezért a kormányzat továbbra is a stratégiai megrendelő szerepében működne. A költségvetési forrásokból csak egy évente meghatározott méretű férőhely-tömeg finanszírozása történne. Ugyancsak állami felelősség maradna a törvényesség, átláthatóság, és kockázatkezelés biztosítása.

A köztes szervezetek szerepének erősítése hosszabb távon is szükséges, tekintettel a fentiekben leírtakra. Az FTT, MAB és MRK közötti munkamegosztásról lásd a 10.6. fejezetet.

10.2. Az intézményrendszer méretének ésszerűsítése

A felsőoktatásban részt vevők létszámának várható csökkenése, és a már most is jelentős kapacitás-kihasználatlanság további növekedése felveti a jelenlegi intézményrendszer áttekintésének szükségességét.

Az államilag támogatott férőhelyek egyik évről másikra való drasztikus csökkentése igen nagy finanszírozási gondokat okoz. Az egész felsőoktatási rendszerben megfigyelhető, hogy az elmúlt években jóval nagyobb az utolsó évfolyamos hallgatók száma, mint az új belépőké, ami azt jelenti, hogy az államilag támogatott képzésben évente kb. 8 ezer fővel csökken a hallgatók száma. Csak ez a folyamat kb. évi 1 Mrd forint finanszírozási csökkenést jelent. Ha a belépők számát nagyjából 30-35%-kal csökkentjük (a jelenlegi 53450 fő támogatottról kb. 30-35 ezerre), akkor könnyen belátható, hogy az évi 1 Mrd Ft tovább nőhet. 2015-ig ez a folyamat összesen 6-7 Mrd forint normatív támogatás-csökkenést generál, ami utána ezen a szinten marad (nominálisan, a jelenlegi normatíva mértékével számolva). Ha a jogszabályokban megjelölt felvehető hallgatói létszám ennél alacsonyabb lesz, akkor ez a normatíva-csökkenés még nagyobb mértékű lehet. Ez a csökkentés természetesen a költségtérítési létszám növekedésével járhat, ami akár kompenzálhatja is ezt a bevétel-kiesést (átlagosan 250 ezer forintos költségtérítéssel számolva nagyjából 25 ezer költségtérítési hallgató belépésével), ám a költségtérítési hallgatók számának elmúlt évekbeli csökkenése erre kevés esélyt láttat. Akkor van erre lehetőség, ha a támogatott férőhelyek szakterületi elosztását több szempontot (szakmák keresettsége, fizetőképes kereslet az egyes szakterületeken, stb.) figyelembe véve teszi meg a mindenkori oktatási kormányzat.

Az állami intézmények szétszórtnak helyezkednek el az országban, sok helyen futnak képzések, igen gyakran párhuzamosan. Amellett, hogy a képzési struktúrákat át kell tekinteni (lásd 10.3.2. fejezetet az állami költségviselésről), célszerű áttekinteni a jelenlegi intézményrendszer előnyeit, hátrányait, illetve optimális működésének lehetőségét. Azok a célkitűzések, amelyek az államilag támogatott férőhelyek nagyarányú csökkentését vetítik előre, szintén alátámasztják annak szükségességét, hogy áttekintsük, mely intézmények átszervezésére merülhet fel racionális igény az irányítástól.

Ennek különböző szempontokat kell figyelembe venni, mint például (i) hallgatólétszám; (ii) oktatás minősége – pl. rangsorokban elfoglalt hely; (iii) kapacitás-kihasználtság; (iv) különböző tagozatok belső arányai; (v) mérhetetőség egyes szakok esetében, (vi) fejlesztési források, elnyert támogatások, stb. (egy összefoglaló táblázatot találunk a 3. mellékletben).

Mindezek ismeretében 2011-től el kell indítani a felsőoktatási intézményrendszer integrációjának második hullámát (az első az ún. Universitas-program volt). A stratégia már említett 3. melléklete tartalmazza az intézmények kapacitás-kihasználtság szerinti csoportosítását, amely a demográfiai, továbbtanulási és államháztartási folyamatok

nyomán – az önkormányzatokhoz hasonló – eladósodási spirálba majd csődhullámba kerülhet a közeljövőben.

Az államilag fenntartott intézményrendszerre az alábbi megfontolásokat javasoljuk:

- ✓ közvetlen állami beavatkozás helyett csak az integrációs keretek központi kijelölésére van szükség: integrálandó intézmények köre, a lehetséges befogadók köre, az elérendő kapacitási és pénzügyi mutatók
- ✓ a tényleges integrálódást az intézményvezetőknek kell formába önteni
- ✓ az esetleges intézményi integrációk esetében figyelembe kell venni az érintett intézmények képzési programjainak összehangolhatóságát, a párhuzamosságokat lehetőleg csökkenteni szükséges
- ✓ a kényszerintegráció lehetőséget nyújt egy olyan hatékony térségi kínálat kialakítására, ahol a nagy egyetemek kihelyezett intézményei elsősorban Associate és Bachelor szintű képzéseket nyújtanak (a régió számára értelmes programkínálattal) és a legjobbakat tovább viszik az egyetemi központok Master és doktori képzéseibe.
- ✓ a kényszerintegrációs folyamat során megszüntethető a hazai felsőoktatás állandó konfliktusokat kiváltó duális rendszere (egyetem és főiskola), helyette olyan nagy egyetemek jönnének létre, melyek kihelyezett térségi egységei elsősorban gyakorlatorientált képzési szinteken (Associate, Bachelor) szolgáltatnak.

10.3. Az oktatásirányítást érintő finanszírozási kérdések

Kiinduló hipotézisként feltételezzük, hogy a felsőoktatás költségvetési támogatási szintje továbbra is a GDP 1%-a körül tartható (a közelmúltban nem fogalmazódott meg erős kormányzati szándék a felsőoktatási ráfordítás radikális csökkentésére, az egyébként a nemzetközi benchmarkok tekintetében nem is indokolt).¹⁷ Megjegyzendő hogy önmagában a szinten tartás sem kis feladat (lásd a helyzetelemzés utánpótlásra, demográfiai és beiskolázási folyamatokra vonatkozó prognózisát). Amennyiben az (állami) forráskivonás megáll - a támogatási arány megtartható.

Célként tűzzük ki, hogy **a 18-25 éves korosztály várható létszámcsökkenését a felsőoktatásba beáramló fizető felnőttek kompenzálják. Ebből következően stratégiai célunk, hogy a felsőoktatás a következő évtizedben a GDP 2%-a körüli támogatást élvezzon, ebből 1% költségvetési, 1% magánforrásokból érkezzen.**

Második ajánlásunk, hogy a demográfiai folyamatok alapján várható létszámcsökkenéssel párhuzamosan induljon el egy olyan intézményhálózat-ésszerűsítés, amely a kisebb és nehezen fenntartható állami intézményeket nagyobb intézményekkel integrálná. Az

¹⁷ A Széll Kálmán Terv közzétett megtakarítási igénye nem tekinthető ilyennek és hangsúlyozandó, hogy az államilag támogatott keretszám csökkentése automatikusan nem indukálja az ágazati ráfordítások arányos csökkentését.

integrált intézmények karokká alakulhatnának és képzési-kutatási kínálatukat a befogadó intézmény keretei között rendeznék újjá, természetesen szigorú költségvetési korlátok között.

Harmadik ajánlásunk, hogy folytatódjon az ágazati források diverzifikációja, a pénzügyi több lábon állás kialakulása. Várható, a különböző finanszírozási csatornákon elérhető források arányainak megváltozása, középtávon a magánforrások arányának növekedése.

A jelenlegi - a felsőoktatás bővülő szakaszában kialakított - normatív finanszírozási modell (allokációs mechanizmus) fő jellemzője, hogy hozzávetőlegesen jól teríti szét az intézmények között az államilag támogatott létszámkeret növekedésekor megjelenő többlettámogatást, s megkülönbözteti az egyes képzési területek hallgatói után járó képzési támogatást. A konstrukció, korlátozottan ugyan, de képes figyelembe venni az intézmények eltérő kutatási potenciálját (kutatási normatíva) és normatív módon elismeri a fenntartási üzemeltetési költségeket.

10.3.1. Alap- és kiegészítő finanszírozás

A finanszírozásról szóló diskurzus rendszeresen visszatérő eleme az „alapfinanszírozás” kérdése. A jellemzően intézményi oldalról felvetődő gondolat (igény) mögött az a megfontolás áll, hogy az (állami) források elosztásakor kívánatos megkülönböztetni az intézmény működéséhez (alapfeladatai ellátásához) szükséges forrásokat a többi – kiegészítő vagy vállalt – feladat ellátásához szükséges támogatástól. Ezen igények kielégítésére született a hatályos felsőoktatás törvény ún. „hároméves finanszírozási megállapodás” konstrukciója, melyben a jogalkotó meghatározta az ún. „állandó jellegű” (alap) és a „változó” támogatásokat, ez utóbbihoz nagyon puha teljesítménykövetelményeket társítva.¹⁸

Általános ajánlasként a **jelenlegi alap és kiegészítő támogatások élesebb megkülönböztetését és a kiegészítő támogatásokhoz rendelt teljesítménykövetelmények erősítését** javasoljuk.

10.3.2. Az állam felsőoktatási feladatai

Melyek az állam felsőoktatással kapcsolatos kötelező (minimum) feladatai, mint legnagyobb megrendelő milyen mértékben vesz részt képzés finanszírozásában, a rendszer működtetésében? A kérdésre nem elegendő általánosságban, küldetésnyilatkozat szinten válaszolni, szükség van a felvállalt feladatok körének, a vállalás mértékének egzakt - a rendszert szabályozók és üzemeltetők számára is érthető módon történő - megfogalmazására. Egy ilyen (szakma)politikai válasz ismeretében van létjogosultsága alap- és kiegészítő finanszírozásról beszélni, kötelező és választott, vagy versenyeztetett feladatokhoz finanszírozási mechanizmust kapcsolni.

¹⁸ Ftv 133/A.§; a konstrukciót elemzi Polónyi (2010).

E helyen úgy gondoljuk, egy felsőoktatási stratégiai gondolkodásban a fenti kérdésnek - és eldöntésének - az első helyek között kell szerepelnie.¹⁹

A határok kijelölésére a jelenlegi rendszerben is történik kísérlet, a szakmai korlátot az első évre felvehető államilag támogatott létszámkeret meghatározása jelenti. Ez azonban puha korlát. Az első évre felvehető létszámkerettel – ahogy az elmúlt időszak reálfolyamatai mutatják – csak áttételesen tartható keretek között az állami vállalat mértéke (a liberálisan szabályozott képzési időkeret, illetve a már rendszerben lévő hallgatók tervezettnél, elvárnál hosszabb idejű „benntartózkodása” a rendszerben nem várt többletköltségeket indukál. Az egyetlen egzakt paraméter ráadásul csak nagyon lomha szabályozásra alkalmas. 10-12 féléves képzési időket tekintve egy adott év 15%-os keretszám változtatása az össz-finanszírozott létszámot csak néhány %-kal mozdítja el, ugyanakkor politikai szempontból egy ilyen mértékű csökkentés kockázatai jelentősek. E paraméternél talán célszerűbb lett volna áttérni a teljes államilag finanszírozott létszám meghatározására, mert ez a megoldás - kapcsolatot teremtve a beiskolázás és a kibocsátás között - keményebb korlátot, tervezhetőbb költségeket jelent.

Ha ismert – meghatározható – az állami szerepvállalás mértéke, akkor már feltehető az a kérdés, hogy mi az optimális finanszírozási (allokációs) rendszer, milyen mechanizmussal célszerű a képzés/kutatás/fenntartás forrásait optimálisan (esetenként szakmai, vagy hatékonysági követelményeket is érvényesítve) elosztani.

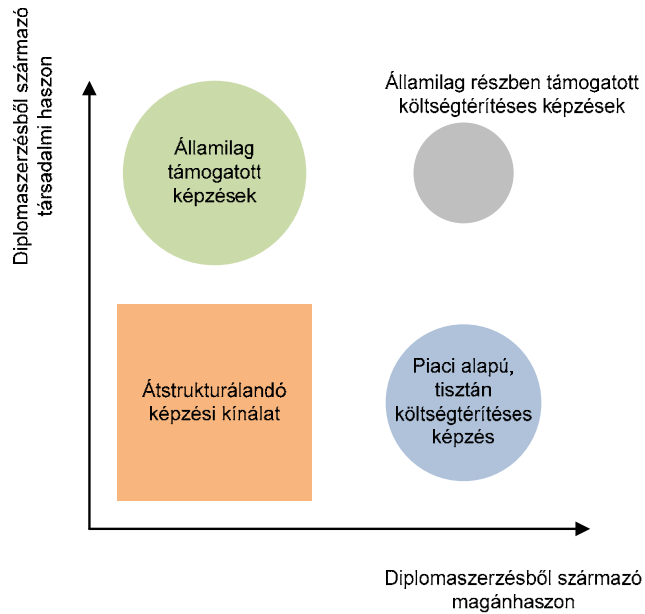
Ezen a ponton fontosnak tartjuk, hogy javaslatot fogalmazzunk meg a költségtérítéssel képzésre vonatkozóan.

A költségtérítéssel képzés társadalmilag igen fontos szerepet játszik, de jelen helyzetben kevésbé vállalható ezen hallgatói helyek állam által való finanszírozása (ilyen mértékben). Az államilag finanszírozott férőhelyek nagyarányú csökkentése várhatóan azt fogja eredményezni, hogy többen ki fognak szorulni olyan képzési helyekre, amik a társadalom számára is fontosak. Így az államilag támogatott férőhelyek csökkenésével felszabaduló erőforrásokat át kell irányítani a minőségi képzés, illetve a kis magán- és nagy közhaszonnal járó képzések irányába.

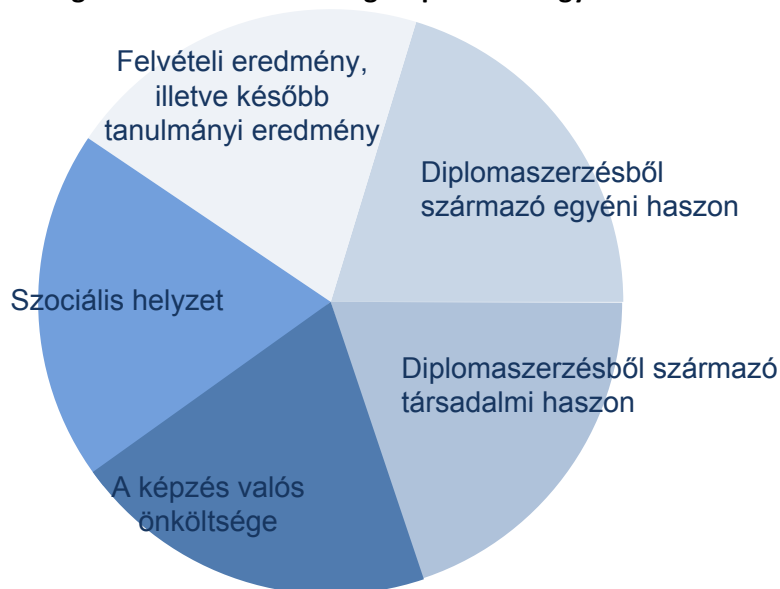
A diplomaszerzéssel járó magánhaszon (felsőoktatásban való részvétel megtérülési rátája) és a társadalmi haszon összevetéséből olyan klasszifikációt lehet felállítani, amely segítheti a finanszírozási források elosztását (lásd 14. ábra).

Az alábbi ábra azt próbálja megmutatni, hogy az államnak milyen szerepet kell vállalnia a különböző típusú képzésekben. A bal alsó négyzet (alacsony társadalmi és magánhaszon) olyan képzéseket jelöl, amelyeknek léte megkérdőjelezhető, mivel sem az egyénnek, sem a társadalomnak nem jelent plusz hasznosságot. A magas magánhaszonnal, viszont a társadalom számára kevés előnnyel járó képzéseket a képzési piacra vezetéssel költségtérítéssé kell tenni, és a lehető legkevesebb állami forrást kell mellérendelni.

¹⁹ Az oktatási kormányzat által jegyzett „A felsőoktatás átalakításának alapelvei és a felsőoktatás problémáitérképe” című dokumentumban ez a feltétel teljesül.

14. ábra; Az állam szerepe a társadalmi hasznosság szempontjából

Az alacsony magán, de magas társadalmi haszonnal járó képzéseket teljes állami támogatással kell megvalósítani. Az ezt jelölő kör azonban nem pontos, hiszen ezek a képzések mind a részben államilag támogatott, mind a teljes költségterítés irányába bővülnek, mivel az ilyen képzések között is mérlegelni kell, hogy az állam milyen százalékban viseli a költségeket. Ezt az alábbi minimális szempontok figyelembe vételével lehet megtenni.

15. ábra; A költségterítés mértékének megállapításakor figyelembe veendő szempontok

A fenti ábrából látható, hogy nem képzésenként, hanem több szempont alapján szükséges megállapítani (hallgatónként) a költségterítés mértékét. Valamilyen költségterítést (alapköltségterítés) minden nem teljesen államilag finanszírozott férőhelyen lévő hallgatótól el kell várni, de előtérbe kell lennie egy a fenti szempontok alapján rugalmasan változó

hozzájárulási résznek. Amelynek maximuma természetesen a teljes (tehát állami forrásból egyáltalán nem támogatott képzés) költségtérítés.

10.3.3. Fejkvóta alapú finanszírozás változtatásokkal

A jelen dokumentumban már hivatkozott átalakítási alapelvek és problématerkép megállapításai szerint a jelenlegi forráselosztás egyenetlen, a pályázati források felhasználása lassú, a vagyongazdálkodási követelmények tisztázatlanok, az *„alacsony hatékonysággal működő állami pénzelosztás, a fejkvóta alapú finanszírozás a torz állapotot fenntartja.”* Az alapelvek szerint *„az eddig túlnyomóan fejkvótán alapuló finanszírozási elvek helyett az intézménytípusok profiljához, feladataihoz igazított, több szempontot figyelembe vevő, teljesítménymutatókhoz kötött [...] finanszírozási elvek kialakítása szükséges.”*

Általánosságban elmondható, hogy az intézményfinanszírozás rugalmatlanabb a normatívnál, nehezebben reagál és kevésbé versenypárti. Ezzel szemben intézményi szempontból stabil és kiszámíthatóbb, fenntartói oldalon viszont általában drágább.

Az intézményfinanszírozási modell alkalmazásából további (nem minden érintett számára nyilvánvaló) következmények adódnak. Ilyenek

- ✓ Az „intézményfinanszírozott” állami egyetemek mai értelemben vett gazdálkodási autonómiája jelentősen csökken (nincs ugyanis helye és értelme az önálló gazdálkodásnak, ha az állam teljes mértékben finanszírozza az intézményt, helye van viszont az állam által kontrollált szigorú költséggazdálkodásnak).
- ✓ A teljes körű állami fenntartás szükségképpen nehezebbé teszi az intézmény mozgását a felsőoktatási térben, bizonyosan nehezebbé válik a nem állami beruházások befogadása, az együttműködés más ágazatok (pl. K+F) intézményeivel, (ugyanis a költségvetési körben lévő teljes körűen állami fenntartású intézmények gazdálkodására a bürokratikus koordináció jellemző, szigorú – de mechanikus – tervezéssel, beszámolással).

Marginálissá válhatnak a jelenleg magától értetődő „saját bevételek”, melyek azzal együtt, hogy teljesülésük minden év elején bizonytalanságot (piaci kockázatot jelent), az év során rendre teljesülnek (a kiadások felét finanszírozva). Egyáltalán nem magától értetődő, hogy teljes körű állami finanszírozásnál az ilyen bevételek az intézménynél maradhatnak, vagy – a szabályozás változása miatt – egyáltalán keletkeznek.

A fentiekből következően olyan finanszírozási rendszert javasolunk, ahol a költségvetés által a **felsőoktatásba kihelyezett forrás 60%-a tisztán normatív alapon érkezik az intézményekbe, természetesen a hallgatók után járó összeget megállapított képzési idő alapján számítva. 20%-nyi forrás az intézményi fejlesztési tervekhez (IFT) rendelt minisztériumi-FTT-MRK tárgyalásokon** kerülne elosztásra. Ez utóbbi 20% az intézmény konkrét fejlesztési-átalakítási lépéseinek egy részét finanszírozná. A fennmaradó 20%-nyi forrás a kutatás támogatására fordítódna versenyeztetett elosztási formában.

10.3.4. Intézményi gazdálkodási szabályok

Ahogy a helyzetértékelésben rámutatunk, az intézmények egyre inkább nagyvállalatokra/nagy szolgáltatókra hasonlítanak, abban érdekeltek, hogy a gazdálkodási szabályrendszer egyrészt biztosítsa gazdálkodásuk (államtól való) függetlenségét, másrészt tegye lehetővé, hogy a velük kooperáló vállalatokkal, hazai és nemzetközi szervezetekkel „akadálymentesen” működhessenek együtt. Ugyanezen intézmények másik oldalon teljes körű „alapfinanszírozást” akarnak a foglalkoztatási biztonság-garanciát és nem igazán hajlandók a gazdasági önállóság kockázatait is vállalni.

A szabályozó (állam) fenntartói érdeke az átláthatóság biztosítása, a kontroll érvényesítése és nem utolsósorban a beavatkozás lehetőségét megteremtő szabályozási környezet. A finanszírozó állam szereti nyomon követni az általa biztosított források felhasználását, gyanús tekint a piaci elemek megjelenésére, de ugyanezen állam az, amelyik nem biztosítja az általa elrendelt /bevállalt képzési kapacitás forrásait és „megengedi/előírja, hogy minderről az intézményrendszer gondoskodjon.

10.4. A stratégiai gondolkodás erősítése a központi oktatásirányításban

Az autonóm intézményekkel és köztes szervezetekkel együtt működtetett felsőoktatás-irányítás minden korábbinál nagyobb felelősséget ró a központi oktatásirányításra. Az elmúlt évek tapasztalatai szerint központi irányítás csak kevésbé rendelkezik azokkal a személyi kapacitásokkal, anyagi erőforrásokkal és nemzetközi tudásháttérrel, ahol követelmény-állító, értékelő és elszámoltató partnere lehetne az intézményeknek.

Az uniós források elosztásánál csak azért pozitívabb a kép, mert a fejlesztési pénzek elosztása érdekközösséget teremt a minisztérium és az intézmények között.

Javasoljuk, hogy a felsőoktatás-irányítás – a kiterjedt intézményrendszerhez képest szerény, főosztály-vezetői szintű – lehetőségeit erősítsék meg. Ennek első lépése a szétagolt államigazgatási erőközpontok integrálása egy elfogadott stratégia mentén (a fejlesztési pénzekért az NFM és az NGM felel, a szakmai irányítás a NEFMI kezében van, a napi irányításban a KIM is aktív szerepet vállal). **Javasoljuk, hogy az FTT keretei között jöjjön létre a felsőoktatás-politikai koordináció intézményes gyakorlata a rektorok (MRK), a munka világa és nemzetközi résztvevők bevonásával.**

10.5. Tanulási hálózatok a létrehozása az oktatásirányítóknak

A hazai felsőoktatás-politika kevés rálátással bír arra a tényre, hogy gondjainak jelentős része már megoldottnak tekinthető a tömegesedést jóval korábban kezdő rendszerekben.

A hatékonyabb politika-formálás érdekében erősíteni kell a felsőoktatás-irányítás hazai és külföldi tudásbázisát. Időről-időre felmerülnek elképzelések egy önálló felsőoktatás-kutató intézet létrehozásáról, ez a stratégia inkább az intézményekben, akadémiai intézetekben,

állami-minisztériumi kutatóintézetekben és magánvállalkozásokban meglévő tudás mozgósítását javasolja. A hazai tudás mozgósítása érdekében a rendelkezésre álló kutatási forrásokból olyan nagy kutatási program indítandó, amely kizárólag a tömegesedéshez való pozitív alkalmazkodás gyakorlatát elemzi a legtágabb dimenziókban.

A hazai tudásháttér fejlesztése szempontjából javasoljuk az OECD Tertiary review folyamatába való bekapcsolódást, mert ma ez a világ legjobb színvonalú tanulási hálózata. Ezzel párhuzamosan a kormányzat felsőoktatás-igazgatással foglalkozó szakemberei számára nyitottá kellene tenni a hazai és nemzetközi (OECD-IMHE) vezetőképzést. Az intézményvezetőkkel együtt tanulva különösen értékes tapasztalatokra tehetnek szert.

10.6. Köztes szervezetek szerepe – szakpolitikai koordináció, élén az FTT-vel

A mindenkori oktatáspolitikának be kell látnia, hogy az oktatási, azon belüli felsőoktatási szféra összetettsége, és szerteágazó jellege szinte lehetetlenné teszi azt, hogy legyen olyan szereplő, aki minden egyes szegmens problémáival, kérdéseivel tisztában lehet. A felsőoktatási tudásháttér éppen ezért egy nagyon sok érintettből álló tömegként lehet leginkább jellemezni. Az oktatásirányítás felelőssége, hogy ebből a „tömegből” a specifikus kérdések felmerülésekor a megfelelő szereplőt kiválasztva, annak tudására támaszkodva hozzon döntéseket, az FTT – mint a felsőoktatás legfelsőbb szakmai testülete – véleményét figyelembe véve.

Éppen ezért fontos szereplői az oktatáspolitikának azok a köztes, az éppen hatalmon lévő kormányzattól független szervezetek, akiknek fő szerepe az oktatásirányítás szakmai szempontból való támogatása, a döntés-előkészítés, illetve bizonyos felsőoktatási szereplők érdekeinek képviselete. Ezek közé sorolhatjuk az alábbi szervezeteket:

- ✓ Felsőoktatási és Tudományos Tanács (FTT)
- ✓ Magyar Rektori Konferencia (MRK)
- ✓ Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB)
- ✓ Felsőoktatási Érdekegyeztető Tanács (FÉT)
- ✓ Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK)
- ✓ Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ)
- ✓ Országos Tudományos Diákköri Tanács (OTDT)
- ✓ Országos Doktori Tanács (ODT)
- ✓ Országos Kredittanács (OKT)

A fentiek közül klasszikus érdekvédelmi szervezet a DOSZ és a HÖÖK, de az MRK-t is ilyen szervezetnek tekinthetjük, annak ellenére, hogy ez kevésbé fér össze a szervezetnek biztosított igazgatási jellegű határhörökkel.²⁰

A szervezetek nagy száma felveti a kérdést, hogy melyik milyen szereppel, funkcióval rendelkezik, és ezek mennyire elválaszthatók, és mennyire vannak jelen párhuzamos feladatkörök.

²⁰ Kocsis Miklós: Köztes szervezetek a felsőoktatási igazgatásban; Közjogi Szemle 2010/1

Ahogy a 2. mellékletben szereplő táblázatból kiderül, a legtöbb szervezet fő finanszírozója az állami költségvetés (a mindenkori oktatással foglalkozó minisztérium), amely megkérdőjelezi a függetlenséget több esetben is. Ki kell emelni azonban azt is, hogy a finanszírozás a Felsőoktatási törvényben meghatározott, a normatív finanszírozás alapján jutó támogatás lenne, de a mindenkori kormányzat döntései alapján gyakorlatilag diszkrecionális döntéseknek megfelelően kapnak költségvetési forrást, amely (ellentétben a törvénnyel) tovább szűkíti a szervezetek kormányzattól független mozgásterét.

A MAB az egyetlen olyan szervezet, amelyik az intézmények számára kötelező érvényű döntéseket hozhat, a többi szervezet elsősorban véleményt, javaslatot adhat bizonyos (általában általános érvényű, tehát nem csak az adott, képviselt specifikus területtel kapcsolatos) felsőoktatási kérdésekben. A MAB esetében vannak olyan hatáskörök, amelyekben az Oktatási Hivatallal némileg párhuzamosan működik a szervezet, így a pontos elhatárolás szükséges. A köztes szervezetek továbbá belefolyhatnak (mint ezt az elmúlt időben tapasztalhattuk) a felsőoktatási törvény előkészítésének folyamatába, és különböző érdekvédelemző szerepüket elsősorban ilyen alkalmakkor tudják betölteni. Tehát a jelenlegi, némileg ziláltnak tűnő helyzet jó lehetőséget nyújt a köztes szervezeteknek, hogy olyan új rendszer, felsőoktatási környezet alakuljon ki, amelyben az ő érdekeik is meg tudnak jelenni.

Fontos jellemzője a jelenlegi helyzetnek, hogy e köztes szervezetek többsége informálisan, a felsőoktatási intézmények felé és a tárca felé tett elemzéseikkel, ajánlásaikkal, szervező, koordináló, sok esetben „érdek-kijáró” tevékenységükkel meglehetősen nagy (ám eddig részleteiben fel nem tárt) hatást gyakorolnak az intézményekben zajló tevékenységekre. E tekintetben létük és működésük fontosabb, mint amennyire az a hatásköreiket rögzítő jogszabályokból kiolvasható.

10.6.1. Az FTT eredeti koncepciója

Az 1993-as törvény alapján az FTT jóval nagyobb szerepet játszhatott a felsőoktatási rendszerben, mint amit jelenleg kap. A tervezésben szélesebb jogköröket kapott, még akkor is, ha elsősorban nem döntési, hanem előkészítési, véleményezési, javaslattevési feladatai voltak (pl. teljesítménymutatók véleményezése, korszerűsítésre vonatkozó koncepció véleményezése, állásfoglalás a hallgatói létszám középtávú fejlesztéséről, stb.).

A MAB-bal kapcsolatos változásokhoz hasonlóan a 2005-ös jogszabályban az FTT-re vonatkozó feladatok is kevésbé kézzelfoghatóak, mint korábban. A taxatív felsorolás helyett itt is általánosabb megfogalmazásokkal találkozunk.²¹ A két törvény által adott jogkörök között nincs nagy különbség, a most hatályos törvényben is igen tág hatáskörök állnak rendelkezésre. Ennek ellenére 2006 és 2010 között az Oktatási Minisztérium fenntartotta a Felsőoktatási Kerekasztalt (informálisan), amely tovább gyengítette az FTT szerepét. Annak

²¹ Ami természetesen a jogalkotási gyakorlat változásaiból is következhet, nem feltétlenül a törvényhozó szándékainak változása következtében.

ellenére, hogy ezt az informális egyeztetési fórumot a 2010-ben felállt új kormányzat feloszlatta, az FTT szakmai súlya továbbra sem látszik fejlődni.

Összefoglalva annyit állapíthatunk meg, hogy az alakuláskor szorosabb együttműködésre lehetett számítani az FTT és a kormányzat között, mint ami később kialakult, illetve a 2005-ös törvényben szerepel.

10.6.2. A MAB szerepének változása

A MAB megalakulásakor (LXXX/1993. Tv. a felsőoktatásról; 80. §) a képzés és a tudományos tevékenység minőségének hitelesítésére és a minősítés elvégzésére jött létre. Akkor a főtevékenységként végzett minőségi hitelesítés mellett a doktori iskolák működését hagyta jóvá, és dönthetett arról, hogy mely tudományágban folytathatnak doktori képzést a felsőoktatási intézmények. Emellett javaslatot tehetett a nem megfelelő minőségű intézmények megszüntetésére, illetve felfüggesztésére (a kérdéses szakok tekintetében).

A 2005-ös törvényben (CXXXIX/2005. Tv. a felsőoktatásról, 109. §) kevésbé meghatározott, de szélesebb hatásköröket kapott. Több olyan megfogalmazás szerepel a törvényben, amely nem teszi egyértelművé bizonyos hatás- és jogköreit (pl. figyelemmel kíséri a felsőoktatás minőségfejlesztési tevékenységének és az Európai Felsőoktatási Térség fejlesztése irányelveinek harmonizációját). Az értékelésre azonban ebben a törvényben is konkrét utalás történik, illetve meg vannak azok a véleményezési és állásfoglalási jogkörei, amelyek a korábbi jogszabályban. A 2009. őszi törvénymódosítással több változás is beállt a MAB szerepében: 8 évről 5 évre csökkent az akkreditációs ciklus, az intézmények szerepe nőtt a minőségbiztosításban, megjelent az intézmény- és programakkreditáció, megszűnt a karok létesítésének véleményezése, amely elviekben csökkentette a MAB jelentőségét, ötvenkénti értékelése kiterjedhetett a kutatás és a képzés tárgyi, személyi feltételeinek meglétére.

Ugyanakkor máig a MAB-nak van – az akkreditációs döntések kimenetelét befolyásoló lehetősége miatt – a legkomolyabb hatása az intézmények szerkezetalkítási, kutatás- és képzésszervezési, valamint tanulásszervezési tevékenységére.

10.6.3. Az MRK feladatainak változása a jogszabályokban

Az MRK egyértelműen erősödni látszik a két felsőoktatási törvény összehasonlításában. Az 1993-as törvényben gyakorlatilag nemigen találunk szabályokat a testületre vonatkozóan azon kívül, hogy képviseli a felsőoktatási intézményeket, és véleményt nyilváníthat, javaslatot tehet bármilyen felsőoktatással kapcsolatos kérdésen.

A 2005-ös szabályozás már egyetértési jogot ad a testületnek bizonyos kérdésekben²² mindamellett, hogy a korábbi véleményező jogköröket továbbra is meghagyja a szervezetnél.

²² Ftv. 153. §. 3 és 4. bekezdés: többciklusú képzés rendjének, a képesítési keretnek, a képzés indítási eljárásának meghatározására vonatkozó szabályozási jogkör; az alapképzés és a mesterképzés képzési és kimeneti követelményeinek meghatározása; a szakirányú továbbképzés szervezésének általános feltételeinek

A köztes szervezetek az elmúlt 20 évben nagymértékben szaporodtak, amely várható és természetes következménye a felsőoktatási rendszer növekedési szakaszában. Mindemellett az egyes érdekérvényesítő, döntés-előkészítő, véleményező, illetve részben döntéshozó szervezetek szabályai nincsenek megfelelő módon és mélységben szabályozva.

A jelenlegi rendszerben nem tisztázódott, hogy melyik szervezet lát el igazgatási, illetve érdekvédelmi feladatokat, ezek a szerepek keverednek.²³ Továbbá hiányzik az a felismerés, hogy e szervezetek tevékenységeikkel aktívan hozzájárulnak a felsőoktatásban indított oktatáspolitikai változások implementálásához, sok esetben maguk szempontjai, nézőpontjai szerint értelmezve az oktatáspolitikai célok megvalósítási módjait. Azaz egy, a köztes szervezetekre irányuló hatékonyabb oktatáspolitikai koordináció sokszorozott hatást fejthet ki a szakpolitika intézményi szintű megvalósításában.

10.6.4. Javaslatok

Elsődleges feladatként a jogalkotónak tisztáznia kell, hogy mely szervezetnek mik a fő funkciói, illetve milyen egyéb, kiegészítő feladattal szolgálhatja a megfelelő döntések előkészítését, végrehajtását.

A jogalkotónak biztosítania kell az ilyen szervezetek működésének feltételeit, ám egyértelműen meg kell határoznia, hogy melyik szervezetben milyen mélységig kívánja megjeleníteni saját érdekeit. Ezekben a szervezetekben (mint kvázi független, szakértői, szakmai testületekben) a mindenkor oktatási kormányzatnak olyan módon célszerű megjelenenni, mint aki a munkájukhoz keretet ad, és behatárolja a szervezetek mozgásterét (háttérrel nyújt a megvalósítható elképzelésekhez), biztosítva ezzel a független, szakmai, ám az adott (gazdasági, pénzügyi, költségvetési) körülményeknek megfelelő javaslatok, vélemények elkészítését.

Az új rendszerben az FTT-nek az eredeti elképzelésekhez hűen a finanszírozásban is aktívan megjelenő, **legfelsőbb szakmai szervezetté kell válnia**, a legfelsőbb szinten kell képviselnie a felsőoktatási, illetve tudománypolitikai szakmai szempontokat (lehetőleg a szubjektív érdekképviselési szempontok figyelembe vételét mellőzve), és hármas (véleményező, tanácsadó, javaslattevő) szerepét hangsúlyosabbá kell tenni. A szervezetnek (nevében, illetve tevékenységében is) le kell képeznie a minisztériumi struktúrát (felsőoktatás és tudománypolitika), nem vitatva ezzel az MTA tudományos területen való elsőségét.

Az FTT-nek igen jelentős feladatokat kellene ellátnia:

- ✓ az FTT, mint a szereplők érdekeitől független szervezet a **felsőoktatással kapcsolatos vitás kérdések fellebbviteli fóruma** – akár az egyetemi tanári kinevezésekben, az akkreditációval kapcsolatos vitákban, doktori kinevezéseknél (javaslattétel a miniszternek)

meghatározása; az oktatásügyi közvetítői szolgálat, a közvetítői névjegyzék elkészítése, kiadása és az ehhez kapcsolódó igazgatási szolgáltatási díj, valamint annak mértékét, és egyéb díjak megállapítása;

²³ Kocsis Miklós; uo.

- ✓ a felsőoktatással kapcsolatos kérdésekben az FTT véleményének meg kell jelennie (legyen az tartalmi, irányítási vagy finanszírozási kérdés) – pl. hatástanulmányokat készít, értékeli az oktatáspolitikai beavatkozásokat;
- ✓ a **hallgatói keretszámok** szakterületi, illetve adott esetben területi elosztásában való előkészítési tevékenység (javaslattétel a miniszternek)
- ✓ a fejlesztési stratégiai alapelvek kidolgozása, és érvényesülésük folyamatos figyelemmel kísérése
- ✓ a **felsőoktatással kapcsolatos (minisztériumi) költségvetés véleményezése**, a tervezésben való részvétel (az FTT véleményének mellékelése a Kormánynak szánt tervezethez), és a költségvetés megvalósításának folyamat-monitoringja
- ✓ a **fejlesztési programok** kiírás előtti **véleményezése** (a kormányzati elképzelések, a társadalmi elvárások, illetve az Európai Unió elvárásainak szintetizálásával)
- ✓ a fejlesztések és beruházások **hatékonyságának folyamatos nyomonkövetése**, és jelzés lehetősége a támogató hatóság vagy a minisztérium felé
- ✓ a **felsőoktatással kapcsolatos minőségi elismerésekkel** (pl. kutatóegyetemi cím, felsőoktatási minőség díj) kapcsolatos követelmények, alapelvek megfogalmazása, és az elismerések odaítélésének véleményezése.

Az FTT-nek működési módjában is át kell alakulnia, nem csak a belső folyamatok, hanem a finanszírozás szempontjából is. A megnövekedett (törvény szerint eddig is megadott) hatáskör magas színvonalú ellátásához új finanszírozási struktúrára van szükség, amely alapvetően a többcsatornás finanszírozáson alapul. Az FTT különböző pályázatokkal, vagy oktatási szereplőkkel való együttműködésekkel pluszforrásokhoz jutott eddig is, de emellett szükség van más forrásokra (a költségvetési bevételek mellett). Pluszbevételt nem lehet remélni a vállalkozási tevékenység kiterjesztésétől (mivel 5 millió forint alatt kell tartani a saját bevételt). Elsősorban olyan forgótőkét kell kialakítani, amivel a szervezet likvidebbé tud válni. Ezt segíthetni olyan „tagi befizetési” rendszer, amely a delegáló szervezetek számára előír bizonyos kötelezettséget.

Az FTT működésének (a kellő tudásháttér kialakítása érdekében) új módja kettős szervezetet kíván. Egyrészt megmaradna a jelenlegi tagság (a jelenlegi delegációs renddel együtt), amely az FTT döntéshozó testülete. A szervezet megnövekedett hatáskörrel és erőforrásokkal képes olyan terjedelemben és mélységben az egyes felsőoktatási kérdésekkel foglalkozni, amely megalapozhatja az FTT erős jelenlétét a szférában, így a felsőoktatás-irányítás szakmai háttérét, koordinálhatja a szakmai anyagok elkészültét, a különböző álláspontok integrálására és miniszteri szintű tanácsadásra. Ennek érdekében ki kell alakítani egy olyan szakértői hálózatot, amelynek tagjai nagyjából lefedik a felsőoktatás teljes vertikumát (így pl. képzési tartalmakkal, képzésfejlesztéssel, menedzsmenttel, vezetéstudománnyal, elemzésekkel, társadalmi folyamatokkal, vagy egyes szakterületekkel foglalkozó szakértők). Ebből a szakértői testületből tudna szakmai segítséget kérni az FTT, amikor valamilyen témában állást kell foglalnia, és ezen háttértanulmányok alapján alakíthatná ki véleményét (lehetőleg adatokon alapuló, objektív döntésekkel).

Az FTT és a MAB együttműködését kell támogatni az intézményi funkcióváltások, illetve az intézményi differenciálódás kapcsán (főiskola, egyetem, kutatóegyetem, stb.) is.

A MAB-nak, mint jelenleg, továbbra is az oktatás, és az intézmények minőséget kell értékelnie, és az egységes elbírálást, a minőségi követelményeknek való megfelelést kell kikényszerítenie (quality filter/guarantee) a szereplők részéről, alapot teremtve ezzel az intézmények fejlődésének (akár differenciáltan is). A folyamatos értékelés, és minőségbiztosítás igen fontos szerepet játszhat a következő években, és a nemzetközi felsőoktatási vérkeringésbe való bekapcsolódás ösztönzésében a MAB-nak nagy súlya alakulhat ki.

Az MRK mindenekelőtt egy szakmai érdekképviselői szerv, alapszabályában elsősorban a felsőoktatás működésének és az érintettek együttműködésének segítése, a folyamatok támogatása szerepel hangsúlyosan. Emellett a döntés-előkészítéssel, a döntéshozók számára való javaslattevővel képes elviekben befolyásolni a felsőoktatási tér mozgását. Ezek a feladatok a jelenlegi intézményi autonómia-felfogásban igen hangsúlyosak kell, hogy legyenek, és az MRK szerepét (mint a „szakmán” belüli egyeztetési fórum) ebből a szempontból erősíteni szükséges.

A képzések gondozását, fejlesztését, a többi érintettel, stakeholderrel való kapcsolódás és párbeszéd generálását, a koordinációt hozzá kell rendelni egy (új vagy hatáskörében, összetételében módosított meglévő) köztes szervezethez.

10.7. Törvényalkotás - jogi szabályozás

Az új kormányzat azon szándéka, hogy új felsőoktatási törvényt alkosson, alapvetően támogatható abból a szempontból, hogy bizonyos szempontból gyakorlatilag a felsőoktatás teljes vertikuma bonyolultnak, nehezen követhetőnek találja a jelenlegi szabályozást.

10.7.1. Szabályozási szintek-és releváns szabályozások

A jelenlegi törvénykezési folyamat lezárulta után jön a törvény alacsonyabb szinteken való megjelenítésének időszaka, ezért szükségesnek érezzük, hogy az FTT is megjelenítsen bizonyos javaslatokat erre vonatkozóan.

A kerettörvény jelleg alapvetően támogatható formája a kormányzati szándékok kifejezésének, amennyiben azonban ilyenről beszélünk, az alacsonyabb szintű jogszabályok jóval nagyobb jelentőséghez juthatnak, és a felsőoktatás általános (értsd mindennapi) működésére ezek lesznek valódi hatással.

A kerettörvény mellett javaslatunk szerint elég lenne négy „alap”, magasabb rendű rendelettel szabályozni a felsőoktatás rendszerét:

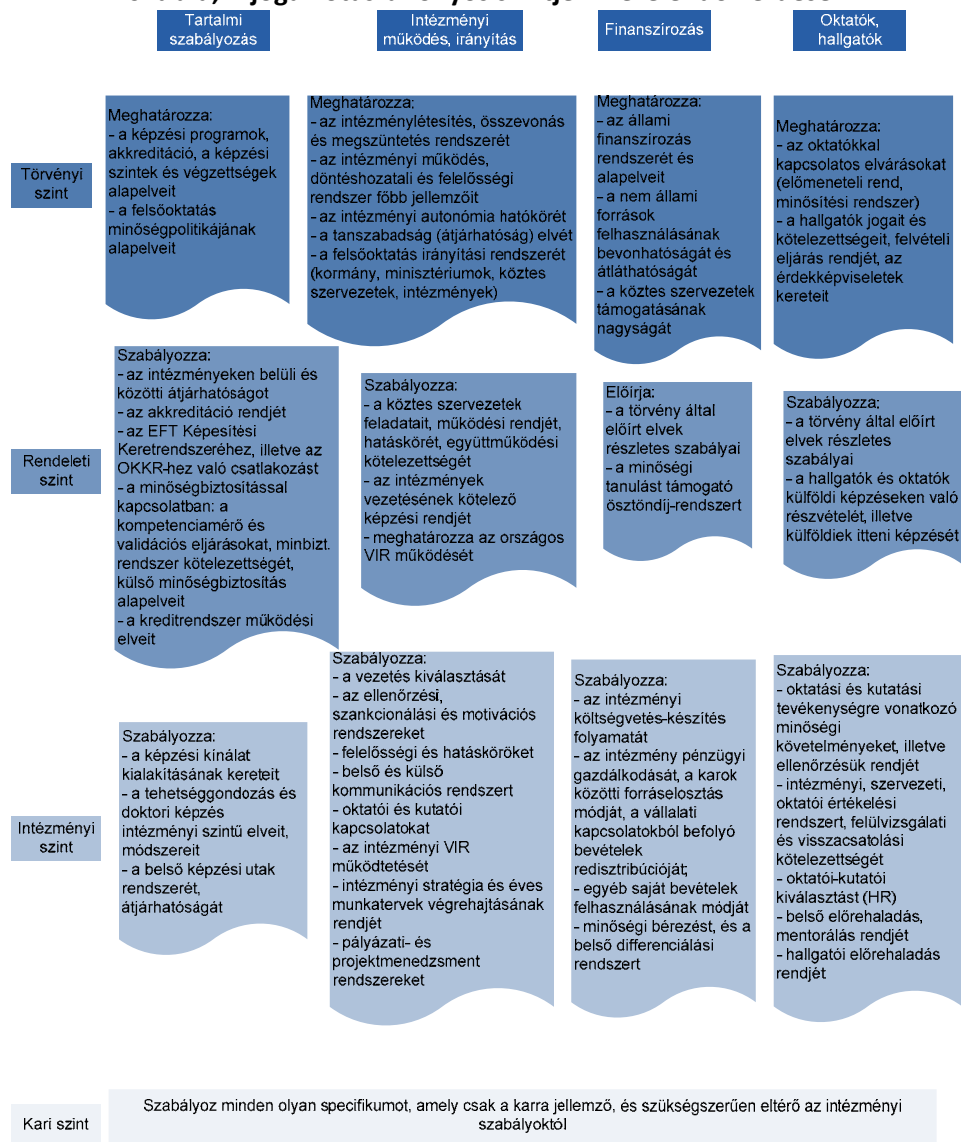
- ✓ tartalmi szabályozással kapcsolatos rendelet, amelynek tartalmaznia kell a minőségbiztosítással kapcsolatos, az akkreditációval, a képzési követelményekkel, a kreditrendszerrel kapcsolatos szabályokat

- ✓ intézményi működéssel kapcsolatos rendelet, amely tartalmazza az oktatásirányítás „alsóbb rendű” szereplőit, a köztes szervezetek hatáskörét, feladatait, az intézményvezetésekkel kapcsolatos elvárásokat, képzésüket, az intézményi adatszolgáltatások, hatásköröket
- ✓ a finanszírozási rendelettel a törvényben előírt alapelvek részletesebb szabályozását kell megalapozni
- ✓ a hallgatókkal, oktatókkal foglalkozó rendeletnek ki kell térnie a külföldi részképzésekben lévő magyar, illetve magyar képzésekben résztvevő külföldi hallgatókra, illetve az vendégkurzusokban való oktatói részvételre, mindamelllett, hogy egyéb törvényi elvek részletes szabályait is tartalmaznia kell.

Természetesen több rendelet is elképzelhető (sőt szükséges), amelyek ezeket a főbb rendeleteket bontják alá bizonyos tartalmi területekre, illetve végrehajtási rendeletekre (amennyiben szükséges).

Az intézményi szabályozók hatókörére szintén csak javaslatot kívánunk tenni, mivel ezen szabályzatok elkészítése az intézményi autonómia körébe tartoznak, csakúgy, mint a külön kari szabályzatok elkészítése.

16. ábra; A jogalkotás bizonyos szintjein kezelendő kérdések

10.8. Támogató rendszerek

A korábbiakban többször is volt szó arról, hogy a hazai oktatásirányítás (tudás)háttere gyenge, a döntések előkészítettsége alacsony szintű, és a stratégiai gondolkodás mértéke, mélysége sem megfelelő. Ezeknek a megállapításoknak annak ellenére van alapja, hogy az elmúlt néhány évben drámaian megnőtt a rendelkezésre álló adatok, információk halmaza nemcsak külföldön, hanem hazánkban is, így országhatárokon belüli, és nemzetközi összehasonlításokat is könnyen tudunk készíteni. Segíti ezt az, hogy a nemzetközi felmérések is egyre jobban kiterjedtek, egyre több hozzánk hasonló ország adatait ismerhetjük meg.

A (hosszú távú) stratégiai gondolkodás meghonosítása és természetessé válása azonban megkövetel egy másik „eszközt” is, mégpedig azt, hogy a felsőoktatás vezetői rendelkezzenek azokkal a kompetenciákkal, tudásokkal, amelyek lehetővé teszik a hatalmas információbázis elemzését és következtetések levonását (vezetőképzés).

A támogató rendszerek áttekintésekor célszerű két különböző területről beszélnünk: a nemzetközi, és hazai támogató információs rendszerekről.²⁴

Az elmúlt években itthon is megindultak, és egységesedtek azok a folyamatok, amelyek segíthetik az információ-alapú stratégiai tervezést, és létrejött több olyan adatbázis (főleg Európai Unió forrásokra támaszkodva), ami mind a vezetők, mind a kutatók, mind a döntés-előkészítők számára hasznos.

Ugyanakkor a felsőoktatásban is fennállnak a máshol (pl. a szakképzésben szükséges pályakövetési rendszer kiépítése kapcsán) tapasztalható problémák, melyek az adatbázisok összekapcsolhatóságával kapcsolatos kérdéseket vetnek fel. Alapvetően három adathalmazt különböztethetünk meg: személyes adatok, intézményi statisztikai adatok, költségvetési adatok.²⁵ A személyes adatokra vonatkozó jogszabályok miatt az adatok összesíthetősége a felsőoktatás esetében is kérdéses, de ennek érdekében különböző fejlesztések történtek.²⁶

Ha csak az adatbázisok számosságát tekintjük végig, már abból is kiderül, hogy a statisztikai támogató rendszerekben bőven akad párhuzamosság, így felesleges ráfordítás. Ezeket a párhuzamosságokat hivatott az AVIR kiküszöbölni, mely rendelkezni fog intézményi, és központi modullal is, lehetővé téve az egységes adatszolgáltatási és adat-nyilvántartási rendszert.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni a stratégiai gondolkodás, menedzsment kemény (hardver-jellegű, adat alapú) háttere mellett az emberi erőforrások alkalmassá tételét az „új gondolkodásmód” elsajátítására, és magabiztos kezelésére. A felsőoktatási vezetőknek

²⁴ Bővebben lásd a 2. mellékletet

²⁵ A felsőoktatási intézményi adatszolgáltatás jelenlegi jogi háttere; Educatio Kht. 2009;

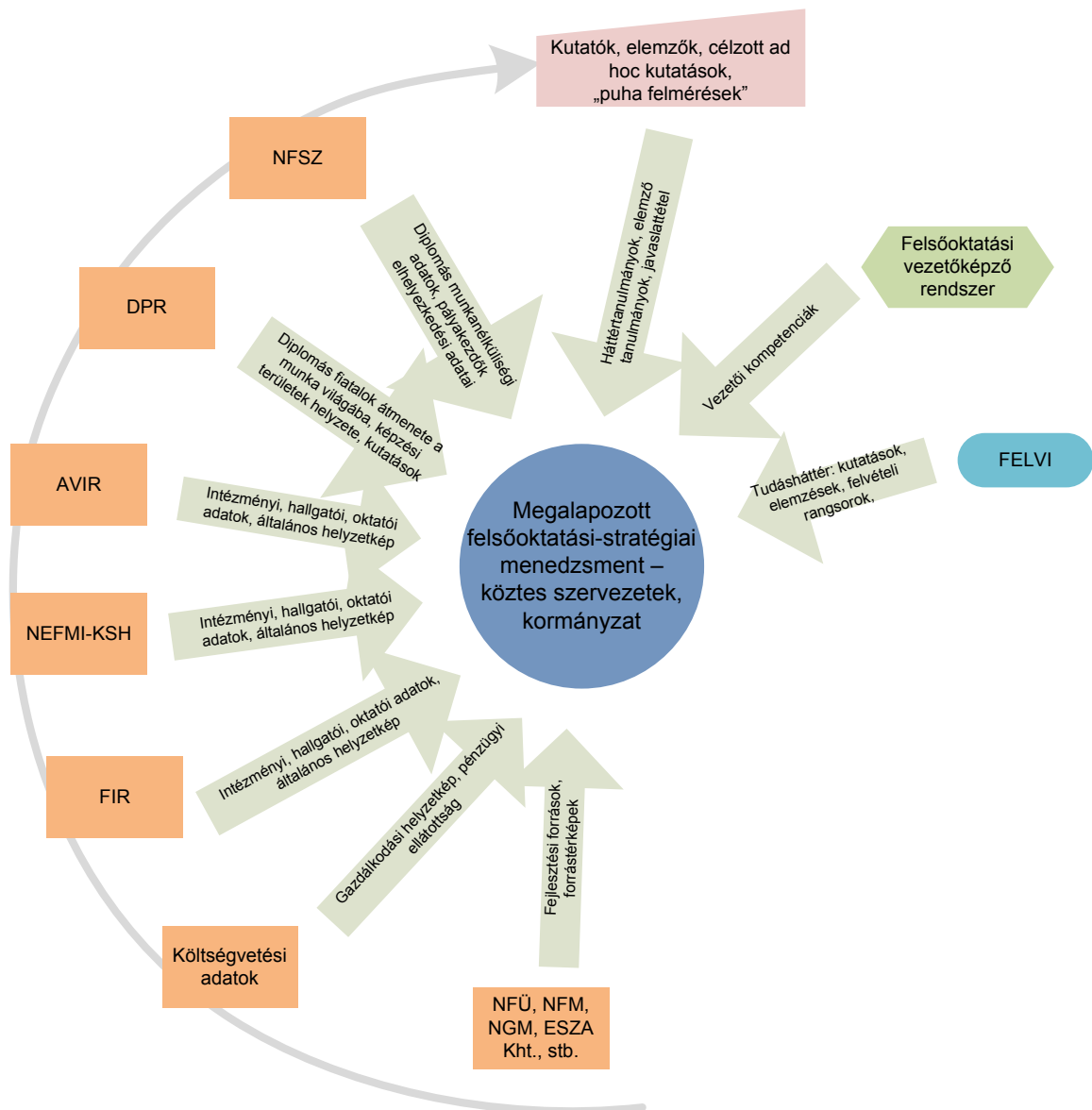
²⁶ Erről lásd bővebben: Kodaj Katalin előadását az AVIR-DPRA zárókonferencián:

http://www.felvi.hu/felsooktatasi-muhely/avir/rendezvenyek/eredmenyeket_osszegzo_zarokonferencia?itemNo=4

szükségük van azokra a vezetési képességekre, amelyek alapján professzionális vezetéssel, professzionális szervezeti struktúrákat képesek kialakítani és működtetni.

Javaslatunk szerint a már megindult fejlesztéseket folytatni kell, és meg kell teremteni azokat a szabályokat, amelyek lehetővé teszik a különböző adatgazdák által kezelt adatbázisok összekapcsolását, és emellé fejlesztési forrásokat állítanak. A korábbi fejezetekben javasolt kapacitás-építés pedig biztosítani fogja az a háttértudást, amely az integrált adatrendszerek megfelelő színvonalú elemzéséhez szükséges.

17.ábra; A támogató rendszerek hasznossága

11. Szakpolitikai ajánlások listája

Állami szabályozás és közpolitika-formálás

1. A felsőoktatás megnyitása a munka világából érkező fizetőképes felnőttek számára a diploma- és tudás-megújítás rendszerének kiépítésével.
2. Az intézményi autonómia új koncepciójának kidolgozása, az intézményvezetői mozgástér tágítása, a központi túlszabályozás enyhítése, az intézmények közötti belső szabályozási különbségek erősítése
3. Az állami ellenőrzés, értékelés és elszámoltatás rendszerének kidolgozása és bevezetése
4. A felsőoktatás-irányítás (governance) rendszerének korszerűsítése (köztes szervezetek, támogató rendszerek)
5. Az FTT keretei között jöjjön létre a felsőoktatás-politikai koordináció intézményes gyakorlata a rektorok (MRK), a munka világa és nemzetközi résztvevők bevonásával
6. A felsőoktatás igényeire is válaszoló közoktatási stratégia kidolgozása
7. Az utánpótláshoz ésszerűen kapcsolódó méretű intézményrendszer kialakítása és konszolidálása

Tartalomfejlesztés és minőségpolitika

8. Kimeneti követelmények felülvizsgálata
9. Az akkreditációs eljárás felülvizsgálata, csatlakozva az Európai Akkreditációs Konzorcium működéséhez
10. Nemzetközi együttműködésben végzett programfejlesztés (költséghatékonyság, új módszerek, társadalmi-gazdasági relevancia), joint degree programok tömeges működtetése
11. Képzési szerkezet racionalizálása, közelítése a munkaerő-piaci elvárásokhoz
12. A tehetséggondozás intézményi és országos rendszerének kialakítása, és a doktori képzés tartalmi, módszertani továbbfejlesztése, nemzetköziesítése. A közeljövőben kötelezővé teendő a költségvetési forrásból támogatott doktori disszertációk internetes társadalmi és szakmai nyilvánosságának megteremtése.
13. A magyar diplomák értékének megőrzése, azok folyamatos karbantartása, aktualizálása
14. A felsőoktatás minőségfejlesztésének folytatása kísérleti hallgatói kompetencia értékelési program elindításával (OECD/IMHE), és a programigazgatók/szakfelelősök szerepének és menedzsment-funkciójának erősítésével

Finanszírozás

15. A többcsatornás finanszírozás rendszerének továbbfejlesztése (normatíva, kutatási normatíva, fejlesztési források, költségtérítés, magánbefektetések, saját bevétel)
16. A költségtérítéses rendszer való képzési költségeket lefedő hozzájárulássá alakítása
17. Az államilag finanszírozott férőhelyek számának szűkítése és minőségelvű elosztása
18. A fejlesztési források felsőoktatás-politikai prioritások mentén történő fókuszálása

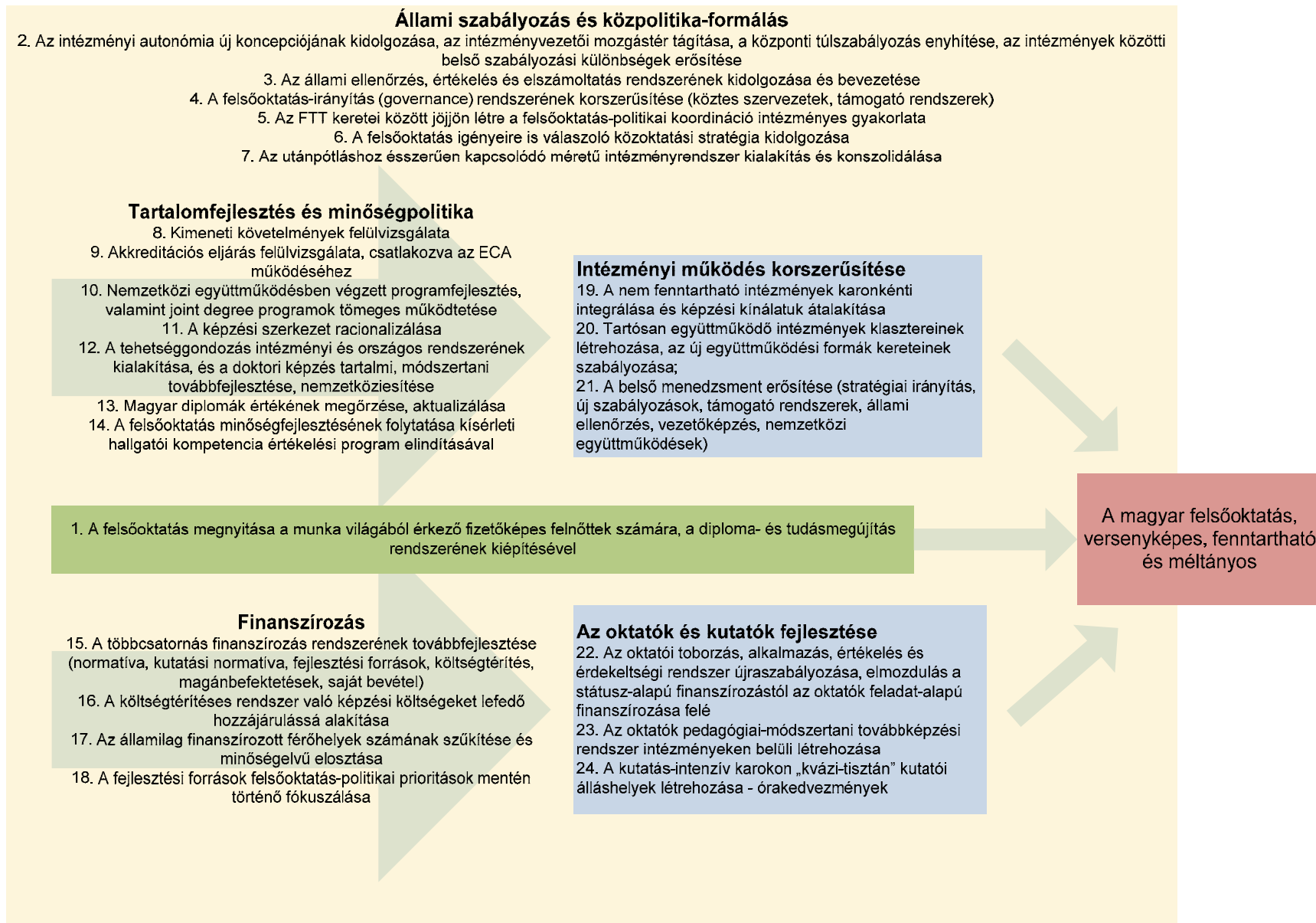
Intézményi működés korszerűsítése

19. A nem fenntartható intézmények karonkénti integrálása és képzési kínálatuk átalakítása

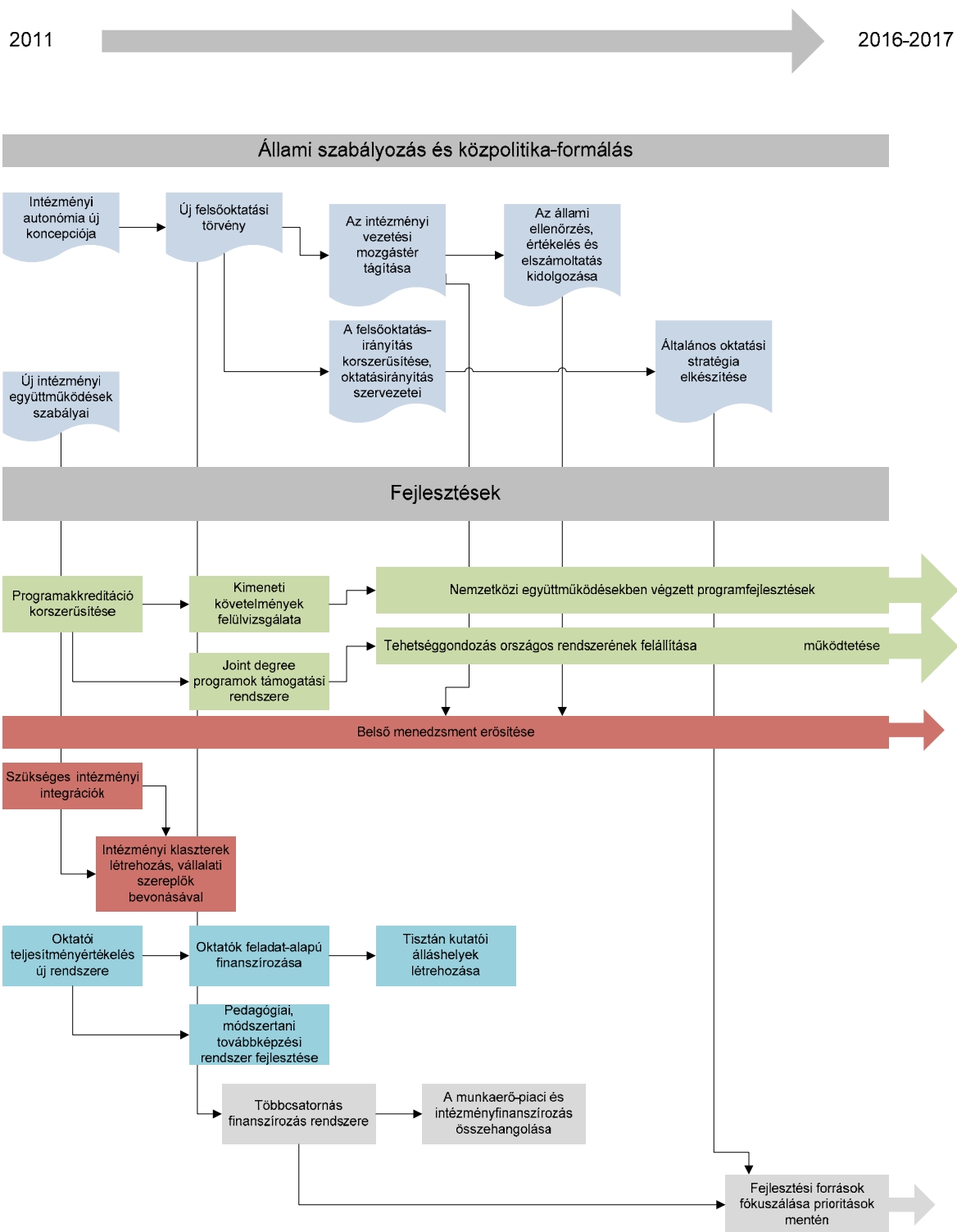
- 20. Tartósan együttműködő intézmények klasztereinek létrehozása, az új együttműködési formák kereteinek szabályozása;
- 21. A belső menedzsment erősítése (stratégiai irányítás, új szabályozások, támogató rendszerek, állami ellenőrzés, vezetőképzés, nemzetközi együttműködések)

Az oktatók és kutatók fejlesztése

- 22. Az oktatói toborzás, alkalmazás, értékelés és érdekeltségi rendszer újraszabályozása (új oktatási módszerek, minőség, teljesítmény, nemzetközi dimenzió), elmozdulás a státusz-alapú finanszírozástól az oktatók feladat-alapú finanszírozása felé
- 23. Az oktatók pedagógiai-módszertani továbbképzési rendszer intézményeken belüli létrehozása
- 24. A kutatás-intenzív karokon „kvázi-tisztán” kutatói álláshelyek létrehozása

12. A stratégia implementációs folyamata és forrásai

Az alábbiakban az ajánlásokhoz kapcsolható finanszírozási szükségleteket, illetve azokat az EU-s támogatási forrásokat soroljuk fel, amelyeket a TÁMOP 2011-2013-as akciótervének tervezetében találtunk.

Beavatkozás	Felelős	Forrás	Beavatkozási mód	Becsült forrásszükséglet/ rendelkezésre álló forrás
Állami szabályozás és közpolitika-formálás				
Autonómia, vezetői mozgástér, állami ellenőrzés, értékelés, elszámoltatás rendszere	felsőoktatásért és felsőoktatási kutatásért felelős miniszter	Költségvetés	Törvényhozás	NEFMI meglévő forrásai
Köztes szervezetek szabályozása	Országgyűlés	Költségvetés	Rendelet-alkotás	NEFMI meglévő forrásai
FTT keretei között felsőoktatás-politikai koordináció intézményesítése	Országgyűlés	Költségvetés	FTT-ben	100 millió Ft/év
Felsőoktatás-irányítás rendszerének korszerűsítése (pl. Központi VIR)	közigazgatásért felelős miniszter, FTT	ÁROP	Egyeztető tárgyalások minisztériumon belül, illetve az érintett szervezetekkel	50-50 millió Ft 2011-ben és 2012-ben, plusz a VIR forrásai (TÁMOP)
Közoktatási stratégia készítése	felsőoktatásért és felsőoktatási kutatásért felelős miniszter, FTT	Költségvetés	Stratégia-alkotás	50 millió Ft 2011-ben
Tartalmi fejlesztések				
Kimeneti követelmények felülvizsgálata, programakkreditáció megújítása	felsőoktatásért és felsőoktatási kutatásért felelős miniszter Intézmények, FTT, MAB	TÁMOP 4.1.2.	Programfejlesztés	Összesen 7,5 Mrd Ft 2011/2012-ben a TÁMOP 4.1.2-ben
Nemzetközi programok fejlesztése, és működtetése (joint degree, alapkutatások)	Intézmények	TÁMOP 4.1.2., illetve TÁMOP 4.2.2. és TÁMOP 4.2.3.	Programfejlesztés és alapkutatások indítása	Összesen 7,5 Mrd Ft 2011/2012-ben a TÁMOP 4.1.2-ben, illetve 30 Mrd (csak konvergencia)
Tehetséggondozás intézményi és országos rendszerének kialakítása és működtetése, doktori képzés fejlesztése	Intézmények	TÁMOP 4.2.4.	Szolgáltatás-fejlesztés, és működtetés	17 Mrd Ft 2012-ben
Felsőoktatási minőségbiztosítás fejlesztése (hallgatói kompetenciamérések, programigazgatók funkciói)	FTT, OFI, MAB	TÁMOP 4.1.3.	Rendszerfejlesztés és	2 Mrd Ft megítélt támogatás
Finanszírozás				
Többszázornás finanszírozás	Országgyűlés; felsőoktatásért és	Költségvetés	Törvényhozás és rendeletalkotás	NEFMI meglévő forrásai

Beavatkozás	Felelős	Forrás	Beavatkozási mód	Becsült forrásszükséglet/ rendelkezésre álló forrás
lehetőségeinek megteremtése	felsőoktatási kutatásért felelős miniszter, FTT			
Munkaerő-piaci igények összehangolása a finanszírozással (elosztási algoritmusok működtetése)	felsőoktatásért és felsőoktatási kutatásért felelős miniszter; FTT	TÁMOP 2. prioritás	Egyeztetések, folyamatfejlesztések, folyamatműködtetés, döntések	2011-ben 50 millió Ft, utána 20 millió Ft/év
Intézményi működés fejlesztése				
Intézmény-integráció a fenntarthatatlan intézmények esetében - ésszerűsítése	felsőoktatásért és felsőoktatási kutatásért felelős miniszter FTT-MRK, Országgyűlés	TÁMOP 4.1.1. C	Egyeztetések, pályázatok, megvalósítás, szervezetfejlesztés	1,5-3 Mrd Ft 2011/2012-ben
Új együttműködési formák létrehozása, klaszterek	felsőoktatásért és felsőoktatási kutatásért felelős miniszter -FTT-MRK	TÁMOP 4.1.1. C	Egyeztetések, pályázatok, megvalósítás, szervezetfejlesztés	1,5-3 Mrd Ft 2011/2012-ben
Belső menedzsment erősítése (vezetőképzés, támogató rendszerek működése, adatalapú stratégiai tervezés és monitoring, intézményi VIR)	Intézmények	TÁMOP-előirányzat nincs	Képzések, rendszerfejlesztés, jó gyakorlatok átadása	2012-ben induló TÁMOP/TIOP projektekből átcsoportosítandó (1 Mrd Ft)
Oktatók, kutatók fejlesztése				
HR-menedzsment fejlesztése (toborzás, értékelés, motivációs rendszerek)	felsőoktatásért és felsőoktatási kutatásért felelős miniszter, FTT, Intézmények	TÁMOP-előirányzat nincs	Képzések, rendszerfejlesztés, jó gyakorlatok átadása	2012-ben induló TÁMOP/TIOP projektekből átcsoportosítandó (1 Mrd Ft)
Módszertani, illetve kompetencia-alapú továbbképzések a felsőoktatásban dolgozók számára	felsőoktatásért és felsőoktatási kutatásért felelős miniszter, FTT	TÁMOP 4.1.2.	Képzések	Összesen 7,5 Mrd Ft 2011/2012-ben a TÁMOP 4.1.2-ben
Összesen			Költségvetési forrásból 250 millió Ft 2011-ben, és 170 millió Ft utána, illetve 59,5 Mrd Ft TÁMOP-fejlesztés	

A TÁMOP Akcióterv-tervezete²⁷ alapján egyértelmű, hogy a TÁMOP 4. prioritásában szereplő források elegendőek a stratégia fejlesztéseinek, és implementálásának megvalósítására, azzal a feltétellel, hogy a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség és a Minisztérium

²⁷ www.nfu.hu/download/31294/TAMOP_2011-13_AT.pdf

némi átcsoportosítást eszközöl az Akciótervben. A TÁMOP több mint 60 milliárd forintnyi forrásából indítani lehet kiemelt központi programokat, fejlesztéseket, illetve elegendőek az intézményi fejlesztésekre is. A fejlesztések (tartalmi fejlesztések, az intézményrendszer ésszerűsítése, korszerű irányítási módszerek használata) várhatóan a fenntartási költségek csökkenéséhez vezetnek már középtávon is.

13. Források

Dokumentumok

- ✓ Barakonyi Károly: A felsőoktatás versenyképességéről; Vezetéstudomány 2010/12.
- ✓ Kocsis Miklós: Köztes szervezetek a felsőoktatási igazgatásban; Közjogi Szemle 2010/1.
- ✓ Lannert Judit: Az oktatási ágazat kutatási, fejlesztési és innovációs rendszerének elemzése – Kutatási zárójelentés; TÁRKI-TUDOK 2009. december
- ✓ Javaslat a nemzeti oktatási innovációs rendszer fejlesztésének stratégiájára; OFI 2011. január;
- ✓ Felsőoktatási problématérkép (stratégiai kérdések); www.kormany.hu
- ✓ A Magyar Rektori Konferencia észrevételei, javaslatai az új felsőoktatási törvény koncepciójáról készült vitaanyaghoz – vezetői összefoglaló; http://www.mrk.hu/files/dl_allasfoglalas/mrk_eszrevetelek.pdf
- ✓ Felsőoktatás – Adatok és tendenciák; OFI, 2011. február; <http://www.ofi.hu/tudastar/felsooktatasi/felsooktatasi-adatok>

Adatbázisok

- ✓ Felsőoktatási statisztikai kiadvány; http://db.okm.gov.hu/statisztika/fs09_fm/
- ✓ Eduline (rangsor); <http://www.eduline.hu/rangsor>;
- ✓ Education at a glance 2010: OECD Indicators; http://www.oecd.org/document/52/0,3746,en_2649_39263238_45897844_1_1_1_1_00.html
- ✓ Eurostat; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
- ✓ Interaktív Felvi Rangsor; http://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_rangsorok/rangsor/!Rangsor/index.php
- ✓ Diplomán túl; http://www.felvi.hu/diploman_tul
- ✓ KSH; www.ksh.hu;

1. Melléklet – Tényalapú helyzetelemzés

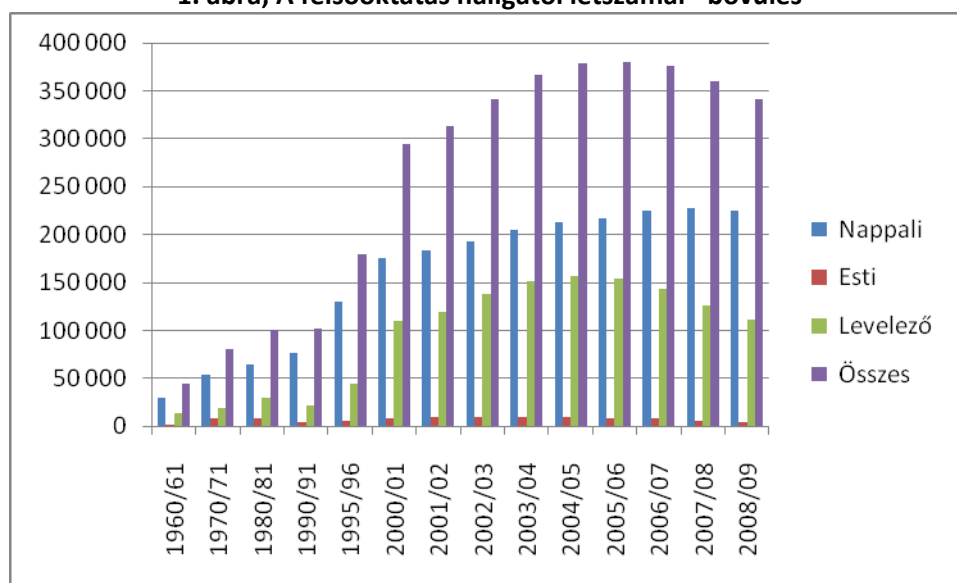
Az alábbiakban tényekkel alátámasztott, rövid helyzetelemzést adunk a felsőoktatás helyzetéről.

Általános helyzetkép

Ma a hallgatók kétharmada tanul nappali képzésben, a többiek a levelező-, esti-, illetve távoktatásban vesznek részt. Az 1990-es években majdnem megháromszorozódott a hallgatók száma, ennek nagy része a levelező, illetve nappali képzés bővüléséből következett. Az elmúlt öt évben azonban már csökkent a hallgatók száma, ami az extenzív növekedés kifulladását jelzi. A hallgatólétszám fokozatos bővülése nem az élethossziglani tanuláshoz vezető új szerkezetet alakította ki. A nappali hallgatók létszámával párhuzamosan kezdett csökkenésbe a nem-nappali formákban tanulóké.

A hallgatólétszám bővülése az elmúlt 15 évben elsősorban az állami intézmények bővüléséből fakad (plusz 143 ezer hallgató 1995-höz képest), míg az államon kívüli szektor ugyan megháromszorozódott, de ez mindössze a bővülés 18%-a.²⁸

1. ábra; A felsőoktatás hallgatói létszámai - bővülés

Forrás: Felsőoktatási statisztikai kiadvány 2009, OKM;

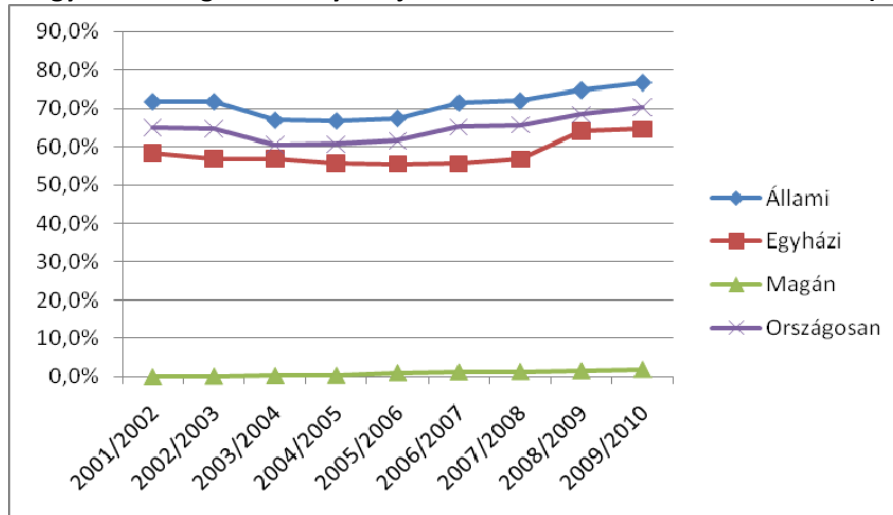
Az 1. ábra jól mutatja, hogy az egyetemi hallgatók létszámának növekedése okozta a felsőoktatás kiterjedésének nagy részét, és az állami egyetemek egyre nagyobb arányt képviselnek a felsőoktatásban. A magánegyetemi hallgatók száma nagyon kevés, míg az egyházi intézményeknél szintén inkább az egyetemi képzés jelentős.²⁹ Az egyetemi hallgatók aránya 10 százalékponttal nőtt az egész felsőoktatási rendszert tekintve. Meg kell

²⁸ Felsőoktatási Statisztikai Adatok 2009; OKM; 1.10. táblázat alapján

²⁹ Az egyetem-főiskola kettősség ábrában való használatát az idősoros adatok összehasonlíthatósága, illetve a szereplőkben érezhető igen jelentős ilyen irányú problémafelvetések indokolják

említenünk, hogy az adatokat torzíthatja az a statisztikai tény, hogy az ezredfordulón lezajlott integrációs folyamat során több főiskolai képzést folytató intézmény lett része egyetemnek, így egyetemi hallgatók közé soroljuk az egyetemi falakon belül ugyan, de főiskolai képzésben résztvevő hallgatókat.

2. ábra; Az Egyetemi hallgatók aránya teljes felsőoktatásban fenntartók szerint (2001-2009)

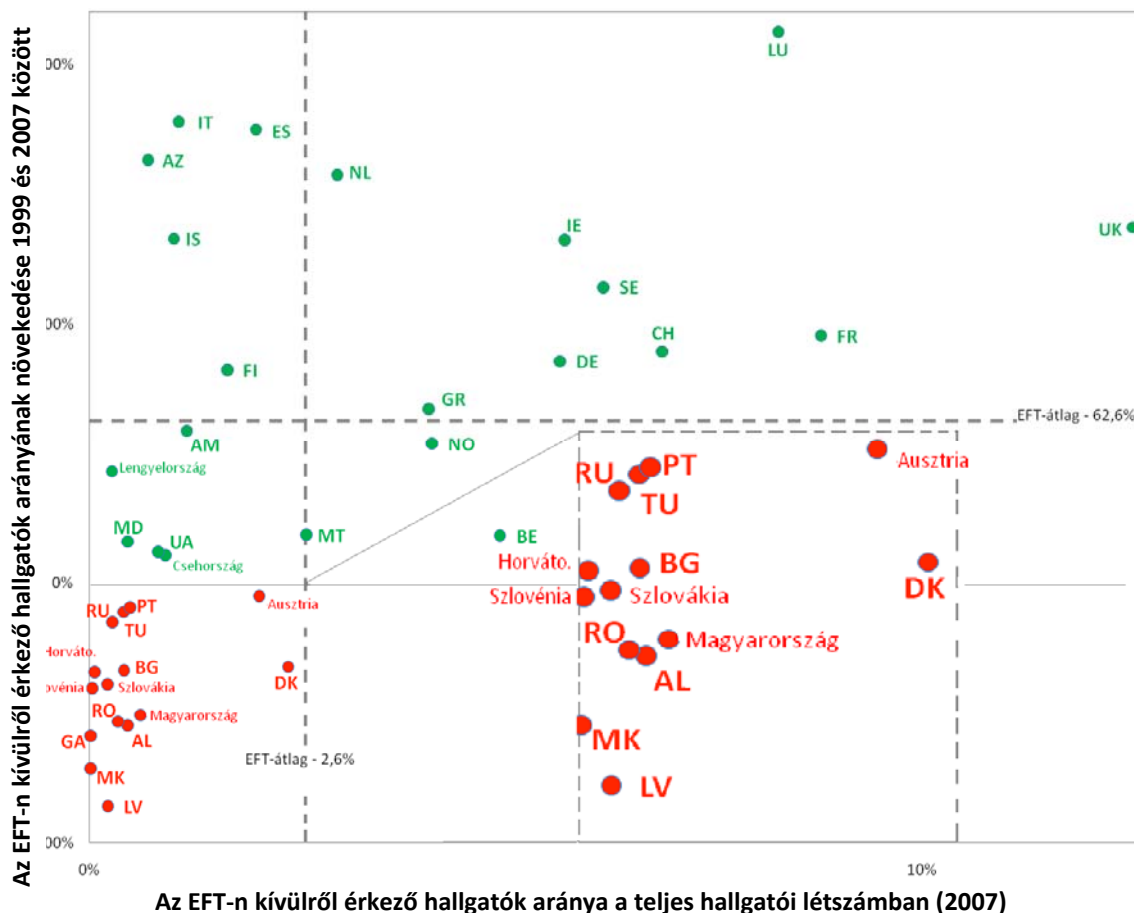

Forrás: Felsőoktatási Statisztikai Kiadvány 2009; OKM

Kicsit árnyalhatja a képet, ha nem az egyetemi/főiskolai hallgatók arányát tekintjük, hanem a képzés szintje szerinti létszámokat vizsgáljuk. Ekkor azt láthatjuk (hogy azokban a „tisztá években”, amelyekben a Bologna-rendszer még lehetővé teszi egységes statisztikák felállítását), hogy az egyetemi képzésben részt vevők száma „csak” 70%-kal nőtt 1995 és 2005 között, míg a főiskolai képzésben résztvevők száma 130%-kal. Ez az évtizedes elvárások szerint a munkaerő-piac szempontjából hasznos (és a nemzetközi ajánlásoknak is megfelel). A Bologna-rendszerű képzés azonban lehetőséget kínál a szerepek újraértelmezésére, a Bachelor-szintű és mesterképzések arányának munkaerő-piaci elvárásokhoz való „igazítására”.

Nemzetközi versenyképességünk a beruházások és az expanzió ellenére is igen gyenge. A 3. ábra az Európai Felsőoktatási Térségen kívülről érkező diákok számát mutatja célország szerint. A legjobb helyzetben természetesen a jobb felső negyedben lévő országok vannak, akik dinamikusan növekvő számú hallgatót fogadnak, és már 2007-ben is magas volt a külföldiek aránya (elsősorban a nyugat-európai országok ilyenek, Nagy-Britannia, Franciaország, Németország, Svájc). A legnagyobb növekedés Luxemburgban, Olaszországban, illetve Spanyolországban figyelhető meg. Lengyelország majdnem eléri az EFT-átlagot, és Csehországban is pozitív folyamatokat tapasztalunk. Magyarország vonzereje mennyiségét és dinamikáját tekintve is jelentéktelen, a balkáni államokéval megegyező. Hátrányunk behozhatatlannak tűnik, mivel 1999 és 2007 között csökkent az Európán kívüli diákok aránya.

3. ábra; Az Európai Felsőoktatási Térség vonzereje a nem EFT-hallgatók számára

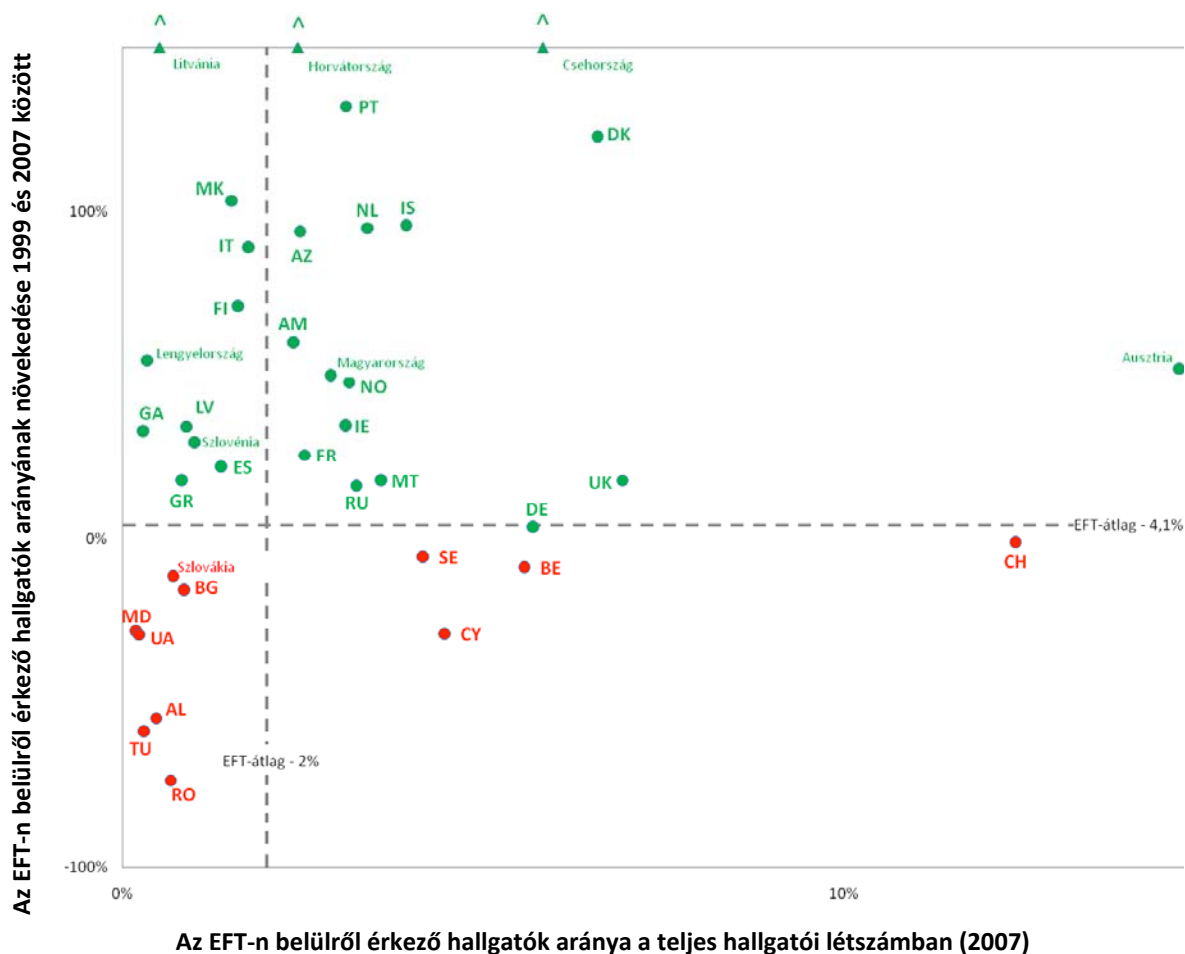
Az EFT-n kívülről érkező hallgatók aránya a teljes hallgatói létszámban (2007)

Forrás: The Bologna Process Independent Assessment Vol. 1. Detailed assessment report; 7.1. ábra;³⁰

A 4. ábra az Európán belüli helyzetet mutatja ugyanazokkal az adatokkal (az EFT-n belüli lakhellyel rendelkező hallgatók részvétele az adott ország felsőoktatásában). Ebből a szempontból felsőoktatásunk jóval jobb helyzetből indul, illetve az egész régióban hasonló a tendencia. Csehországtól és Horvátországtól való lemaradásunk a külföldi hallgatók dinamikus növekedésében elgondolkodtató.

³⁰ A Riport az Európai Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatóságának megbízásából készült; Szerződésszám: 2008 -3112 /001 -001 ERA-ERPROG

4. ábra; Az Európai Felsőoktatási Térség belső nyitottsága

Forrás: The Bologna Process Independent Assessment Vol. 1. Detailed assessment report; 7.2. ábra;

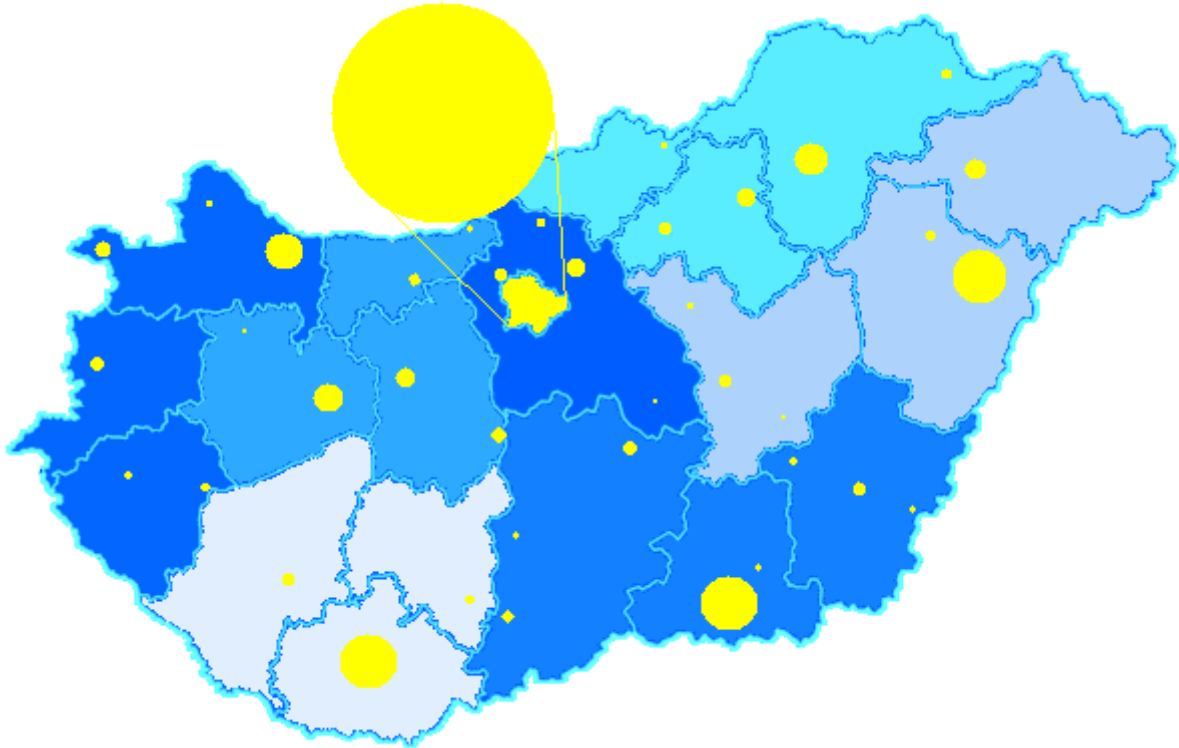
Intézményrendszer

A már tárgyalt demográfiai csökkenés felveti az elaprózott intézményrendszer fenntarthatóságának kérdését. 13 olyan intézmény van (főleg egyházi fenntartású intézmények), amelyeknek a nappali tagozatos hallgatói létszáma 100 fő alatt van, ezen intézmények természetesen szintén a magasabb korosztályokból kell majd hallgatókat beiskoláznia. Az állami intézményeket tekintve inkább azon intézmények kis létszámúak, amelyek nagyon specifikus területen képeznek (elsősorban a művészeti képzési területen). A nappali tagozatos hallgatók majd 90%-a állami intézményben tanul, míg az állami intézmények szerepe az esti tagozat esetében a legkisebb.

Mindemellett az állami szektorban kevésbé fenyeget az a veszély, hogy a hallgatói létszám „kifogy” az intézmény alól. 3000 fő nappali létszám alatt van a (korábban már említett művészeti intézmények mellett) a Kecskeméti, a Dunaújvárosi, a Szolnoki és az Eötvös József Főiskola, valamint a Kaposvári Egyetem is. Ezek az intézmények levelező tagozaton próbáltak és próbálnak létszámot bővíteni (a felsorolt intézményeknél 40% fölötti a

levelezős hallgatók aránya. A legnagyobb levelezős arány a két „védelmi” (ZMNE, RTF) intézményben van, illetve elég magas a Szent István Egyetemen és az Eszterházy Károly Főiskolán. Az állami intézményekben a levelező hallgatók aránya átlagban 27,2%-os (súlyozott átlag), míg az egyháziakban 35, a magán intézményekben pedig 36,5%-os.

5. ábra; Magyarországon elhelyezkedő intézmények a nappali hallgatók számát jelölve

Forrás: Felsőoktatási Statisztikai Adatok, 2009;31

A hallgatólétszám területi eloszlása öt vidéki városi (Győr, Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc) központot (DE, SZTE, PTE, SZIE, NYME, ME, PE, SZE) mutat. A hallgatók majdnem fele (42-44%) Budapesten tanul nappali képzésben, míg a nyolc vidéki intézményben a hallgatók majd 45%-a. A hallgatók ötöde-hatoda (11-13%) szétszórva, harminchárom városban tanul a felsőoktatásban. A levelező oktatásban Budapest aránya kisebb, de még ebben a képzési formában is a hallgatók harmada kötődik a fővároshoz.

Ezek az arányok már első látásra sem felelnek meg a lakosságszámnak, annak ellenére, hogy a Közép-Magyarországi régióban lakik az ország népességének majdnem 30%-a. A vidéki központok elhelyezkedése megfelelő, valós régiós központokról beszélhetünk (noha hallgatóik többsége csak megyéjükből érkezik), melyek vonzáskörzetük tágításával további hallgatókat vonhatnak be. Az élethossziglani tanulás felfuttatásával ezek az egyetemek még a jelenleginél is fontosabb szerephez juthatnának, és az elmúlt évtizedben lezajlott hatalmas beruházásokkal létrehozott kapacitások kihasználtsága is javulhat.

A kapacitás-kihasználtság országos szinten összességében 75%-os³² (nappali hallgatók aránya a működési engedélyben szereplő maximális hallgatói létszámhoz viszonyítva).

³¹ http://db.okm.gov.hu/statisztika/fs09_fm/

Ebben a sorrendben az állami intézmények közül a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, a Kecskeméti Főiskola, az Eszterházy Károly Főiskola, a Miskolci, a Széchenyi István, az Óbudai, valamint a Corvinus Egyetemnek van 90% fölötti kihasználtsága. A legalacsonyabb kihasználtsággal az Eötvös József Főiskola, a Magyar Táncművészeti Főiskola, a Színház- és Filmművészeti Egyetem, valamint a Nyugat-Magyarországi Egyetem rendelkezik (50-55% körüli kihasználtsággal).

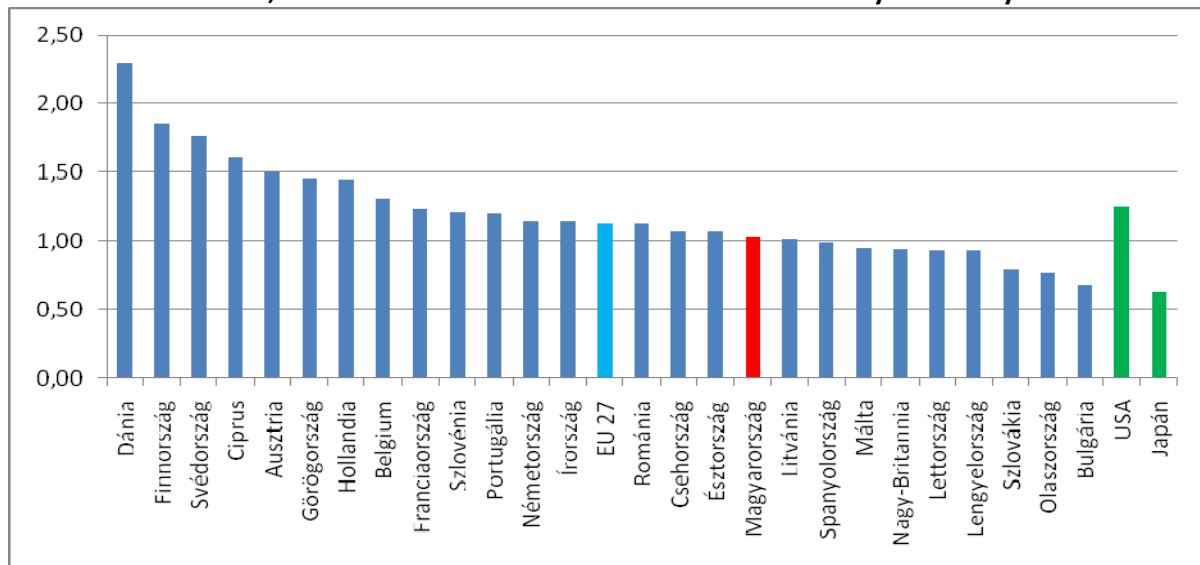
Finanszírozás

Több - egymástól független - ágazati adat(sor) értékeléséből adódik, hogy a felsőoktatás extenzív fejlődési szakasza Magyarországon is befejeződött. (ezt mutatják a felsőoktatás létszám- és egyéb kapacitásadatai, de ugyanez a következtetés adódik a közoktatási és/vagy demográfiai adatok, prognózisok elemzéséből – lásd korábban). Ez a körülmény a finanszírozásban is új kihívásokat és lehetőségeket teremt, de ezek áttekintése előtt érdemes összefoglalni az ágazat fő finanszírozási jellemzőit.

Általános adatok

Az 6. ábra azt mutatja, hogy az EU-ban milyen arányban költenek az államok a felsőoktatásra a GDP-hez viszonyítva. Magyarország az 1,03%-os 2007-es arányával kicsit marad el az EU 27-ek átlagától, ám régióinkból csak Lengyelország mutatója rosszabb. Az mindenképpen érdekes, hogy a magyar felsőoktatás esetében az arány épp meghaladja az 1995-ös szintet (0,98%), de 2000-hez képest csökkenés tapasztalható (1,1%).

6. ábra; A felsőoktatás finanszírozásának GDP-hez viszonyított aránya

Forrás: Eurostat 2007-es adatok³³

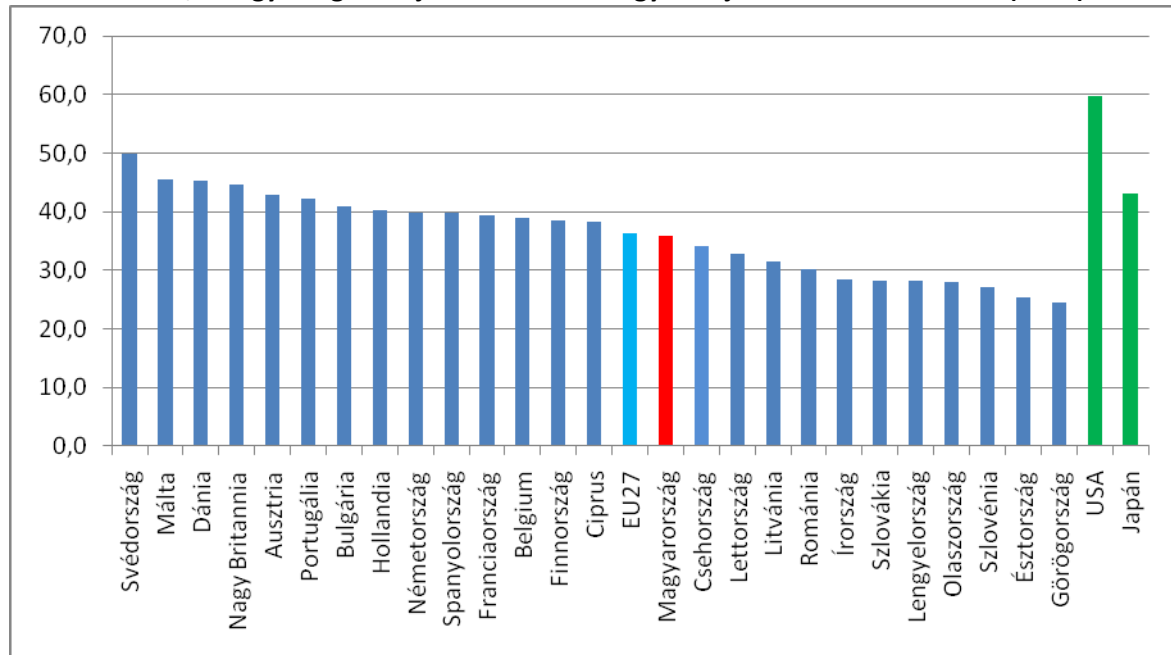
³² 2009-es adat, az Oktatási Hivatal és a Felsőoktatási Statisztikai Kiadvány adatai alapján; a hittudományi képzést folytató intézmények nem szerepelnek az adatokban

³³ 2007-esnél frissebb adatok sem az Eurostat, sem az OECD EaG adatbázisában nem találhatóak; http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_figdp&lang=en; Görögország esetében csak 2005-ös adat áll rendelkezésre

Annak ellenére, hogy az EU 27 átlaga gyakorlatilag változatlan, a legtöbb országban megfigyelhető, hogy a felsőoktatási kiadások aránya csökkenő tendenciát mutat. Ez abból következhet, hogy az elmúlt évek gazdasági válsága miatt kevesebb figyelem jutott a felsőoktatásra, annak ellenére, hogy Európa a tudásgazdaság kiépítésével törekszik kilábalni, ami ellent mond a felsőoktatási kiadások csökkentésének.

A fenti GDP-arányos csökkenés az egy főre jutó értékekben a 7. ábrán látható mértéket jelenti az OECD-átlaghoz viszonyítva.

7. ábra; Az egy hallgatóra jutó kiadások az egy főre jutó GDP százalékában (2007)

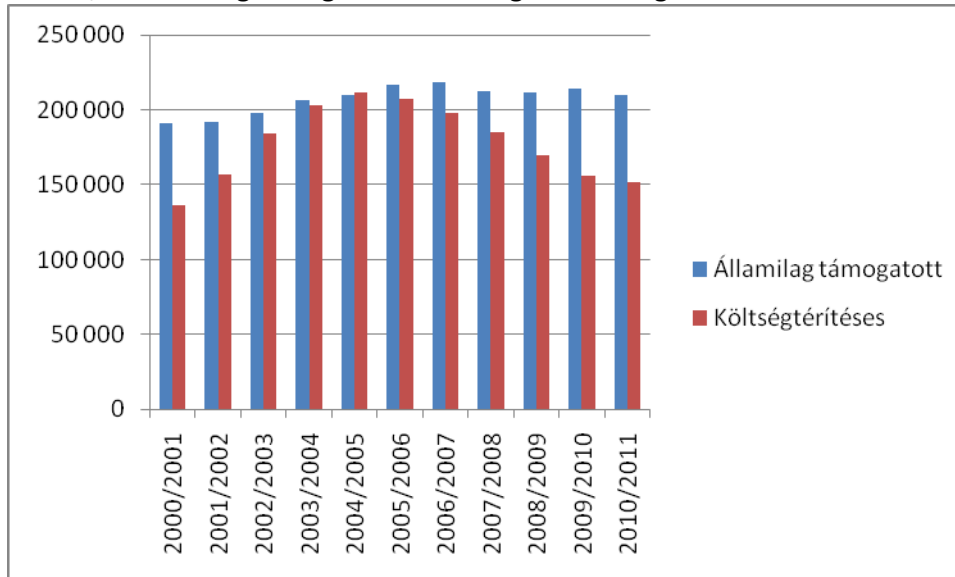

Forrás: Eurostat

A 7. ábrán jól látható, hogy a régiókhöz tartozó országok közül nálunk a legmagasabb az egy főre jutó GDP-hez képest az egy hallgatóra jutó kiadás, a mi adatunk megfelel az EU 27 átlagának. (Azt azonban figyelembe kell venni, hogy a konkrét összegekben ez nagyjából kétszeres különbséget jelent, míg az EU-átlag 9000 euró körül van, addig nálunk ez 5000 euró vásárlóerő-paritáson.)

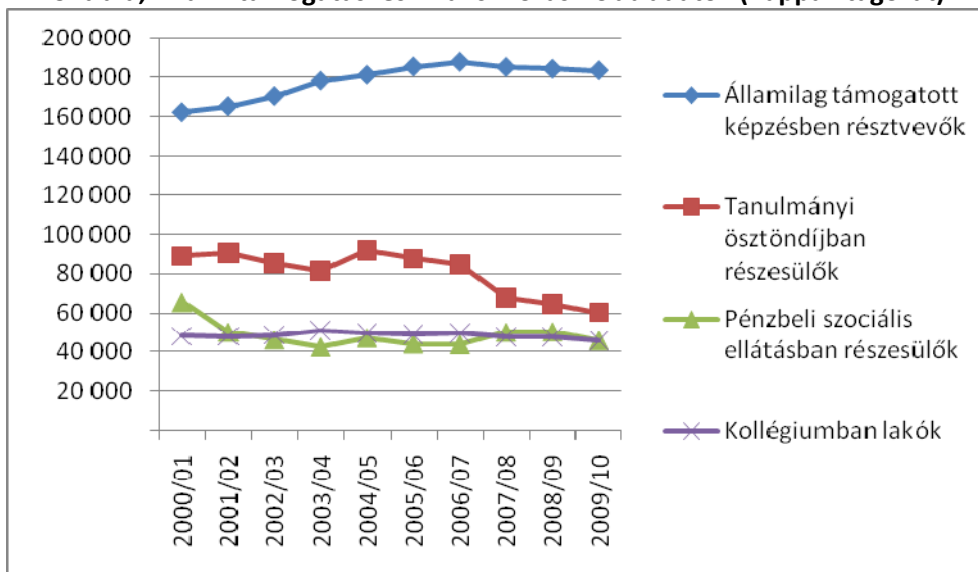
A nemzetközileg versenyképtelenül alacsony költségvetési ráfordítások mellé nem csatlakoztak más források; az államilag támogatott férőhelyen tanuló hallgatók száma növekedett az évtizedben, ám a növekedés az utóbbi öt évben megállt, és stagnálni látszik.

Ennél még fontosabb az, hogy szűkül az a (intézmény-finanszírozási szempontból igen fontos) réteg, aki költségtérítést fizet a tanulásért, így ez a „merítési bázis” is apadni látszik, ami a kapacitás-kihasználtságnak igen hátrányos momentum.

8. ábra; Az államilag támogatott és költségtérítéses hallgatók számának változása

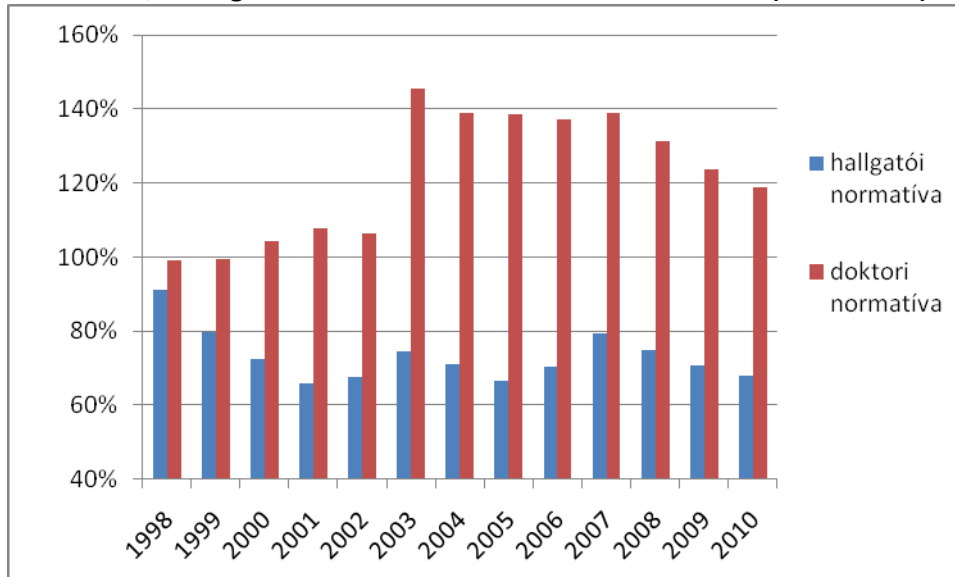
Forrás: Felsőoktatási Statisztikai Kiadvány 2009; OKM

Emellett a stagnálás mellett a hallgatói juttatások által (ösztöndíj) érintettek száma csökkenést mutat, a kollégiumi férőhelyek száma gyakorlatilag nem változott, csakúgy, mint a szociális ellátásra jogosultak száma (megfigyelhető kilengésekkel).

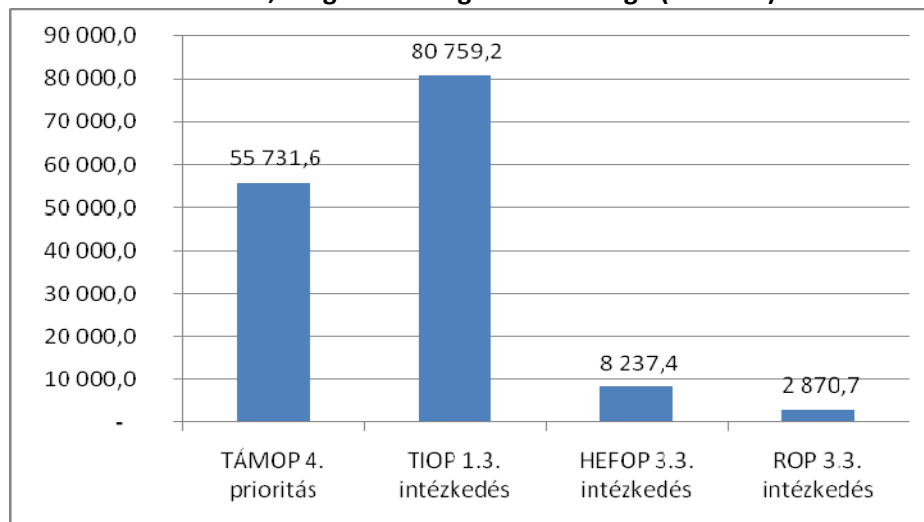
9. ábra; Állami támogatási és finanszírozási főbb adatok (nappali tagozat)

Forrás: Felsőoktatási statisztikai adatok 2009; OKM

Érdekes lehet még megtekinteni azt, hogy a költségvetési törvényben szereplő hallgatói normatíva-összegek milyen reálértéket képviselnek. A hallgatói normatíva összege gyakorlatilag kétharmadát éri, mint 1997-ben, míg a doktoranduszok után járó normatíva összege sokat emelkedett. Ezt tekinthetjük akár a tehetséggondozás prioritizált helyzetének is, de a normatíva ilyen mértékű reálérték-csökkenése megmagyarázhatja azt az intézményi kívánságot, hogy minél nagyobb számban kerüljenek be hallgatók az intézménybe (főleg költségtérítéssel), hiszen az intézmény fix költségei gyakorlatilag függetlenek attól, hogy hány hallgatót fogad.

10. ábra; A hallgatói és doktori normatíva reálértéke (1997=100%)

A fenti adatok nem tartalmazzák azokat az EU-s forrásból származó fejlesztési forrásokat, amelyek a 2000-es években érték el a felsőoktatást (lásd a 11. ábrát). 2007 óta ugyanis csak azokat az intézkedéseket tekintve, amelyek fókuszában a felsőoktatás állt, 136 milliárd forint támogatást ítelt meg a támogató hatóság.³⁴ (Csak az összehasonlítás miatt: az egyetemek, főiskolák teljes 2011. évi forgalma 448 milliárd forint, a költségvetési támogatási előirányzata pedig 189 milliárd forint).³⁵

11. ábra; Megítélt támogatások összege (millió Ft)

³⁴ **TÁMOP 4. prioritás:** A felsőoktatás tartalmi és szervezeti fejlesztése a tudásalapú gazdaság kiépítése érdekében

TIOP 1.3. intézkedés: A szolgáltató és kutatási infrastruktúra fejlesztése a felsőoktatásban

HEFOP 3.3. intézkedés: A felsőoktatás szerkezeti és tartalmi fejlesztése

ROP. 3.3. intézkedés: Felsőoktatási intézmények és helyi szereplők együttműködésének erősítése

³⁵ 2010. évi CLXIX. tv. a Magyar Köztársaság 2011. évi költségvetéséről; 1. melléklet XX. fejezet, 5. cím;

A magyarországi állami egyetemeknek megítélt összes forrás az ÚMFT-t tekintve mintegy 180 milliárd forintba rúg.³⁶

Ezek az EU-s források kiegészülnek/tek a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal (most már Nemzeti Innovációs Hivatal) által pályáztatott kutatási támogatásokkal, bár ezeknek fókusza nem csak a felsőoktatási szféra.

Közpolitikai folyamatok hatása a finanszírozásban

Mint már említettük, a költségvetés (állami intézményrendszerre költött) felsőoktatási célú kiadása 2000-2010 között stabilan a GDP 1%-a körül alakult (általában „alulról közelítve”), lásd a korábbi 10. ábrát.

A döntő részben intézményfenntartást szolgáló költségvetési támogatást az expanzió időszakában szükségképpen egyéb forrásokkal kellett kiegészíteni a bővülő (és ezzel párhuzamosan infrastruktúrájában jelentős mértékben megújuló) intézményrendszer fenntartásához. E forrásbevonást az időszak nagyobbik részében a kormányzati szabályozórendszer is támogatta (vagy tűrte). A legfontosabb pótlólagos csatornák az alábbiak.

- ✓ **Költségtérítéssel képzés** bevétele, ami a konstrukció 1996-évi bevezetése óta mára jelentős tényezővé vált (a hallgatólétszámon belül a költségtérítések aránya 44%, az állami intézményekben 42%, az egyháziakban 38%, míg az alapítványi és magánintézményekben 74%³⁷). A költségtérítéssel bevételeiről pontos adatok nem állnak rendelkezésre, volumene jelenleg 30-35 Mrd Ft között lehet, ami az intézményi bevételek 15%-át jelenti.³⁸ A költségtérítés nem tandíj, kizárólag posztkommunista országokban létezik. Összege nem piaci kalkulációk eredménye és a bevétel egy része közvetlenül az oktatóké.
- ✓ **Uniós fejlesztési források:** a hazai felsőoktatásra általában is jellemző, hogy az ágazati fejlesztéseket kisebb részben a folyó költségvetés, nagyobb részben különböző hitelek, jellemzően külföldi (végső soron állami, de nem közvetlenül ágazati költségvetési) támogatások finanszírozzák. (Ilyen volt az első majd második Világbanki hitelprogram és az uniós csatlakozást követően ilyenek az ágazati célú operatív programok forrásai). 2007-2013 között két operatív program teremtett jelentős pótlólagos forrásokat a felsőoktatás számára. A TÁMOP kereteiből 146 Mrd Ft dedikáltan felsőoktatási célú szakmai fejlesztés (ebből 2010 végéig 56 Mrd Ft-ról született döntés/támogatási szerződés) Az ágazat infrastrukturális fejlesztését célzó TIOP programból, pedig 79 Mrd Ft-os keret felsőoktatási (ebből 72 Mrd Ft-ról született döntés).³⁹
- ✓ **PPP konstrukciójú infrastruktúrafejlesztési** programok. Célja a jelentősen megnőtt hallgatólétszám kiszolgálásához szükséges infrastrukturális fejlesztések

³⁶ Az NFÜ honlapján szereplő eredményekből származó adat. Tartalmazza azt a mintegy 30 milliárd forintot is, amely az egészségpótlusok kialakítását támogatja, és három vidéki egyetem főkezelvényezett lett.

³⁷ 2008/2009 tanévi adatok

³⁸ A költségtérítéssel képzés jellemzői a részletes anyagban kifejtve

³⁹ A megítélt támogatásokról lásd a 11. ábrát

támogatása. A konstrukció vitatottsága ellenére (amire e helyen nem térünk ki) az ágazatba évente 10 Mrd Ft nagyságrendű forrás érkezett. .

- ✓ **A Diákhitel rendszer** 2002 évi bevezetése óta több mint 220 Mrd Ft hitelt helyezett ki, jelenleg évi 20 Mrd Ft-tal járul hozzá a „felsőoktatási lét” költségeihez, az ügyfelek száma 200 ezer felett van. (Fontos kiemelni, hogy ez a pénz az ügyfele pénze –magán-hozzájárulás és a rendszernek bizonyosan szerepe van abban, hogy költségvetési oldalon a hallgatói juttatások szintje alacsony szinten tartható)
- ✓ **K+F+I források:** A részben a piacról, de főként a célzott állami keretektől (innovációs alap, OTKA) megszerzett források inkább a nagy intézményekre jellemzők jelentőségük az utóbbi években nő. Összege éves szinten 30-35 Mrd Ft - melyből csak kisebb rész 8,6-7 Mrd Ft származik valódi külső/piaci szereplőktől - jelentősebb része szintén állami (de nem eredendően felsőoktatásra dedikált, hanem „versenyben elnyert”) forrás.

A fentiek alapján nem meglepő az a tény, hogy jelenleg a felsőoktatási intézmények költségvetési struktúrája sajátos képet mutat. 2010-ben az állami felsőoktatás mintegy 372 Mrd Ft-ból gazdálkodott ennek kisebb része (180 Mrd Ft, 48,4%) volt költségvetési támogatás, nagyobb része (192 Mrd Ft) intézményi szempontból bevétel. A „bevételek” jelentősebb része (100-110 Mrd Ft) ugyanis szintén állami támogatás, és valójában csak kisebbik hányada származik állami körön kívülről (lakosságtól/hallgatóktól, illetve vállalkozásoktól). Összességében tehát erős „egy lábon állás” jellemzi az ágazatot.

A mára jelentős tétellé váló költségtérítéses bevételről - miközben jelenleg nélkülözhetetlen eleme az intézményrendszer működtetésének-, konstrukciójából és szabályrendszeréből adódóan, valamint az ágazatot immár 16 éve terhelő „tandíjfóbia” miatt, nehezen dönthető el, hogy hol, milyen képzési típusoknál, mely intézményekben képezi részét a klasszikus (humán) kapacitás-fenntartó keresztf finanszírozásnak, összege hol éri el a közgazdasági szempontból értelmezhető önköltség-szintet, és hol tekinthető piaci értelemben is versenyképes árnak - tandíjnak.

Az ágazat finanszírozásában egyre nagyobb jelentőségű, a klasszikus működési támogatáson kívül eső (akár állami, akár valóban privát vagy külföldi) források felhasználásának tapasztalatai vegyesek. A közelmúlt ilyen programjainak (világbanki programok, uniós fejlesztések, PPP program, jelentős K+F pályázatok) eredményei felemásak.

Forrásallokációs oldalon jelentős az intézményi nyomás az állami „normatív, vagy kvázi-normatív” elosztási rendszer legalább részleges megváltoztatására (a normatív rendszerek extenzív időszakban biztosítanak automatikus forrásbővülést) és ezen igény találkozhat a fenntartó (állam) fiskális és szabályozási érdekeivel. Szabályozni szükséges és egyértelművé kell tenni, hogy a költségvetési támogatáson kívül milyen források, és milyen finanszírozási csatornák vonhatók be/tarthatók benn az ágazatba (tandíj/költségtérítés, K+F források diákhitel).

Az intézményi gazdálkodási szabályokat tekintve a szabályozó állam (ágazati, illetve pénzügyminisztérium) és az immár mamutegyetemek érdekezése nem magától értetődő. Az intézmények melyek méretüket belső tagoltságukat, tevékenységüket tekintve egyre inkább nagyvállalatokra/nagy szolgáltatókra hasonlítanak abban érdekeltek, hogy a gazdálkodási szabályrendszer egyrészt biztosítsa gazdálkodásuk (államtól való) függetlenségét, másrészt tegye lehetővé, hogy a velük kooperáló vállalatokkal, hazai és nemzetközi szervezetekkel „akadálymentesen” működhessenek együtt.

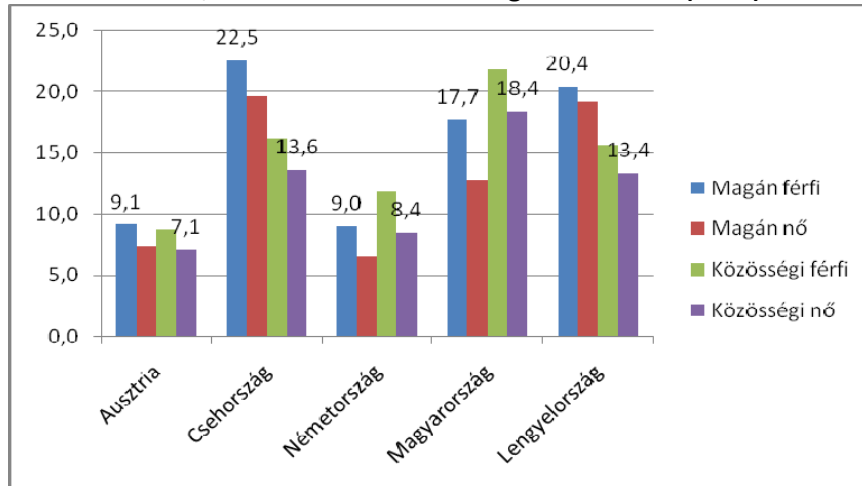
Legnagyobb kihívás mindazonáltal az ágazat fenntartható finanszírozásának biztosítása. Kezeleni kell az elmúlt időszakban a létrejött fizikai és humánkapacitás megnövekedett (és növekvő) működési költségigényét (ennek egy része a létszámnövekedésből adódik másik - nem elhanyagolható - hányada viszont az időközben megújuló és korszerűsödő infrastruktúra korábbihoz képest magasabb fenntartási költségeiből. E helyen említendő a hivatkozott ágazati fejlesztési program jelentős költségeinek az ágazatot még évekig terhelő része, ami az alkalmazott PPP konstrukciókból adódó sajátosság).

A választott finanszírozási konstrukciótól, gazdálkodási szabályrendszertől függetlenül a fenntarthatóság előfeltétele annak tisztázása (meghatározása), hogy az ágazat legnagyobb megrendelője (az állam) milyen mértékben vesz részt a felsőoktatási képzés finanszírozásában, a rendszer működtetésében. Nem kerülhető meg e határok kijelölése, a jelenleginél (első évre felvehető államilag támogatott létszámkeret meghatározása) egzaktabb és keményebb korlát felállítása a kapacitás- és foglalkoztatás fenntartásra/bővítésre optimalizáló intézményekkel, az ágazati lobbival és e tekintetben ugyanezen érdeket megjelenítő közoktatási rendszerrel, végső soron a fogyasztókkal (leendő hallgatók) szemben. A fentiek nem jelentenek automatikusan költségvetési „visszavonulást” az ágazatból, a felsőoktatás állami támogatásának jelenlegi (évek óta azonos) szintje fennmaradhat, a ráfordítások belső arányai azonban jelentősen változhatnak.

Munkaerő-piac

A felsőoktatás még manapság is igen nagy versenyelőnyt jelent a magyar munkaerő-piacon, annak ellenére, hogy sokan a felsőoktatás erodálódását, a felsőoktatási diplomák értékének drámai mértékű csökkenését vetik a felsőoktatási szereplők szemére.

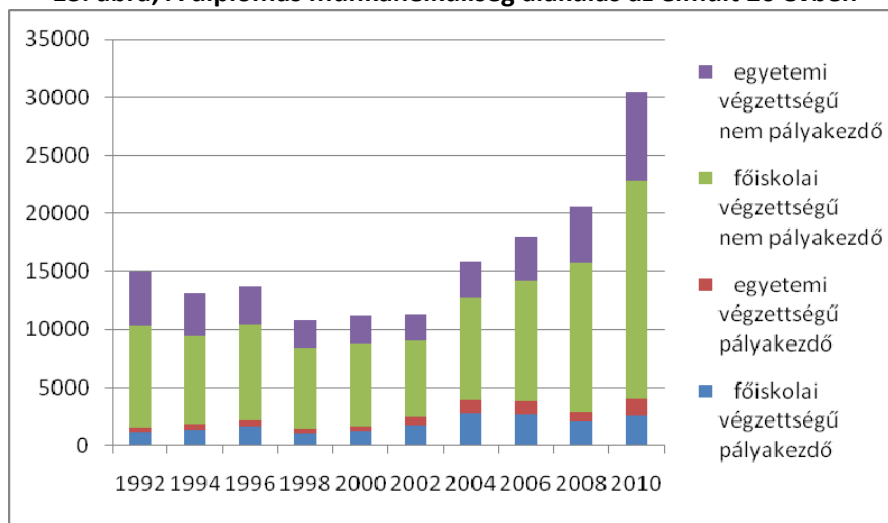
12. ábra; A felsőoktatás belső megtérülési rátái (2006)⁴⁰

Forrás: Education at a glance; OECD,2010; A.8.2. és A.8.4. táblázat;

Mindemellett a diplomás munkanélküliség hazánkban tíz év alatt megháromszorozódott, és tavaly nagyjából 30 ezer felsőfokú végzettségű élt munka nélkül. A pályakezdők esetében az 1992-es szint tíz év alatt a négyszeresére emelkedett, azóta pedig stagnálás figyelhető meg. Az elmúlt négy évben a nem pályakezdő főiskolai végzettségű dolgozók közül estek ki sokan a munkaerő-piacról (2006-ban 10,3 ezer, 2010-ben 18,7 ezer fő), de az egyetemi diplomával rendelkezők száma is duplájára nőtt.

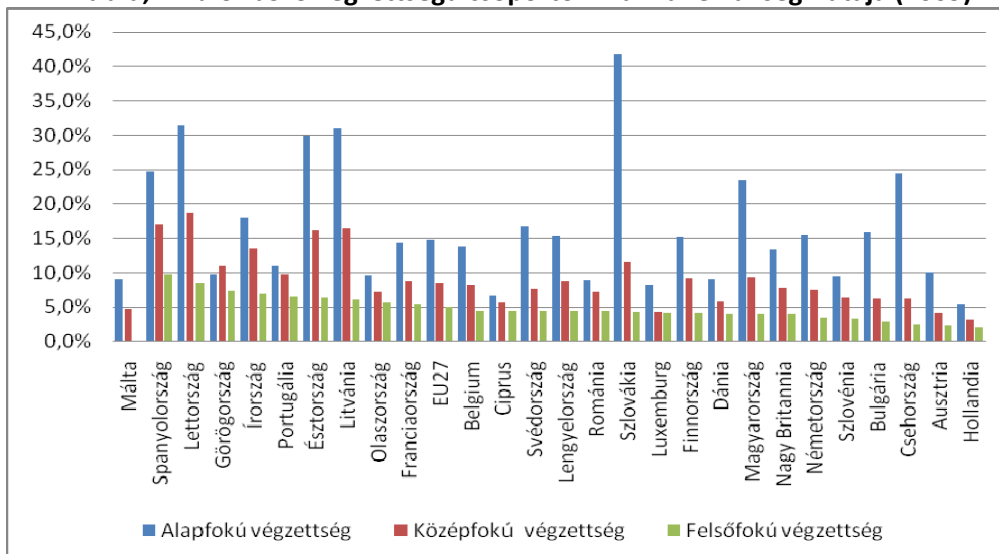
13. ábra; A diplomás munkanélküliség alakulás az elmúlt 20 évben

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat

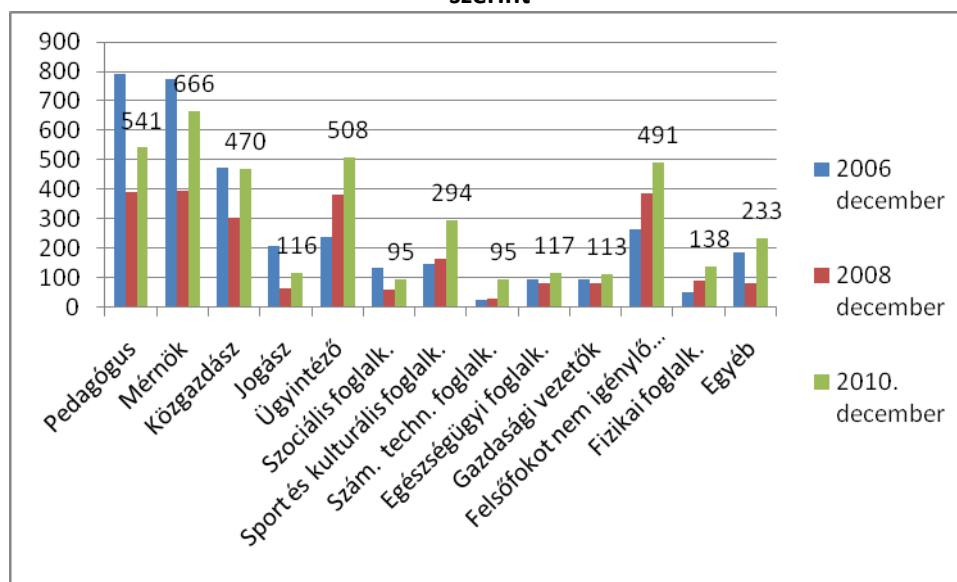
A 13. ábrából látható azonban, hogy a felsőoktatási végzettség sokkal jobb elhelyezkedési esélyeket teremt, mint az alsóbb szintű végzettségek. Hazánk a diplomások munkanélkülisége szempontjából előkelő helyet foglal el, Szlovákiánál, Romániánál és Lengyelországnál is jobban teljesítünk, ám nálunk (Szlovákiát kivéve) igen nagy különbség van az alacsony és felsőfokú végzettségűek elhelyezkedési esélyei között.

⁴⁰ Belső megtérülési ráta: a felsőoktatásban való részvétel plusz hozama; a bevétel és a ráfordítás arányából számolható; minél nagyobb az értéke, annál jövedelmezőbb az adott „projekt”;

14. ábra; A különböző végzettségű csoportok munkanélküliségi rátája (2009)

Forrás: Eurostat⁴¹

A pedagógusok, a mérnökök és a jogász végzettségű pályakezdők számára pozitív változást hozott az elmúlt négy év, a pályakezdő álláskeresők száma csökkent. A közgazdászok száma nem változott, ám érdekes megfigyelni, hogy majd mindegyik szakmaterületen drasztikus csökkenés figyelhető meg a 2008-as adatban. A kevésbé kvalifikált szakmákban lévő álláskeresők száma nőtt.

15. ábra; Felsőfokú végzettségű álláskereső pályakezdők száma a keresett állás FEOR-besorolása szerint

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat⁴²

A diplomások állástalansága nem tekinthető általánosnak, csak bizonyos szakterületeket érintő túlképzésről vagy minőségi problémákról beszélhetünk. Súlyos gond, hogy a hallgatók – tandíj hiányában - nem vállalnak anyagi felelősséget szakjuk illetve a képzési szint megválasztásáért.

⁴¹ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_ifs/data/database

⁴² http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=stat_diplomas_pkezd

2. Melléklet – A köztes szervezetek főbb jellemzői⁴³

Szervezet	Szervezet típusa	Függetlenség	Finanszírozás fő forrása	Jogkör	Tagok száma	Delegáló szervezetek	Fő feladat
FTT	szakértői testület	jogi személyiség, miniszterelnök nevezi ki tagjait	NEFMI, fejezeti kezelésű előirányzat	véleményezés	19	MRK-3; MTA-2; kamarák-4; Miniszter-2; OÉT-2; HÖÖK-DOSZ-FDSZ-érintett minisztériumok-1;	felsőoktatás fejlesztési, finanszírozási és kutatás-fejlesztési kérdéseiben nyilvánít véleményt; véleményezi az intézményi fejlesztési tervekhez kapcsolódó pályázatokat
MRK	a felsőoktatási intézmények képviselőit, érdekeinek védelmére jogosult testület	jogi személy	tagdíj-befizetések,	véleményezés, egyetértési jog bizonyos kérdésekben		Felsőoktatási intézmények; tanácskozási joggal: DOSZ-HÖÖK-FDSZ-1;	a felsőoktatás rendszerének működésével kapcsolatos bármilyen kérdésben véleményt nyilváníthat, javaslatot tehet a döntéshozó, illetve a döntés előkészítője részére
MAB	szakértői testület	feladat-ellátásban, illetve gazdálkodásban nem utasítható, miniszterelnök nevezi ki tagjait	NEFMI, fejezeti kezelésű előirányzat	kötelező döntés	19	MRK-11; MTA-3; kamarák-2; HÖÖK-1; O.Közn.T- 1; O.Kisebbs.Biz.-1;	a felsőoktatásban folyó oktatás, kutatás, művészeti tevékenységének minőségi értékelése, minőségbiztosítási rendszerek értékelése
FÉT	ágazati és intézményi érdekegyeztető testület	minisztériumok, és egyéb szereplők közötti tanácskozás; az oktatási miniszter koordinálja;		egyeztetés, állásfoglalás		Szakszervezetek; MRK-1; Miniszterek; emlékeim szerint a HÖÖK is meghívott, de pl. a DOSz nem	munkaügyi, szociális, élet- és munkakörülményekkel kapcsolatos egyeztetés; az ágazat érintettjeit érintő lehetséges konfliktusok megelőzése;
HÖÖK	érdekképviselői szerv	jogi személyiség;	NEFMI, fejezeti kezelésű előirányzat; ⁴⁴	véleményezés		alapszabályban meghatározott	véleményt nyilváníthat, illetve javaslatot tehet a felsőoktatást érintő bármely kérdésben; a hallgatók országos képviselőjét látja el;

⁴³ Készült Kocsis Miklós korábban hivatkozott cikke, a jelenleg hatályos Felsőoktatási Törvény, valamint a szervezetek alapszabályai alapján

⁴⁴ CXXXIX/2005. Tv. a felsőoktatásról 127. §.

DOSZ	érdekképviselői szerv	egyesületi formában működik, az Ftv. 128. § (2) b) szerint rendszeres állami támogatást kap; az új Ftv. fogja kodifikálni	NEFMI, fejezeti kezelésű előirányzat;	véleményezés		egyetemek, de individuális tagság, a tagok maguk közül küldötteket választanak, akik a legfőbb döntéshozó szervet alkotják	a doktoranduszokat érintő kérdésekben véleményt nyilváníthat, illetve javaslatot tehet
OTDT	szakmai szervezet, érdekképviselő		NEFMI, fejezeti kezelésű előirányzat;	szervezés, képviselő	max. 60	választott tagok	a felsőoktatási intézményekben folyó hallgatói tudományos és művészeti tevékenység, a diákköri mozgalom országos képviselője és összehangolása, valamint az országos jellegű tudományos és művészeti diákfórumok szervezése.
ODT	egyesület, szakmai szervezet	Az oktatási minisztérium finanszírozza	tagdíj-befizetések	véleményezés; a doktori képzésre biztosított államilag támogatott hallgatói létszámkeret intézmények közötti elosztása		egyetemek doktori tanácsai elnökei (mármint azon egyetemek, akik beléptek – hiszen egyesület)	állást foglal a doktori képzéssel, fokozatadással kapcsolatos kérdésekben
OKT	szakmai szervezet	miniszter működteti	NEFMI működteti	javaslattétel	max. 15	szakértők, kutatók, szakemberek	kreditrendszer országos szintű fejlesztését, egységesítését és a nemzetközi hallgatói mobilitásban betöltött funkciójának támogatását az OKT végzi, továbbá segíti a felsőoktatási intézményeket a kreditrendszer működtetésében és fejlesztésében

3. Melléklet – A felsőoktatási intézmények néhány adata

Intézmény	Nappali létszám	Létszám összesen	Nappali hallgatók aránya	Oktatók száma	Helyezés a hallgatók kiválósága alapján	Helyezés az oktatók kiválósága alapján	Országos rang ⁴⁵	TÁMOP-fejlesztések (M ft)k	Egyéb EU (infrastruktúra) fejlesztések (M ft)	Kihasznátltság - nappali	Kihasznátltság - részdős
ELTE	23650	30767	76,9%	2 132	2	1	1	2 214	1 515	82,8%	72,9%
DE	22846	30728	74,3%	1 634	10	3	5	7 727	18 411	84,4%	65,7%
SZTE	20832	27436	75,9%	1 911	5	2	2	7 205	21 911	76,8%	50,8%
PTE	19857	29032	68,4%	1 877	14	6	7	4 398	19 059	64,3%	37,7%
BMGE	19329	23219	83,2%	1 217	4	11	6	2 696	1 163	84,3%	52,0%
BGF	12846	17911	71,7%	474	9	41	25	613	1 185	86,9%	59,6%
BCE	12074	17422	69,3%	858	1	8	4	2 376	1 176	90,8%	56,0%
SZIE	9805	17464	56,1%	858	14	13	11	852	2 662	73,9%	70,4%
ME	8637	13940	62,0%	844	23	9	14	3 768	8 120	92,9%	93,9%
SE	8281	11278	73,4%	1 140	3	5	3	3 759	7 448	80,1%	74,8%
NYME	8275	14261	58,0%	773	20	3	9	3 383	1 137	55,6%	47,1%
PE	7570	10125	74,8%	424	21	10	12	2 081	4 255	87,3%	76,7%
OE	7388	11438	64,6%	381	33	38	38	150	614	91,1%	84,7%
SZE	7247	10786	67,2%	399	31	20	27	4 939	7 406	92,2%	71,8%
NYF	4647	8900	52,2%	342	36	12	22	839	700	87,2%	86,6%
EKF	4278	8320	51,4%	425	30	13	21	2 008	5 179	94,3%	73,0%
KF	2730	4917	55,5%	168	39	40	42	1 479	3 885	97,3%	138,9%
DF	2380	4312	55,2%	219	42	29	38	967	3 981	71,5%	52,6%
KRF	2281	11530	19,8%	196	34	26	31	776	2 455	84,2%	243,8%
KE	2142	3244	66,0%	328	25	13	18	299	3 356	68,7%	58,5%
SZF	2101	4161	50,5%	132	21	43	34	523	1 468	89,9%	89,2%
ZMNE	1249	3455	36,2%	221	10	23	15	141	90	n.a.	n.a.
EJF	861	1634	52,7%	98	37	28	36	167	27	45,7%	70,1%
MOME	800	875	91,4%	133	12	19	12	94	52	101,0%	89,3%
LFZE	795	809	98,3%	366	35	25	31	-	9 904	85,4%	28,0%
MKE	575	645	89,1%	114	14	27	19	57	-	71,8%	28,6%
RTF	477	1520	31,4%	99	6	31	17	-	-	69,1%	74,6%
SZFE	244	268	91,0%	94	16	18	16	24	-	53,6%	n.a.
MTF	147	522	28,2%	99	45	30	40	-	95	49,0%	59,5%

⁴⁵ Forrás: Eduline rangsor; <http://eduline.hu/rangsor>;

4. Melléklet – Nemzetközi és hazai adatbázisok, elemzések

Nemzetközi adatbázisok, elemzések:

Adatbázis	Adatgazda	Adatkörök	Bevont országok
Education at a glance	OECD Directorate for Education	- Ki vesz részt az oktatásban? - LLL-statisztikák; - Mennyit költenek az oktatásra? - Mik az oktatás gazdasági eredményessége? - Az oktatás és munkavállalás összefüggései - A magán- és állami kiadások megoszlása - A felsőoktatási hallgatók számára való juttatások - Mobilitási adatok – külföldi hallgatók, külföldön tanuló hallgatók - Tanulási idők (főleg közoktatás) - Országok közötti különbségek az intézményválasztásban	OECD-tagok, és partnerek
PISA	OECD PISA	- Közoktatási eredményesség a 15 évesek között, olvasási, matematikai és természettudományos területen – szociális háttér, területi egyenlőtlenségek, stb.	OECD-tagok, és partnerek, 65 ország
Eurostat	Európai Bizottság	- Oktatási adatok: lemorzsolódási adatok, részvételi adatok, különböző korcsoportokban, idegen nyelvi képzésekben résztvevők, különböző képzési szinteken résztvevők; - Munkaerő-piaci adatok: keresetek, munkanélküliség, pályakezdők, átmenet a munka világába, munkaerő-piaci politikák összehasonlítása; - Gazdasági adatok: ágazatok szerint, vállalkozások szerint, stb.	EU-tagállamok, és más európai országok
Tematikus elemzések, áttekintések	Az OECD és az Európai Bizottság, illetve ügynökségei	A tagállamok gyakorlatának áttekintése és elemzése egy-egy részterületen	Az OECD illetve az EU önként csatlakozó tagországai

1. AVIR (Adattár Alapú Vezetői Információs Rendszer)

Az információs rendszer célja megteremteni ez egységes felsőoktatási menedzsment információs rendszer szakmai alapjait, biztosítani a felsőoktatási intézmények számára a hatékony információ-gazdálkodás alapfeltételeit, felkészítést és szakmai támogatást nyújtani az intézményeknek az adattár alapú vezetői menedzsment rendszerek kialakítására és üzemeltetésére.⁴⁶ A rendszer célja, hogy automatizmusokon keresztül tudjanak az intézmények adatot szolgáltatni a felsőoktatásért felelős kormányzati és köztes szervezeteknek. Ezzel egyszerűsödhet az adatszolgáltatás, valamint a döntéseket előkészítő elemzések, tanulmányok elkészítése.

⁴⁶ http://www.felvi.hu/felsooktatasiimuhely/avir/kozponti_adattar/adattar_leiras

2. DPR (Diplomás Pályakövető Rendszer)

A rendszer célja, hogy a felsőoktatási intézmények, a továbbtanulás előtt álló diákok és szüleik, továbbá az országos felsőoktatási és munkaerő-piaci stratégiakészítők világos képpel rendelkezzenek a felsőoktatásból kibocsátott szakképzett munkaerő életpályájának alakulásáról, és ezáltal módosítani, befolyásolni legyenek képesek a munkaerő-piaci, felsőoktatási stratégiákat. A rendszer több lábon áll, így támaszkodik ad-hoc jellegű kutatásokra, illetve rendszeres, empirikus kutatásra egyaránt.

3. FIR (Felsőoktatási Információs Rendszer) – Oktatási Hivatal

Az oktatási azonosítóval történő adatközlést fogja össze, hasonló adatokat tartalmaz, mint a minisztériumi adatbázis: intézményi adatok (vezetők, fenntartó, oktatói azonosítók), alkalmazotti személyi adatok (személyes adatoktól a munkavégzés adataiig), hallgatói adatok (személyes adatoktól a vizsgaeredményeken át a pályakövetéssel kapcsolatos adatokon keresztül a kiadott okiratok azonosító adataiig), felvételi adatok.⁴⁷

4. NEFMI adatkérése - KSH

A minisztérium számára is kell adatot szolgáltatnia az intézményeknek. Alapvetően a hallgatói (tagozat szerint új belépők, külföldiek, másoddiplomások, utolsó éves) és oktatói adatokat (munkaidő szerint, tudományos fokozatok, kor) tartalmazza a rendszer, területi, intézményi szinten, és különböző aggregációs szinteken. A KSH is ezekkel a Minisztérium által begyűjtött adatokkal dolgozik, külön adatgyűjtést nem tart.

5. Felvi.hu

Ugyan ez nem egy külön adatbázis, ám jól letisztult formában, az adatbázisok elsődleges elemzésével ez a tudásbázis is nagyon sokat segíthet a stratégiai gondolkodás elindításában, illetve akár az intézmény-választásban is (lásd: Interaktív Felvi Rangsor).

6. Költségvetési, pénzügyi adatok (NAV, MÁK, OEP)

Az intézményi pénzügyek adatai valóban elsősorban az oktatásirányítás felsővezetését érintő kérdésekhez tudnak segítséget nyújtani, amennyiben képet lehet alkotni a felsőoktatási intézmények gazdálkodási helyzetéről, a folyamataikról, és idősoros adatokból tendenciákat lehet azonosítani akár „összenemzeti” szinten is. A hallgatói OEP-adatok csak annyiban játszhatnak szerepet, hogy pl. a jogviszony pontos kezdetét és végét tudják visszaadni.

Ugyan szorosan nem köthető a felsőoktatás rendszeréhez, de jelentős adatgazda a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat, aki a munkanélküliekről (így a diplomás munkanélküliekről), illetve a munkaerő-piaci képzésekről rendelkezik adattal, ami szintén jó kiindulási alap lehet bizonyos kormányzati szintű beavatkozások előkészítéséhez.⁴⁸

⁴⁷ Ftv. 2. számú melléklet/II: A felsőoktatási információs rendszer keretében nyilvántartott és kezelt adatok

⁴⁸ Ki kell tértünk az NFSZ által működtetett Magyar Munkaerő-piaci Prognózisra, amely a felvételi szándékokat tartalmazza, és igen összetett lekérdezéseket tesz lehetővé. Ennek becsatornázása a felsőoktatási döntési folyamatokba a közeljövőben igen fontos lehet, mivel az intézményeknek valószínűleg tárgítaniuk kell képzési

Meg kell jegyeznünk azt, hogy a KSH rendelkezik a kutatás-fejlesztésre vonatkozó adatokkal, amely szintén kötelező adatszolgáltatással (tehát teljes körűen) rendelkezésre áll idősoros, illetve összehasonlító elemzések készítésére (nem csak a felsőoktatási intézmények, hanem bármely kutatás-fejlesztést végző szervezet esetében).⁴⁹

5. Melléklet – Fogalomtár⁵⁰

Akkreditáció: A MAB által végzett minőséghitelesítési eljárás, amelyben a képzés, a tudományos kutatás, a művészeti alkotótevékenység feltételeinek meglétét, valamint azt vizsgálja, hogy a felsőoktatási intézmény képzési és tudományos tevékenysége, a képzési programok szakmai és infrastrukturális színvonala, illetve az intézmény személyi és szervezeti feltételei megfelelnek-e a MAB által kidolgozott és nyilvánosságra hozott követelményeknek.

Autonómia: a felsőoktatási intézmények autonómiája elsősorban szakmai és szervezeti függetlenséget jelent: a jogszabályok keretei között szabadságot élveznek az oktatás és a kutatás terén, valamint - a jogszabályok keretei között - szabadon alakíthatják ki szervezetüket, választhatják meg vezetőiket, oktatóikat, kutatóikat, hallgatóikat.

Bolognai Nyilatkozat és Európai Felsőoktatási Térség: 1999 júniusában 29 ország írta alá a dokumentumot, amelyben leszögezték azokat a célokat, amelyek az Európai Felsőoktatási Térség 2010-ig történő kialakítását szolgálták. A nyilatkozatban olyan hívószavak szerepelnek, mint: összehasonlítható képzési rendszer bevezetése a nemzetközi versenyképesség érdekében, két fő cikluson alapuló képzési rendszer létrehozása, kreditrendszer bevezetése, esélyek egyenlőségének biztosítása, társadalombiztosítási jogok egyenlősége a felsőoktatásban dolgozók esetében, összehasonlítható kritériumok a minőségbiztosításban, tantárgyfejlesztések, intézményközi kooperációk, integrált programok.

Egységes Európai Kreditrendszer (ECTS): a hangsúlyt az intézmények közötti kredit-elismerésre, s ezáltal a hallgatók – tanulmányok közbeni – nemzetközi áramlásának elősegítésére helyezi. Az ECTS érvényesítéséhez elvileg nincs szükség arra, hogy a nemzeti, vagy akár intézményi kreditrendszerek azonosak vagy hasonlóak legyenek, a lényeg a (kölcsonös) elismerésen és az átváltás lehetőségén van.

kínálatukat a képzési szintek alacsonyabb szintjeire is (felnőttképzés). Éppen ezért kell figyelembe venni a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet vizsga-nyilvántartási rendszerét, amely az elmúlt években egyre jobb minőségű adatokkal mutatja, hogy milyen típusú felnőttképzési programokra van kereslet (akár városi szinten is).

⁴⁹ Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program: 1071, 1072 és 1074 számú jelentés;

⁵⁰ Forrás: felvi.hu

Egységes Képesítési Keretrendszer (EKKR): egy ún. meta-keretrendszer, amelynek révén lehetővé válik a nemzeti keretrendszerek és a rendszerekben keletkezett képesítések összehasonlítása, egymásnak való megfeleltetése. Ezért szokás az EKKR-t fordítást/megfeleltetést támogató eszköznek is minősíteni. Ezt az EKKR azáltal képes megtenni, hogy az oktatási és képzési rendszer teljes vertikumában a formális és nem-formális tanulás keretei között megszerezhető képesítéseket- függetlenül azok konkrét tartalmától- tanulási eredmény alapú kimenetek alapján összesen nyolc hierarchikus un. referencia szintbe sorolja.

Képzési és kimeneti követelmények: Azoknak az ismereteknek, jártasságoknak, készségeknek, képességeknek (kompetencia) összessége, amelyek megszerzése esetén az adott szakon a végzettségi szintet és szakképzettséget igazoló oklevél kiadható.

Képzési szintek: A bolognai folyamat során 2006-ben bevezetett többciklusú képzés fő pillérei az alap-, mester- és doktori képzés, a palettából pedig érettségizettek és már diplomával rendelkezők is válogathatnak. A rendszerbe több ponton is be lehet lépni és biztosított a kilépési lehetőség is a munkaerőpiacra.

Képzési program: 2006. március 1-jétől a felsőoktatási intézményben a képzés képzési program alapján folyik. A képzési program a szenátus általi elfogadással válik érvényessé. A képzési program részeként a tantervet alap- és mesterképzésben az oktatási és kulturális miniszter által kiadott képzési és kimeneti követelmények alapján, szakirányú továbbképzésben szabadon készíti el a felsőoktatási intézmény. A képzési program az intézmény komplex képzési dokumentuma, amely tartalmazza a) az alap- és mesterszak, valamint a szakirányú továbbképzési szak részletes képzési és tanulmányi követelményeit, b) felsőfokú szakképzésben a szakképzési programot, továbbá c) a doktori képzés tervét.

Képzési terület: Azoknak a szakoknak és képzési ágaknak kormányrendeletben meghatározott összessége, amelyek hasonló vagy részben megegyező képzési tartalommal rendelkeznek.

Kreditrendszer: a kredit az egyes tanulmányi követelmények teljesítését jelző tanulmányi mértékegység, amelyet általában a szükséges hallgatói tanulmányi munkaidő alapján állapítanak meg. A kreditek mennyisége azon összes hallgatói tanulmányi munkaidőn alapul, amely a hallgatótól a tanulmányok teljesítése érdekében elvárható. A kredittel elismert tanulmányi teljesítményt - ha annak előfeltétele fennáll - bármelyik felsőoktatási intézményben folytatott tanulmányok során el kell ismerni, függetlenül attól, hogy milyen felsőoktatási intézményben, milyen képzési szinten folytatott tanulmányok során szerezte azt.